

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

**Par eksperta pakalpojuma sniegšanu uzņēmējdarbības,
konkurences un labas pārvaldības jomā, valsts un
pašvaldību kapitālsabiedrību darbībā, nozares politikas
jomā (Ekonomikas un finanšu noziedzīgu nodarījumu jomā)**

22.07.2020 līgums Nr.3.7.5.4/5

PAKALPOJUMA NODEVUMS

Izpildītājs:

**Rīgas Stradiņa
universitāte**

Dr.iur. Uldis Ķinis

Rīgā, 2020

SATURS

Saturs.....	2
Ievads	4
Metodoloģija.....	5
Kopsavilkums	8
I Kriminālprocess un tā attīstība salīdzinošo tiesību skatījumā.....	8
1. Sacīkstes (akuzatoriālais) kriminālprocess	8
Ievads	8
Secinājumi par sacīkstes procesu.....	9
2. Izmeklēšanas process	10
Ievads	10
Secinājumi par izmeklēšanas procesu.....	10
II.....	18
Kriminālprocesa likuma esošās redakcijā ietvertu procesuālo pasākumu efektivitātes izvērtējums lietas sagatavošanas iztiesāšanai un lietas iztiesāšanas stadijā.....	18
Secinājumi:	18
III.....	22
Priekšlikumi	22
Viedoklis.....	26
I Sacīkstes - (<i>adversarial</i>) procesa īss apskats un secinājumi	26
1. Vispārīgs raksturojums	26
<i>Procesa subjekti un to tiesības un pienākumi:</i>	26
3. Lietas sagatavošana iztiesāšanai un procesa pārvaldības plānošana.....	28
4. Paplašinātā kriminālprocesa likuma piemērošanas interpretācija.....	30
5. Pierādījumu pārbaude tiesas sēdē	30
2. Izmeklēšanas process	32
Ievads	32
Francija	33
Nīderlande.....	37
Vācija	39
Čehija	42
Slovēnija	43
Bulgārija.....	46
Rumānija	48
Somija	50

Igaunija	53
Lietuva	57
Polija	60
II.....	62
Kriminālprocesa likuma esošās redakcijā ietvertu procesuālo pasākumu efektivitātes izvērtējums lietas sagatavošanas iztiesāšanai un lietas iztiesāšanas stadijā.....	62
1. Kriminālprocesa likuma Devītā sadaļa Lietas sagatavošana iztiesāšanai pirmās instances tiesā.....	62
2. Kriminālprocesa likuma 46. nodaļa Iztiesāšana.....	63

IEVADS

Atzinums sagatavots pamatojoties uz 2020. gada 22. jūlija Līgumu Nr. 3.7.5.4. Par eksperta pakalpojuma sniegšanu uzņēmējdarbības, konkurences un labas pārvaldības jomā, valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību darbībā, nozares politikas jomā (Ekonomikas un finanšu noziedzīgu nodarījumu jomā) starp Valsts Kontroli un Rīgas Stradiņa universitāti par eksperta konsultāciju sniegšanu par līguma 1. pielikumā veicamo uzdevumu.

Ekspertīzei izvirzītais uzdevums satur trīs jautājumu blokus:

1. Salīdzinošo kriminālprocesuālo tiesību analīze par pierādījumu pārbaudes kārtību iztiesājot krimināllietas. Minētā bloka ietvaros tika analizēti sekojoši apakšjautājumi:

1) vai tiesnesim sagatavojot lietu un iztiesāšanas laikā ir tiesības lemt, kuri no prokurora vai advokāta sagatavotajiem pierādījumiem ir pārbaudāmi tiesas procesā un gadījumi, kad tieša un mutiska pārbaude tiesas sēdē nav nepieciešama;

2) Vai tiesnesim ir, tiesības attiekties pārbaudīt pierādījumus atsaucoties uz to nenozīmīgumu lietas taisnīgai izspriešanai?

3) Kādi tiesiski līdzekļi ir tiesneša rīcībā, lai nepieļautu nevajadzīgu lietas izskatīšanas novilcināšanu?

4) Vai likums pietiekami skaidri definē tiesneša vai prezidējoša tiesneša autoritāti lietas iztiesāšanas laikā?

5) Kādas ir likumā paredzētas procesuālās sankcijas pret procesuālo huligānismu (neattaisnotu prokurora vai aizstāvības, liecinieka, cietušā prombūtni)?

6) Papildus uzdevumā noteiktajiem autors izpētīja jautājumu par tiesas izdevumiem kriminālprocesā jeb kriminālprocesa faktiskajām izmaksām. Proti, vai šajos izdevumos tiek iekļauti tiesas, prokuratūras, policijas ikdienas uzturēšanas izdevumi, kas aprēķināti dienās vai stundās un piedzenami no konkrētā procesa dalībnieka, atbilstoši likumdevēja noteiktajiem kritērijiem (noteikumi vai instrukcija), atbilstoši laika periodam par nokavētās procesuālās darbības termiņu.

2. Otrais jautājumu bloks ir saistīts ar spēkā esošā (ar grozījumiem līdz 2020. gada 1. septembrim) Kriminālprocesa likuma analīzi. Izvērtēšanai izvirzīti sekojoši jautājumi:

1) Vai likums reglamentē, tiesneša pienākumu sagatavojot, lietu, vērtēt iesniegtos pierādījumus, komunicēt ar pusēm, lai identificētu un novērstu pirmstiesas sagatavošanas stadijā riskus iztiesāšanas procesa novilcināšanā?

2) Vai Kriminālprocesa likums nodrošina tiesneša tiesības efektīvi vērsties pret procesa dalībniekiem, lai nepieļautu nevajadzīgu procesa novilcināšanu un nodrošinātu personas tiesības uz taisnīgu tiesu?

Trešais jautājumu bloks, kas izriet no abiem pirmajiem ir:

1) Kādus procesuālus instrumentus, kas izmantoti citu ES valstu kriminālprocesa likumos, būtu ieteicams ietvert Kriminālprocesa likumā, lai nepieļautu “procesuālo huligānismu”, un nodrošinātu apsūdzētā tiesības uz lietas izspriešanu saprātīgā termiņā? Atbildot uz šo jautājumu, īpaša uzmanība pievērsta noteikto procesuālo sankciju, procesuālo piespiedu līdzekļu un citu instrumentu, kuri piemērojami procesa

dalībniekiem par neattaisnotu procesa novilcināšanu vai tiesas goda un cieņas aizskaršanu, vai citu rīcību, kas var kavēt lietas iztiesāšanu.

2) Vai nepieciešamas būtu attiecīgas izmaiņas Kriminālprocesa likumā vai citos Latvijas normatīvajos aktos, īpaši vērtējot stāvokli pēc 2020. gada 11. jūnija grozījumiem Kriminālprocesa likumā¹, tostarp likumā noteikto kriminālprocesuālo sankciju, ko tiesa var, piemērot procesa dalībniekiem, efektivitāti?

METODOLOĢIJA

1. Plānojot ES dalībvalstu salīdzinošo tiesību pētījumu daļu, valstis izvēlētas tā, lai tiktu pārstāvēti dažādi ES reģioni:

- 1) Ziemeļeiropa (Zviedrija, Somija);
- 2) Baltijas valstis (Igaunija, Lietuva);
- 3) Viduseiropa (Polija, Čehija, Rumānija);
- 4) Balkāni (Slovēnija, Bulgārija);
- 5) Rietumeiropa (Vācija, Nīderlande, Francija). Turklāt veicot šo izvēli, izvēlētas Rietumeiropas valstis un Ziemeļvalstis (Nīderlande, Francija, Vācija, Zviedrija, Somija).

2. Izvēlētas valstis ir atšķirīgas arī ar to, ka Ziemeļvalstu un Rietumvalstu kriminālprocesuālais regulējums ir attīstījies vairāku gadsimtu garumā, savukārt Balkānu, Centrāleiropas un Baltijas valstīs šī procesa attīstība sākusies tikai tam, kad sabruka sociālisma nometne un PSRS. Šāda izvēle dod iespēju labāk izprast kriminālprocesuālā regulējuma attīstības kopīgās tendences, jo arī izvēlētajās valstīs, neatkarīgi no tā vai valsts pārstāv inkvizitoriālo (-turpmāk tekstā -izmeklēšanas) vai akuzatoriālo (turpmāk tekstā - sacīkstes) procesa sistēmu, īpaši pēdējā dekādē, tiek veikti būtiski likuma grozījumi, ar mērķi nodrošināt ātru un efektīvu kriminālprocesu un nodrošināt personas tiesības uz taisnīgu tiesu.

3. Lielākā daļa no pētījumā iekļauto angļu valodā tulkotajiem kodeksiem ņemti no *Legislationonline.org*² datu bāzes. Jānorāda, ka vairākums *Legislationonline* ievietoto kodeksu angļu valodas tulkojums ir neoficiāls, turklāt ne vienmēr ir pieejami jaunākie kriminālprocesa likumu grozījumi. Ja datu bāzē pieejamās kodeksu versijas bija 10 un vairāk gadus vecas versijas, autors informāciju par spēkā esošo normu ieguva arī no valstu oficiālajos avotos pieejamo kodeksu oriģinālvalodā publicētajām redakcijām. Izmantojot programmu *Google, translate*, pārtulkojot tekstu angļu un krievu un latviešu valodā, bija iespējams noskaidrot atbildes uz konkrētiem jautājumiem. Tomēr pielietojot šo pētījumu, būtu jāņem vērā, ka tajā apspoguļotā informācija, kas iegūta ar rīku *Google translate*, dod tikai aptuvenu priekšstatu par pētījumā izmantotās konkrētās normas saturu un mērķi.

4. Neatkarīgi no tā vai valsts pārstāv izmeklēšanas vai sacīkstes kriminālprocesa sistēmu, jebkuram procesam ir raksturīgas 3 procesa stadijas: Pirmstiesas izmeklēšana, lietas sagatavošana iztiesāšanai un lietas iztiesāšana pirmajā un

¹ 2020. gada 11. jūnija likums "Grozījumi Kriminālprocesa likumā"

² Eiropas Drošības un sadarbības organizācija (*Organization for security and cooperation in Europe*).

apelācijas instancē. Tāpēc visi apskatītie kodeksi tiek analizēti pēc iepriekšminētiem kritērijiem. Turklāt pētījumā analizētas tikai tās procesuālās darbības, kuras pēc autora domām, pelna ievēribu, lai vērtētu Kriminālprocesa likumā ietvertā regulējumu efektivitāti. Savukārt pētījumā nav analizētas vispārzināmas procesuālās darbības, bez kurām nevar pastāvēt nevienas valsts kriminālprocess.

5. Pētījuma sagatavošanas stadijā, atbilstoši darba uzdevumam, tika sagatavota aptauja, par tiesas lomu sagatavojot, un iztiesājot krimināllietu, lai nodrošinātu efektīvu tiesas procesa norisi. Aptaujas jautājumi tika nosūtīti astoņiem adresātiem. Diemžēl atbildes saņemtas tikai no trijiem. Uz jautājumiem izsmeļošas atbildes sniedza Polijas Vroclavas universitātes Juridiskās fakultātes asoc. profesors Habilitētais doktors Voicehs Jasinskis (*Wojciech Jasiński*) un Lietuvas Viļņas Mikola Romeris universitātes Krimināltiesību un kriminālprocesa institūta profesore prof. dr. Rima Ažubalute (*Rima Ažubalytė*). Atbildes sniedza arī Igaunijas Augstākā tiesa. Saņemtās atbildes ietvertas attiecīgās valsts procesa analizē.

6. Pētījuma sagatavošanā ir iesaistīti arī ārvalstu kolēģi - pensionēti tiesneši, prokurori no Francijas, Nīderlandes, Itālijas, Vācijas ar kuriem autors kopā strādāja 2004- 2005. gadā Eiropas Savienības likuma varas misijā Gruzijā (*Eurojust - THEMIS*), kuras mērķis bija vispusīgas krimināltiesiskās, tostarp, arī kriminālprocesa, reformas sagatavošana Gruzijā.

7. Pētījumā izmantoti arī akadēmisko pētījumu avoti un starptautisko organizāciju atzinumi, kas saistīti ar pētījumā analizējamo tematiku un attiecīgā juridiskā literatūra.

8. Pētījuma uzdevums ir saistīts ar ekonomisko un finanšu noziegumu, izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāti. Noziedzīgie nodarījumi ekonomikas un finanšu jomā pamatā ir iekļauti Krimināllikuma XIX nodaļā “noziedzīgi nodarījumi tautsaimniecībā” un XXIV nodaļā “noziedzīgi nodarījumi valsts institūciju dienestā”. Turklāt saskaņā ar 2021. gada 1. janvāri darbu uzsāks Ekonomisko lietu tiesa. Likumprojekta Anotācijā³ norādīts, ka minēto tiesu kompetencē būs izskatīt ekonomiskos un finanšu noziegumus, tomēr uzsvērts, ka tiek paredzēta pārdomāta, piesardzīga un pakāpeniska pieeja attiecībā uz tiesas kompetences noteikšanu un noslodzes veidošanu, lai izvairītos no lietu sastrēguma pirmajos darbības gados.

Konceptuālajā ziņojumā “Par ekonomisko lietu tiesas izveidi”⁴ 3.2. punktā, uzvērts, ka Ekonomisko lietu tiesas kompetence aptver lietas par: 1) krāpšanu – Krimināllikuma 177. panta trešo daļu, piesavināšanos, ja tā veikta lielā apmērā, organizētā grupā vai grupā pēc iepriekšējas vienošanās (Krimināllikuma 179. panta trešā daļa); 2) noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana (Krimināllikuma 195. panta otrā un trešā daļa); 3) izvairīšanās no nodokļu nomaksas (Krimināllikuma – 218. panta otrā un trešā daļa); 4) koruptīvie noziedzīgi nodarījumi, ko izdarījusi valsts amatpersona vai amatpersona, kas ieņem atbildīgu stāvokli vai ja kukulis pieņemts pēc tā izspiešanas vai pieprasīšanas (Krimināllikuma – 332. panta otrā daļa; 320. panta trešā un ceturtnā daļa). Savukārt pārējie nodarījumi paliek vispārējo tiesu kompetencē. Tāpēc pētījumā netiks analizēti jautājumi, kas saistīti ar kriminālpārkāpumu un mazāk smagu noziedzīgu nodarījumu iztiesāšanu.

³ Likumprojekta "Grozījumi likumā "Par tiesu varu"" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Iegūts no:

<http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/198EC772EA38F561C22584AF002F10FF?OpenDocument> [sk. 20.08.2020].

⁴ Ministru Kabineta 2019. gada 22. augusta rīkojums Nr. 407 “Par konceptuālo ziņojumu “Par ekonomisko lietu tiesas izveidi” Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 173, 26.08.2019

9. Papildus iepriekšminēto procesa stadiju analīzei, atzinumā pētīts arī jautājums par tiesas izdevumiem, to noteikšanas kritērijiem un atlīdzības kārtību, jo arī šo elementu sakārtošana, var būtiski disciplinēt procesa dalībniekus un veicināt lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā un nodrošināt taisnīgu krimināltiesisko attiecību noregulējumu.

10. Pētījumā 4.pkt minētie kritēriji sacīkstes procesa valstīm tiek analizēti kopsakarā, tas ir, salīdzinot visu valstu procesuālo regulējumu konkrētā pētījuma kritērija jomā. Savukārt analizējot izmeklēšanas procesu pārstāvošās valstis, minētie kritēriji tiek apskatīti katras valsts griezumā, un salīdzinājums ar Latvijas kriminālprocesuālo regulējumu tiks veikts tikai nodaļas nobeigumā, atbildot uz pētījuma jautājumiem.

KOPSAVILKUMS

I KRIMINĀLPROCESS UN TĀ ATTĪSTĪBA SALĪDZINOŠO TIESĪBU SKATĪJUMĀ

1.Sacikstes (akuzatoriālais) kriminālprocess

Ievads

1. Pasaulē ir pazīstamas divas pierādījumu iegūšanas sistēmas kriminālprocesā; 1) sacikstes kriminālprocess (angļu valodā – *adversarial procedure*)⁵ un 2) inkvizitoriālais (izmeklēšana) process (angļu valodā – *inquisitorial procedure*)⁶. Abu procesu uzdevums ir garantēt personas tiesības uz taisnīgu tiesu, tostarp, nodrošināt tiesas procesa efektivitāti, taču atšķiras metodes, kā kriminālprocesā tiek sasniegts taisnīgs noregulējums un garantētas personas Satversmes 92. pantā⁷ paredzētās pamattiesības – tiesības uz taisnīgu tiesu.

2. Juridiskajā literatūrā un arī Eiropas Cilvēktiesību praksē⁸ šīs tiesības ir nesaraujami saistītas personas tiesībām uz lietas iztiesāšanu saprātīgā termiņā. Arī sacikstes procesa valstīs tiesas procesa novilcināšana tiek uzskatīta par taisnīguma noliegumu (*Delaying justice is denying justice*). Piemēram, Kanādas Senāta⁹ ziņojuma kopsavilkumā uzsvērts, ka Kanādas krimināltiesību sistēmai ir steidzīgi nepieciešama reforma, lai novērtu lietu iztiesāšanas novilcināšanu. Līdzīgā kārtībā jautājumi par nepamatotu lietu novilcināšanu tiek diskutēti Austrālijā¹⁰, Lielbritānijā¹¹, savukārt ASV īpaši šis jautājums akcentēts arī COVID-19 sakarā, jo ievērojami pieaudzis atlikto procesu skaits, kas rada nepieciešamību steidzami procesu organizēšanā

---

⁵ Adversarial versus inquisitorial UNODC Doha Declaration promoting culture of lawfulness. Iegūts no <https://www.unodc.org/e4j/en/organized-crime/module-9/key-issues/adversarial-vs-inquisitorial-legal-systems.html> [sk. 21.08.2020].

⁶ Egons Rusanovs Rietumeiropas Vēsturiskās kriminālprocesa doktrīnas evolūcijas nekonsekvences un problēmas Latvijā. Iegūts no: <https://doi.org/10.22364/juzk.77.42> [sk. 20.08.2020].

⁷ Latvijas Republikas Satversme. Pieņemts 15.02.1922. Latvijas Vēstnesis, 43, 01.07.1993.

⁸ Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on case law of the European Court of Human rights. Report prepared by Ms Francoise Calvez, Nicolas Regis. Adopted by European Commission for the Efficiency of justice (CEPEJ) December 2018.

⁹ Standing Senate Committee on Legal and Constitutional Affairs, *Delaying Justice is Denying Justice: An Urgent Need to Address Lengthy Court Delays in Canada* (Final Report), June 2017.

¹⁰ Court Delays in NSW: Issues and Developments. Iegūts no: <https://www.parliament.nsw.gov.au/researchpapers/Pages/court-delays-in-nsw-issues-and-developments.aspx> [sk. 20.08.2020]

¹¹ Criminal Justice and Courts Bill, 2014. CRIMINAL JUSTICE AND COURTS ACT 2015: OVERARCHING IMPACT ASSESSMENT Business assesment para. 3. Iegūts no: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/441655/overarching-enactment.pdf [sk.20.08.2020].

iesaistīt digitālās tehnoloģijas¹². Minētā analīze parāda, ka krimināllietu iztiesāšanas novilcināšana ir būtiska problēma visā pasaulē.

3. Sacīkstes tiesas procesa pamats ir publiska mutiska konfrontācija starp apsūdzību un aizstāvību¹³. Katrai pusei ir vienādas iespējas ar pretinieku, un katrai pusei ir jāpierāda fakti, uz kuriem tā atsaucas. Tradicionāli tiesa ieņem neitrālu lomu un tā *ex officio* nepiedalās pierādījumu iegūšanas procesā. Tiesas uzdevums šī procesa ietvaros ir nodrošināt pušu procesuālo vienlīdzību un tiesiskumu. Tomēr mūsdienās arī valstis (Zviedrija, Malta), kas realizē sacīkstes principa procesu, pieļauj, ka tiesnesis var *ex officio* piedalās gan pierādījumu iegūšanas, gan arī izvērtēšanas procesā.

4. Atzinumā šīs procesuālās sistēmas pētīšanā izmantots, 1856. gada Maltas Krimināllikums un Kriminālprocesa likums (*Penal laws and the Laws of criminal procedure*) ar grozījumiem līdz 2016. gadam. (turpmāk tekstā – *Maltas KTL*). Īrijas Kriminālprocess (*Criminal procedure Act*) 1967. gada likums ar grozījumiem līdz 2020. gadam (turpmāk tekstā – Īrijas KPL) un Zviedrijas 1948. gada Juridisko procesu kodekss (*Swedish Code of Juridical procedure*) 2015. gada redakcijā (turpmāk tekstā – Zviedrijas – JPL) un ANO Tribunāla par Bijušo Dienvidslāviju Noteikumi par pierādījumu iegūšanu un procesu (*Rules of procedure and evidence*).

Secinājumi par sacīkstes procesu

1. Sacīkstes procesā, pierādījumus tiesā iesniedz un šķēršeksaminē puses un tiesnesim nav tiesības lemt, kuri no pieteiktajiem pierādījumiem ir pārbaudāmi procesā. Taču tiesnesis var ietekmēt šo procesu, izslēdzot uzvedinošu, uz apgalvojumu balstītu vai liecinieka vai eksperta kompetencei neatbilstošu jautājumu uzdošanu.

2. Tiesnesim nav tiesību atteikt pusēm iesniegt pierādījumus, taču tas var norādīt pusei, ka pierādījumam, jāsaturs apstākļi, kas nepieciešami lietas izspriešanai.

3. Likums sacīkstes sistēmā dod tiesnesim plašas iespējas proaktīvi, ar juridisko līdzekļu palīdzību (naudas sodu, aizturēšanu) vai pat kriminālatbildību (*contempt of justice, obstruction of justice*) u.c. rīkoties, lai nepieļautu pušu rīcību, kas var radīt nepamatotu procesa novilcināšanu. Sankcijas var piemērot apsūdzētajam, aizstāvim, lieciniekiem, ekspertiem pieaicinātām personām.

4. Sacīkstes procesā liels uzsvars tiek likts uz tiesas procesa pārvaldību. Viens no pārvaldības mērķiem ir novērst nevajadzīgas procesuālas izmaksas. Procesā pārvaldība prasa, lai visā lietas iztiesāšanas laikā notiktu pušu un tiesas komunikācija, tostarp arī ārpus tiesas zāles.

5. Analīzei izmantotie kodeksi *ex presis verbis* paredz, ka izskatot lietas par (*felony*) (smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem), apsūdzētā un aizstāvja piedalīšanās ir obligāta. Turklāt likums tieši neparedz gadījumus, kad šo kategoriju lietu iztiesāšanu

---

¹² How the coronavirus is upending the criminal justice system by Matt Reynolds, ABA Journal, 19.03.2020. Iegūts no: <https://www.abajournal.com/web/article/pandemic-upends-criminal-justice-system> [sk. 20.08.2020].

¹³ Adversarial procedure or inquisitorial procedure by Jan Bauckaert AfITaC 12,09.2019. Iegūts no: <https://afitac.com/2019/09/22/adversarial-procedure-or-inquisitorial-procedure/> [sk.24.08.2020].

var turpināt bez apsūdzētā piedalīšanās. Taču, iztiesājot šo kategoriju lietas, tiesa ar pušu piekrišanu var dod apsūdzētajam atļauju, īpaši sarežģītos un laikietilpīgos procesos, nepiedalīties tiesas sēdē, ja apsūdzētā prombūtne neapdraud procesa veselumu un tai piekrīt puses.

6. Pēc noklusējuma procesuālie izdevumi ir piedzenami no apsūdzētā, kuru tiesa atzinusi par vainīgu. Savukārt izdevumus, kas radušies saistībā ar procesa novilcināšanu, sedz persona, kas ar savu rīcību vilcinājusi procesu. Taču procesa likumi nereglamentē, kādi izdevumi tiek iekļauti tiesas izdevumos un to atlīdzināšanas taksēs. To parasti nosaka speciāls likums vai Tieslietu ministra instrukcija vai cits akts.

2. Izmeklēšanas process

Ievads

1. Izmeklēšanas process tiek raksturots kā process, kurā tiesa ņem aktīvu dalību lietas faktisko apstākļu noskaidrošanā gan iepriekšējā izmeklēšanā, gan arī tiesā. Tiesnesis tiesas procesā nepilda tikai arbitra lomu, bet tiesa *ex officio* aktīvi piedalās pierādījumu iegūšanas un iesniegšanas un pārbaudes procesā. Turklāt tiesas rīcībā ir valsts apsūdzības sagatavota lieta, kurā iekļauti visi apsūdzības iegūtie gan vainu pierādošie, gan arī attaisnojošie pierādījumi. Līdz ar to klasiskā izmeklēšanas procesā nevar tikt realizēts [pilnīgs] sacīkstes princips tiesas izmeklēšanā.

2. Pasaulē nepastāv vienota izmeklēšanas kriminālprocesa izpratne, jo, piemēram, Francijā, Nīderlandē izmeklējot smagus un sevišķi smagus noziegumus iepriekšējo izmeklēšanu vada izmeklēšanas tiesnesis, savukārt citās valstīs, tostarp arī Latvijā, izmeklēšanas tiesnesis procesā iesaistās tikai gadījumos, kad nepieciešams veikt procesuālas darbības, kas ierobežo personas pamattiesības. Turklāt kā norāda E. Rusanovs¹⁴ tad faktiski šobrīd Eiropas valstu procesu var dēvēt jaukto (franču val.- *systeme mixte*) kriminālprocesu.

3. To pilnībā apstiprina arī uzdevuma ietvaros veiktais salīdzinošo kriminālprocesuālo tiesību pētījums, jo praktiski visas ES izmeklēšanas procesa sistēmas valstis ir pārņēmušas un iekļāvušas savos likumos instrumentus, kas raksturīgi sacīkstes krimināltiesību sistēmai, piemēram, procesuālā vienošanās, prokurora pavēle par sodu u.c. vienkāršota un paātrināta procesa realizēšanas instrumenti. Turklāt šī tendence tikai pastiprinās.

Secinājumi par izmeklēšanas procesu

1. **Pirmstiesas izmeklēšana.** Subjekti un aktuālākās darbības, kas veicina procesa virzību bez kavēšanās.

---

¹⁴ Egons Rusanovs Rietumeiropas Vēsturiskās kriminālprocesa doktrīnas evolūcijas nekonsekvences un problēmas Latvijā. Iegūts no: <https://doi.org/10.22364/juzk.77.42> [sk. 20.08.2020].

1.1. *Policija*. Pētījums parāda, ka visās apskatītajās valstīs izziņu veic policija vai juridiskā policija un tās darbību izziņas procesā koordinē un vada prokurors.

1.2. *Prokurors*. Somijā, Igaunijā, Lietuvā Bulgārijā, Polijā, Vācijā, Čehijā, Rumānijā kriminālvajāšana uzsākama tikai pēc prokurora lēmuma un izmeklēšanas darbības pēc prokurora norādījuma veic policija.

1.3. *Izmeklēšanas tiesnesis*. Francijā, Slovēnijā, Nīderlandē pēc prokurora lūguma izmeklēšanas tiesnesis veic un vada kriminālvajāšanu par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem. Izmeklēšanas tiesnesis veic apsūdzētā, cietušā, liecinieku, ekspertu u.c. personu pratināšanu un uzdod policijai vai izmeklēšanas iestādes amatpersonai veikt konkrētas izmeklēšanas darbības kriminālprocesā.

1.4. *Finanšu un ekonomisko noziegumu izmeklēšanas kompetence*. Šo noziegumu izmeklēšanas kompetenci un procedūru īpaši reglamentē tikai Francijas un Nīderlandes likums. Francijas Kriminālprocesa likuma XIII sadaļā "Ekonomisko un finanšu noziegumu izmeklēšana un iztiesāšana" Likuma 704-706-1. pantā noteikts, ka šos noziegumus izmeklē tikai Prezidenta dekrētā speciāli noteiktas tiesas. Savukārt Nīderlandes Kriminālprocesa likuma 9 nodaļa reglamentē finanšu noziegumu, par kuriem paredzēts 5 kategorijas naudas sods – 85 000 eiro, izmeklēšanu. Šādu noziegumu izmeklēšanu var veikt tikai Roterdamas un Amsterdamas izmeklēšanas tiesnesis. Pēc tiesneša rīkojuma, izmeklētājam izmeklējot, finanšu noziegumus ir tiesības pieprasīt jebkuru informāciju par personas finanšu un mantisko stāvokli, par īpašumiem un aktīviem un izņemt šos dokumentus. Savukārt rajona tiesa uzrauga, lai šī procedūra netiktu novilcināta. Procedūra tiek pabeigta ar prokurora lēmumu un tā atjaunojama tikai ar izmeklēšanas tiesneša lēmumu.

Līdzīgu regulējumu paredz arī Kriminālprocesa likuma 121. panta 5.dala 2020. gada 11. jūnija redakcijā, nosakot, ka Latvijā pirmstiesas izmeklēšanas procesā informāciju no kredītiestādēm un valsts finanšu iestādēm drīkst pieprasīt ar procesa virzītāja lēmumu, kuru apstiprinājis izmeklēšanas tiesnesis un minētie lēmumi nav pārsūdzami. Kā norādīts Anotācijā, tad šāds regulējums jau ir pastāvējis, taču problēma radusies apstākļi, ka šādi lēmumi tikusi pārsūdzēti, tāpēc likumdevējs ar grozījumiem ir padarījis šos lēmumus par nepārsūdzamiem.

1.5. Izmeklēšanas tiesnesis, kas sankcionē izmeklēšanas darbības, kas var ierobežot personas pamattiesības un brīvības. Šāds kriminālprocesa modelis tiek izmantots lielākajā daļā Eiropas valstu, tostarp arī Latvijā.

1.6. ***Pirmstiesas izmeklēšanas pārvaldība***. Visos analizētos kodeksos par kriminālprocesa mērķi tiek noteikta procesa galarezultāta sasniegšana saprātīgos termiņos. Taču no analizētiem kodeksiem var secināt, ka tikai atsevišķas valstis kodeksos ir reglamentējušas procesa pārvaldības jautājumus.

1.6.1. *Elektroniskā lietvedība*. Vācijas Kriminālprocesa likuma 4. nodaļa "Lietu pārvaldība un komunikācija" noteic, ka lietām ir jābūt glabātām elektroniskā formātā (32. pants), taču tiesas un prokuratūras kompetencē ir izlemt vai lietas materiāli arī glabājami papīra formātā. Līdzīgu komunikācijas formu paredz Igaunijas Kriminālprocesa likums, reglamentējot elektroniskās komunikācijas līdzekļu izmantošanu ar lietu saistīto dokumentu aprītē (160-2. pants). Turklāt aizstāvim pēc izmeklēšanas pabeigšanas kopā ar materiālu uzrādīšanu tiek izsniegta dokumentu elektroniskā kopija (210. (1) pants).

1.6.2. *Pušu komunikācija un statusa sanāksmes*. Vācijas kriminālprocesa likuma 160b. pantā noteikts, ka prokuroram kopā ar pusēm ir jādiskutē par procesa statusu,

ciktāl tas nepieciešams, lai paātrinātu procesa norisi. Līdzīgu kārtību paredz Igaunija, jo Kriminālprocesā kā procesuālais princips ir noteikts sacīkstes princips (14. pants). Savukārt tas prasa vienlīdzīgu attieksmi gan pierādījumu iegūšanā, gan arī to iesniegšanai izvērtēšanai tiesā. Savukārt to var panākt pušu diskusijās par procesa norises statusa jautājumiem.

1.7. **Pierādījumu deponēšana.** Pēdējos piecos gados praktiski visu apskatīto valstu kriminālprocesa kodeksi ir iekļāvuši normu, kas paredz pierādījumu deponēšanu. Tā ir procesuāla darbība, kuru veic tiesa pēc procesa virzītāja lūguma, tādu pirmstiesas izmeklēšanas laikā iegūtu pierādījumu (artefaktu vai liecību), kuru iesniegšana tiesas sēdē var nebūt objektīvi iespējama, juridisku pārbaudi.

1.7.1. Igaunija pušu sacīksti kriminālprocesā ir atzinušas par vienu no kriminālprocesa pamatprincipiem. Arī Vācijas kriminālprocesa likuma 239. pants nosaka, ka pierādījumu pārbaude notiek šķērspratināšanas procesā. Līdz ar to, lai nodrošinātu pusēm vienādas procesuālās iespējas pierādījumu iesniegšanai, likums paredz, ka lūgumu par pierādījumu deponēšanu var izteikt gan prokurors, gan arī apsūdzētais vai viņa aizstāvis (Igaunijas Kriminālprocesa likuma 69-1(1). pants)(Vācijas Kriminālprocesa likuma 166., 168c, 168e).

1.7.2. *Liecību deponēšana pēc prokurora lūguma.* Atzinuma autors uzsver divas pieejas:

a) apsūdzētā liecību deponēšana pirmstiesas izmeklēšanas stadijā. No atzinumā apskatītām valstīm speciāls regulējums par apsūdzētā liecību deponēšanu paredz tikai Bulgārija. Bulgārijas Kriminālprocesa likuma 212. pants noteic, ka šāda kārtība piemērojama deponējot apsūdzētā liecības, ja pastāv šaubas, ka persona var mainīt savu attieksmi pret apsūdzību. Taču minētais likums arī noteic, ka veicot pratināšanu, tiesneša rīcībā netiek nodoti lietas materiāli.

b) *Liecinieka vai eksperta liecību deponēšana.* Francija, Nīderlande, Rumānija, Čehija, Lietuva, Igaunija, Slovēnija, Somija, Vācija kriminālprocesa likumā šādu kārtību attiecina tikai uz liecinieku un ekspertu liecībām. Tas acīm redzot skaidrojams ar to, ka apsūdzētajam ir tiesības, bet nav pienākums sniegt liecību par apsūdzības apstākļiem. Nopratināšanā obligāti ir jāpiedalās apsūdzētā aizstāvim.

1.8. **Nopratināšana izmantojot videokonferenci.** No pētījumā izmantoto valstu kriminālprocesa likumu tekstiem angļu valodā var secināt, ka procesuāli video-pratināšana kā pierādījumu iegūšanas veids ir nostiprināts Vācijas, Čehijas, Somijas, Lietuvas, Igaunijas, Rumānijas un Polijas kriminālprocesa likumā. Taču jāņem vērā, ka pētījumā izmantotās kriminālprocesa likumu redakcijas var arī neatbilst 2020. gada situācijai, īpaši sākoties COVID 19 pandēmijai.

1.9. **Apsūdzības raksts un tam pievienoto lietas materiālu iesniegšana tiesā.** Visās pētījumā ietvertās izmeklēšanas procesa valstīs prokurors apsūdzības rakstam pievieno apsūdzības pierādījumus un uzaicināto personu sarakstu. Atšķirība ir apstākļi, kādu izsaukamo personu sarakstu prokurors pievieno apsūdzības rakstam.

1.9.1. Piemēram, Bulgārijas Kriminālprocesa likuma 246(4) daļa paredz, ka apsūdzības rakstam jāpievieno uz tiesas sēdi izsaukamo personu saraksts, neprecizējot vai "šajā sarakstā ietveramas arī personas, kas uzaicināmas pēc aizstāvības lūguma, līdzīgu regulējumu paredz Lietuvas kriminālprocesa likuma 220. panta (3) daļa 2011. gada redakcijā.

1.9.2. Savukārt Latvijā Kriminālprocesa likuma 213. panta otrā daļa (2020. gada 11. 06. redakcijā) paredz, ka uz tiesu izsaukamo personu sarakstā ir iekļaujamas tikai apsūdzības aicināmās personas. Likumprojekta Anotācijā norādīts, ka izslēdzot no apsūdzības raksta aizstāvības puses uzaicināmās personas, tiek atvieglota tiesas darba organizācija saistībā ar tiesas sēžu plānošanu, jo liela apjoma procesos vairumā gadījumu aizstāvība neiesniedz uz tiesas sēdi izsaukamo personu sarakstu, bet dara to tikai tad, kad lieta ir jau tiesā, izmantojot iespēju tiesai pieteikt lūgumus un papildinājumus.

2. Lietas sagatavošana iztiesāšanai. Pētījums parāda, ka visas valstis paredz šādu procesuālo stadiju, taču izcelsim tikai tās procedūras, kas tieši vai netieši var ietekmēt tiesas izmeklēšanas sekmīgu norisi. Izmeklēšanas procesa valstis, attiecībā uz lietas sagatavošanas iztiesāšanas procesuālo regulējumu, nosacīti var iedalīt divās grupās.

2.1. *Tradicionālie tiesas uzdevumi sagatavojot lietu iztiesāšanai* (apsūdzības juridiskais pamats, jurisdikcija, tiesas izmeklēšanas nozīmēšana, un citi Latvijas Kriminālprocesā, līdz 2020. gada jūnija redakcijai, paredzēti uzdevumi. Kaut arī likums dažādās valstīs, piemēram, Čehijā (Čehijā Kriminālprocesa likuma 185, 187(4) pants), Lietuvas Kriminālprocesa likuma 232. pants), Polijas Kriminālprocesa likuma 348. pants), paredz, ka tiesai ir jādara viss, lai process netiktu novilcināts, parasti šos jautājumus izlemj tiesnesis rīcības sēdē, bez pušu piedalīšanās un šis lēmums nav pārsūdzams.

2.2. Lietas sagatavošanas stadija ar pušu iesaisti tiesas procesa norises plānošanā. Viena no izmeklēšanas un sacīkstes procesa atšķirībām ir lietas iztiesāšanas process un tā sagatavošana.

2.2.1. *Pušu iesaiste lietas sagatavošanas iztiesāšanai procesā, valstīs, kur pirmstiesas izmeklēšanu veic izmeklēšanas tiesnesis.* Šajā grupā tiek apskatīts Francijas, Nīderlandes, Slovēnijas tiesiskais regulējums. Francijas Kriminālprocesa IV daļas (269-287) pants reglamentē tiesas un pušu komunikāciju lietas sagatavošanas iztiesāšanai stadijā. Likums to atzīst par obligātu procedūru, lai pirms tiesas sēdes puses vienotos par uz tiesu aicināmo personu sarakstu. Taču tiesnesim šajā stadijā nav tiesības revidēt šo sarakstu un vērtēt apsūdzības faktiskos apstākļus. Līdzīgu regulējumu paredz Nīderlandes Kriminālprocesa likuma 258. pants un Slovēnijas Kriminālprocesa likuma 286. pants.

2.2.2. *Valstis, kas šķērspratināšanu, ir atzinušas par tiesas izmeklēšanas procesa pamatprincipu.* Šajā grupā tiek apskatīts Vācijas, Somijas, Igaunijas, Lietuvas tiesiskais regulējums. Vācijas Kriminālprocesa likuma 5. nodaļa (212- 225a pants) reglamentē tiesas darbības, sagatavojot lietu iztiesāšanai. Likums, piemēram, noteic, ka tiesai ir jāizskata pušu iesniegumi un lūgumi, piemēram, iebildumi pret tiesas sastāvu, par papildu liecinieku, ekspertu, kas nav iekļauti uzaicināmo personu sarakstā, uzaicināšanu uz tiesas sēdi, par nepieciešamību deponēt pušu pierādījumus u.c.

Savukārt Likuma 202a pantā noteikts, ka tiesai kopā ar pusēm ir jāorganizē *statusa sanāksmes*¹⁵, lai savlaicīgi identificētu iespējamus procesa kavēšanas iemeslus un

---

¹⁵ Statusa konferences vai pušu sanāksmju saturu parasti likums nereglamentē. Taču pušu diskusijās netiek diskutēti apsūdzības vai aizstāvības būtības jautājumi. Uzsvars tiek likts, ka pusēm visu laiku sākot ar lietas pirmstiesas sagatavošanas stadiju, līdz pat spriedumam, ir jākomunicē, lai ātri reaģētu un atrastu nepieciešamo risinājumu konkrētai procesa problēmai. Piemēram, Vācijā, aizstāvis informē, ka parīt uz tiesas sēdi izsaukamais liecinieks ir slimnīcā pilnīgi citā pilsētā, tiesa var nozīmēt speciālu ar

veicinātu ātrāku procesa norisi. Līdzīgs regulējums ir iekļauts arī Somijas Kriminālprocesa likuma 5. nodaļas 10. un 11. pantā; Igaunijas Kriminālprocesa likuma 10. nodaļas 258., 259. pantā. Turklāt šo valstu likumdevējs ir paredzējis, ka visi pušu iesniegumi un lūgumi ir jāiesniedz rakstiski, tagad arī elektroniski un tie ir jānosūta arī otrajai pusei.

Tiesas un pušu komunikācijā ir jānodrošina pušu procesuālā vienlīdzība. Tiesa ievērojot procesuālo vienlīdzību var uzdot pusēm iesniegt priekšlikumus par nepieciešamo laiku par liecinieku, ekspertu pratināšanai un pēc šo priekšlikumu saskaņošanas ar pusēm, pieņemt attiecīgu pusēm saistošu lēmumu. Tādejādi lemjot par lietas nodošanu iztiesāšanai, tiesa arī sagatavo tiesas procesa norises plānu ar mērķi nepieļaut lietas izskatīšanas novilcināšanu. Tiesas sagatavošanas sēdi arī var noturēt attālināti, taču par tās norisi obligāti ir jāpaziņo pusēm, bet to neierašanās nav pamats tās atlikšanai

Savukārt Lietuvas Kriminālprocesa kodeksa 232. pants neparedz, ka sagatavojot lietu iztiesāšanai tiesnesim būtu obligāti jākomunicē ar pusēm, taču lēmumā par nodošanu tiesai ir jānorāda tiesas sēdes norises plānošanas būtiskie jautājumi, piemēram, plānotais lietas izskatīšanas un sēžu laiks attiecīgajā periodā. Kā skaidroja prof. Rima Ažubalīte, tad Lietuvas tiesas praksē lēmumā par lietas nodošanu iztiesāšanai, paredz visa tiesas procesa norises kopīgo laika grafiku, piemēram, tiesas sēde tiks skatīta no 2020. gada 1. septembra līdz 2021. gada 1. martam un šajā laikā plānotas 10 tiesas sēdes, taču tiesa nesaskaņo ar pusēm laiku, kas tām būtu nepieciešams liecinieku vai citu uzaicināto personu pratināšanai.

2.2.3. Aizstāvja gatavības pārbaude tiesas procesam. Igaunijas Kriminālprocesa likuma 156-2. pants noteic, ka, uzsākot lietas sagatavošanas procesu iztiesāšanai, tiesa atver pusēm piekļuvi visiem lietā esošajiem e-dokumentiem (e-lietai). Turklāt likums reglamentē gan prokurora pienākumu iesniegt apsūdzības rakstu un tās pierādīšanai nepieciešamos pierādījumus, bet arī uzliek par pienākumu aizstāvim iesniegt tiesai vismaz trīs dienas pirms sēdes aizstāvības aktu. Sarežģītās lietās tiesa var pagarināt šo termiņu (Igaunijas Kriminālprocesa likuma 227. pants) Aktā aizstāvis norāda: 1) aizstāvības attieksmi pret apsūdzību; 2) pierādījumus, kurus aizstāvis vēlas izmantot savas pozīcijas pierādīšanai. Turklāt likums imperatīvi noteic, ka šāda akta neiesniegšanas gadījumā, tiesa par šo faktu ziņo advokātu kolēģijai un aicina apsūdzēto izvēlēties citu aizstāvi.

3. Lietas iztiesāšana. Tiesas sēdi vada vai nu tiesnesis, vai prezidējošais tiesnesis, ja lietu tiesa skata koleģiāli. Līdz ar to valstis cenšas speciāli nostiprināt tiesneša ekskluzīvu kontroli par tiesas procesa norisi. Piemēram, Francijas Kriminālprocesa likuma 310. pantā noteikts, ka prezidējošam tiesnesim ir tiesības, atsaucoties uz godu un sirdsapziņu, veikt jebkurus pasākumus, ja tie var novest pie patiesības un pieņemt jebkuru procesuālu lēmumu, ja vien tas neietekmē lietas izspriešanu pēc būtības. Analogi reglamentētas arī tiesneša tiesības visos analizētajos kodeksos. Kopsavilkumā izcelsim tikai tās tiesas darbības, kuras likums speciāli paredzējis, lai nodrošinātu kriminālprocesa veselumu un lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā, tostarp arī procesuālo sankciju efektivitāti par procesa nepamatotu novilcināšanu. Tāpēc šī punkta secinājumus iedalīsim: 1) apsūdzētā pienākums piedalīties lietas iztiesāšanā;

---

procesu nesaistītu tiesnesi un uzdot tam par pienākumu noprotināt konkrēto liecinieku slimnīcā. Par pratināšanas laiku puses vienojās un tā var notikt sēžu starplaikā gan videokonferences režīmā, gan klātienē. Tādejādi puses komunicējot, nodrošina arī iespēju tiesai efektīvi plānot savu laiku.

2) lietas izskatīšanas atlikšana un turpināšana; 3) lietas izskatīšanas atsākšana no jauna; 4) lietā esošo dokumentu pārbaude tiesā; 5) procesuālās sankcijas.

3.1. *Apsūdzētā piedalīšanās obligātums tiesas procesā.* Francijas, Nīderlandes, Vācijas, Čehijas, Slovēnijas, Bulgārijas, Rumānijas, Somijas, Igaunijas, Lietuvas kriminālprocesa likumi paredz, ka apsūdzētā un viņa aizstāvja klātbūtne, iztiesājot lietu par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem, ir obligāta un pēc noklusējuma lietas iztiesāšana būtu jāatliek. Šādu kārtību paredz Francijas Kriminālprocesa likuma 397-1. pants. Savukārt Bulgārijas kriminālprocesa likuma 269(1) pants nosaka, ka apsūdzētā un aizstāvja piedalīšanās ir obligāta un lietu nevar skatīt bez apsūdzētā klātbūtnes, jo likuma 277. pants apsūdzētajam uzliek par pienākumu sniegt paskaidrojumus par apsūdzības būtību. Pieejamās Somijas Kriminālprocesa redakcijas Sestās daļas 2. pants nosaka, ka apsūdzēta neierašanās tiesas sēdē ir absolūts iemesls lietas atlikšanai.

3.2. *Izņēmumi.* Tiesa pēc apsūdzētā lūguma var turpināt izskatīt lietas par smagiem noziegumiem bez apsūdzētā klātbūtnes. Lielākā daļa valstu paredz kārtību, kādā nekaitējot procesa veselumam un tiesiskumam apsūdzētais var tikt atbrīvots no piedalīšanās tiesas sēdē, ja tam piekrīt abas puses. Piemēram, Nīderlandes Kriminālprocesa likuma 280. panta (b) noteic, ja ir iespējams procesa mērķi sasniegt bez apsūdzētā piedalīšanās, tiesas procesu iespējams turpināt bez apsūdzētā klātbūtnes. Vācijas Kriminālprocesa likuma 33. pantā uzsvērts, ka nevienu nevar notiesāt bez uzklaušanās un likuma 231. panta otrā daļa noteic, ka gadījumos, ja apsūdzētais ir uzklaušīts un atsakās tālāk piedalīties tiesas sēdē, tiesa var lemt lietu turpināt skatīt bez viņa klātbūtnes. Arī Čehijas Kriminālprocesa likuma 202(5). pants dod tiesai iespēju turpināt lietas iztiesāšanu par smagiem noziegumiem bez apsūdzētā klātbūtnes, ja to lūdz apsūdzētais un tas neiespaido procesa veselumu. Līdzīgu kārtību paredz Slovēnijas kriminālprocesa likuma 307(3). pants, Rumānijas Kriminālprocesa likuma 364(4). pants, Igaunijas Kriminālprocesa likuma 269(1). pants, Lietuvas Kriminālprocesa likuma 248. pants, Polijas Kriminālprocesa likuma 376(1).pants. Taču visu valstu regulējumā ir uzsvērts, ka šo kārtību var piemērot tikai tad, ja tam piekrīt puses un tas nekaitē nedz procesa veselumam, nedz arī tiesiskumam.

3.2. *Pierādījumu pārbaude atliekot lietas skatīšanu.* Pētījumā izmantoto valstu kodeksi parāda, ka tiesai ir tiesības, uzklaušot pušu viedokli lemt: Vai atceļot tiesas sēdi ir nopratināmi, ieradušies liecinieki, eksperti un citas uzaicinātās personas? Tiesa var nopratināt šīs personas, ja pastāv pamats uzskatīt, ka šo personu atkārtota uzaicināšana varētu būt objektīvi neiespējama un ja tam piekrīt puses. Atšķirība ir tikai apstākļi vai valsts likums *expressis verbis* ir reglamentējis šādu kārtību vai arī tā piemērojama interpretācijas ceļā.

3.3. *Jauna tiesas sēde (new hearing).* Pēc noklusējuma tiesai pierādījumu pārbaude ir uzsākama no jauna, ja mainījies tiesas sastāvs, vai pārkāpts maksimāli noteiktais lietas atlikšanas termiņš. Piemēram, Vācijas Kriminālprocesa likuma 229. pants nosaka, ka atlikšanas laiks var būt ne ilgāks par 6 nedēļām, pēc šī termiņa iztecēšanas lieta skatāma no jauna.¹⁶

---

¹⁶ Ja iestājušies šādi apstākļi, tad prezidējošam tiesnesim ir jāpieņem motivēts lēmums par lietas iztiesāšanas kavēšanas iemesliem un tas jāiesniedz tiesas priekšsēdētājam. Tiesas priekšsēdētājs iepazīstas ar lēmumu un sniedz priekšlikumus procesa ātrākai pabeigšanai, ja vien to nekavē objektīvi apstākļi. Ja kavēšanas apstākļus nevar novērst, pēc likuma lietas skatīšana būtu uzsākama no jauna. Ja atlikšanas laikā ir mainījies tiesas sastāvs, pēc noklusējuma iztiesāšanā ir veicama pilna pierādījumu pārbaude. Savukārt, ja tiesas sastāvs nav mainījies, tiesas izmeklēšanā iegūtie pierādījumi atkārtoti nav

Līdzīgs regulējums ar atšķirīgiem termiņiem no 3 nedēļām līdz 3 mēnešiem ir arī Somijā, Slovēnijā, Bulgārijā, Rumānija. Savukārt Polija, Lietuva savā kriminālprocesa likumā dod tiesai izvēles tiesības, vai nu sākt pierādījumu pārbaudi no jauna vai arī pēc pušu viedokļa uzklaušīšanas lemt, ka iepriekš tiesas sēdē iegūtie pierādījumi, izmantojami arī uzsākot tiesas izmeklēšanu no jauna. Turklāt Polijas Kriminālprocesa likuma 404. pants šādu pierādījumu pārbaudes kārtību pieļauj, arī iztiesājot lietas pēc sprieduma atcelšanas apelācijas instancē. Līdzīgu regulējumu paredz Kriminālprocesa likuma 500. panta piektā daļa.

3.4. **Rakstisko dokumentu pārbaude tiesā.** Atzinumā analizētām valstīm ir atšķirīga attieksme pret tiesas rīcībā esošo dokumentu nolasīšanu tiesas sēdē.

3.4.1. Valstis ar strikti ierobežojumiem.

Somijas Kriminālprocesa likuma 6. daļas 6. pants noteic, ka pusēm savi viedokļi par konkrētu procesuālu problēmu ir jāiesniedz rakstiski un dokumentu teksta nolasīšana tiesas sēdē pieļaujama tikai tad, ja puse vēlas dokumentā citēt atsauces uz precedentiem, juridisko literatūru vai dokumenti satur tehnisku un skaitlisku informāciju.

Vācijas Kriminālprocesa likuma 249. pants noteic, ka dokumentu nolasīšana tiesā ir pieļaujama, lai atsvaidzinātu atmiņu vai pretrunu gadījumā, kā arī ja to lūdz puses viedokļa precizēšanai (256. pants).

Igaunijas Kriminālprocesa likuma 286-1. pants noteic, ka tiesa var atļaut nolasīt lietā tādus dokumentus, kuriem ir pierādījuma nozīme lietā.

Lietuvas Kriminālprocesa likuma 290. pants noteic, ka prezidējošais tiesnesis nolasa dokumentu nosaukumus un ja tas ir nepieciešams atskaņo audio vai videoierakstus. Savukārt Polijas Kriminālprocesa likuma 394(2) atļauj, ka tiesas zālē tiek nolasīti svarīgi dokumenti, taču praksē lietā esošo dokumentu pārbaudē izmanto "juridisko fikciju", ka visi lietā esošie materiāli uzskatāmi par pārbaudītiem, jo apsūdzētajam ir izsniegta lietas kopija un puses ar šiem materiāliem ir iepazinušās.

3.4.2. Deponēto pierādījumu pārbaude. Valstis, kas ir atzinušas deponētā pierādījuma institūtu, pēc noklusējuma paredz šo pierādījumu pārbaudi tiesā.

3.4.3. Lietā esošo materiālu nolasīšana parastā kārtībā. Ja likumdevējs nav speciāli, regulējis šo jautājumu, var prezumēt, ka tiesai pēc pušu lūguma ir pienākums nolasīt no lietas materiāliem dokumentus, kuriem ir pierādījuma nozīme lietā, ja dokumenti nav pārbaudīti tiesas izmeklēšanas procesā.

3.5. **Procesuālās sankcijas.** Procesuālās sankcijas ir tiesas autoritātes garantija tiesas procesā. Šo sankciju preventīvā nozīmē ir disciplinēt procesa dalībniekus un nepieļaut nepamatotu lietas izskatīšanas novilcināšanu. Turklāt vairākas valstis savos likumos paredz, ka vienlaikus ar procesuālo sankciju piemērošanu vainīgā persona sedz arī valstij izdevumus, kas radušies sakarā ar lietas iztiesāšanas novilcināšanu. Savukārt par rīcību, kas saistīta ar Tiesas goda un cieņas aizskaršanu, paredz arī kriminālatbildību.

3.5.1. Sankcijas, kuras tiek piemērotas lieciniekiem, ekspertiem un citām uzaicinātām personām. Procesuālās sankcijas naudas soda veidā piemēro visas atzinumā ietvertās

---

jāpārbauda. Tiesnesim, izvērtējot jautājumu par pierādījumu pārbaudes apjomu pēc ilgstošas iztiesāšanas pārtraukšanas, ir jānodrošina procesa veselums. Līdzīgu regulējumu paredz arī Igaunijas Kriminālprocesa likums.

valstis, taču papildus tam, piemēram, Nīderlandes Kriminālprocesa 221. pants noteic, ka tiesa šo personu var aizturēt uz 12 dienām ar tiesībām pagarināt apcietinājuma termiņu. Taču regulējumā arī uzsvērts, ka liecinieku vai personu, kurai tiesai piemērojusi aizturēšanu par neierašanos tiesā, vai attiekušanos liecināt zem zvēresta var aizturēt tikai tik ilgi, cik tas nepieciešams konkrēta procesa vajadzībām. Līdzīgu procedūru paredz arī Francija, Vācija, Somija, Igaunija un Lietuva. Savukārt pārējās valstis šīm personām paredz naudas sodus.

3.5.2. Sankcijas, kas tiek piemērotas aizstāvim. Attiecībā uz sankciju piemērošanu aizstāvim valstis arī var nosacīti iedalīt divās grupās:

a) Valstis paredz, ka par aizstāvja neierašanos tiesas sēdē bez attaisnojoša iemesla, par to tiek paziņots Advokātu kolēģijai. Šādā paziņojuma sekas var būt aizstāvja licences zaudēšana un šādu praksi piemēro Francijā, Somijā un Vācijā. Turklāt šo valstu likums paredz, ka aizstāvim ir pienākums atlīdzināt valstij tos izdevumus, kas radušies procesa novilcināšanas rezultātā, piemēram, Vācijas Kriminālprocesa likuma 145. pants, Somijas Kriminālprocesa likuma 9. nodaļas "Izmaksas" 3. pants u.c.;

b) valstis (Slovēnija, Rumānija), kas aizstāvim, juridiskajam pārstāvim par neierašanos tiesā, vai par procesa novilcināšanu paredz naudas sodu un pienākumu atlīdzināt ar procesa kavēšanu saistītos izdevumus, piemēram, Slovēnijas Krimināllikuma 140. pants noteic, ka aizstāvim ir piemērojams naudas sods un saskaņā ar 94. pantu ir jāatlīdzina tās izmaksas, kas radušās viņa vainas dēļ. Turklāt vairākas valstis, piemēram, Igaunija un Slovēnija, Rumānija, Somija, Igaunija ir paredzējušas, ka šos procesuālos izdevumus aizstāvim ir jāsedz solidāri ar savu aizstāvamo. Visas valstis ir paredzējušas, ka par šādu procesuālo lēmumu pret aizstāvi ir jāpaziņo Advokātu Padomei vai Kolēģijai u.c.

3.5.3. Sankcijas, kas tiek piemērotas prokuroram. Absolūti lielākā daļa valstu krimināllikumi paredz, ka par prokurora neierašanos tiesas sēdē vai darbībām, kas var radīt procesa novilcināšanu, tiesa paziņo augstākstāvošam prokuroram. Savukārt Igaunija (Kriminālprocesa likuma 267. panta 4. daļa un 4-1. daļa noteic, ka prokuroru par iepriekšminētām darbībām vai necieņas izrādīšanu pret tiesu tiesas procesa var sodīt gan ar naudas sodu, gan arī gadījumos, ja prokurors un advokāts atkārtoti neievēro tiesas norādījumus, izraidīt prokuroru un advokātu no tiesas procesa. Arī Lietuvas Kriminālprocesa likuma 259. panta otrā daļa paredz, ka tiesa var izraidīt prokuroru, ja tas pēc atkārtota brīdinājuma, turpina izrādīt necieņu pret tiesu vai veicina procesa novilcināšanu.

4. **Procesuālie izdevumi.** Eiropas valstu vidū nav vienotu kritēriji procesa izdevumu noteikšanai un atlīdzināšanai. Pēc noklusējuma par šādiem izdevumiem tiek atzītas izmaksas, kas saistītas ar liecinieku, cietušo ekspertu liecību sniegšanu, tostarp transportēšanu, obligātās aizstāvības izmaksas, taču ir valstis, piemēram, Nīderlande paredz, ka atzīstot personu par vainīgu no tā piedzen izdevumus par DNS un šūnu ekspertīzēm, savukārt Vācija procesa izdevumos ietver Valsts kases aprēķinus, kas aptver izmaksas par publiskas apsūdzības sagatavošanu un kaitīgo seku izmaksas. Čehijas likumdevējs paredz, ka papildus transporta un aizstāvja izdevumiem, notiesātajam ir jāatlīdzina arī izdevumi par elektroniskās kontroles sistēmas izmantošanu un dienas naudu par atrašanos policijā.

Pragmatisku pieeju tiesas izdevumu noteikšanā paredz Igaunijas Kriminālprocesa likums. Minētā likuma septītā daļa "Procesuālie izdevumi" noteic, ka procesuālos sastāda procesuālie, īpašie un papildu izdevumi(173. pants). Procesuālos izdevumus

atlīdzina persona, kuras vainas dēļ tie radušies kodeksā noteiktā kārtībā. Īpašos izdevumus (176. pants), kas radušies sakarā ar nepamatotu tiesas sēdes atlikšanu, atlīdzina vainīgā persona. To aprēķināšanas kārtību nosaka Ministru kabinets. Savukārt papildus izdevumi: izdevumi par apsūdzētā turēšanu apcietinājumā; atlīdzība, kas izmaksāta personai par noderīgu informāciju par pierādīšanas priekšmetu; municipālo iestāžu izdevumi, kas saistīti ar lietu ir piedzenami no notiesātā, ievērojot viņa mantisko stāvokli (177. pants).

II

KRIMINĀLPROCESA LIKUMA ESOŠĀS REDAKCIJAS IETVERTO PROCESUĀLO PASĀKUMU EFEKTIVITĀTES IZVĒRTĒJUMS LIETAS SAGATAVOŠANAS IZTIESĀŠANAI UN LIETAS IZTIESĀŠANAS STADIJĀ.

Pētījuma uzdevumā ir izvirzīti divi jautājumi:

1. Vai Latvijas krimināltiesību sistēmā pastāv fundamentāli ierobežojuma pamati, lai **mainītu šobrīd Kriminālprocesa likumā paredzēto pierādījumu izvērtēšanas kārtību**, paredzot tiesai tiesības vērtēt tikai tos pierādījumus, kas pēc tiesas ieskata ir nepieciešami, lai panāktu taisnīgu noregulējumu krimināllietā?

2. Vai Kriminālprocesa likums pietiekami skaidri un precīzi reglamentē tiesas vadošo lomu ātra, tiesiska, efektīva krimināltiesiskā noregulējuma panākšanai:

2.1. Tiesas pilnvaras un juridiskie instrumenti ietekmēt procesuālo tiesību ļaunprātīgas izmantošanas gadījumus;

2.2. Lietas iztiesāšanas turpināšanu, ja lietā kur ir vairāki apsūdzētie, bez attaisnojošiem iemesliem nav ieradies kāds no apsūdzētajiem vai arī paziņojis par savu nevēlēšanos piedalīties tiesas sēdē.

Atbilde sagatavota analizējot Kriminālprocesa likuma spēkā esošo redakciju, līdz ar to analizējot šos jautājumus tiek arī vērtēta arī minētā likuma grozījumi, kas tika pieņemti 2020. gada 11. jūnijā.

Secinājumi:

1. ***Pierādījumu pārbaudes izvērtēšanas kārtības maiņa.*** Kriminālprocesa likums paredz, ka pierādījumu pārbaudes kārtību noteic tiesa, pēc pušu uzklauššanas, turklāt tiesai ir tiesības jebkurā stadijā uzdot jautājumus. Līdz ar to, lai kriminālprocesā ieviestu šķērspratināšanu kā lietas iztiesāšanas pamatprincipu, nepieciešams būtiski mainīt pastāvošo Kriminālprocesa likumu.

2. Atbildi uz šo jautājumi var sadalīt trijās daļās: 1) tiesas tiesības izvērtēt pēc būtības, lietā izsaucamo personu sarakstu un apsūdzības rakstam pievienoto lietas materiālos ietvertu pierādījumu saturu pirmstiesas lietas sagatavošanas procesā; tiesas tiesības noraidīt, tādu pierādījumu, kuriem nav būtiska nozīme patiesības noskaidrošanā lietā;

3) pierādījumu vērtēšana sprieduma taisīšanas procesā. Secinājumi aptvers pirmo un otro daļu.

2.1. *Tiesas rīcībspēja un tiesībspēja sagatavojot lietu iztiesāšanai.* Analizējot Kriminālprocesa likuma 45. nodaļā ietverto regulējumu, var secināt, ka Kriminālprocesa likums reglamentē klasisku izmeklēšanas procesa sistēmai raksturīgu procedūru, kurā tiesa ir tiesīga tikai izvērtēt apsūdzības raksta un tam pievienoto materiālu un izsaukamo personu saraksta atbilstību likumam un citiem formāliem kritērijiem. Šādu procedūru paredz Čehija, Bulgārija, Rumānija, Francija, Nīderlande, Slovēnija. Šo valstu likums paredz, ka apsūdzības rakstu un tam pievienoto personu sarakstu, ietverot gan apsūdzības gan aizstāvības aicinātās personas ir jāiesniedz prokuroram. Savukārt Francijas un Nīderlandes un Slovēnijas likumi paredz, ka aizstāvībai pēc apsūdzības raksta saņemšanas ir jāiesniedz prokuroram to personu saraksts, kuru aizstāvība paredz aicināt uz tiesu.

Šāda kārtību Kriminālprocess paredzēja līdz 2020. gada 6. jūlijam, kad stājās spēkā Kriminālprocesa likuma grozījumi 489. pantā, kas paredz tiesneša tiesību un pienākumu daudz efektīvāk veikt tiesas procesa norises plānošanu un pieprasīt aizstāvībai iesniegt, vismaz 10 dienas pirms nozīmētā tiesas sēdes datuma, uz tiesu izsaukamo personu sarakstu. Turklāt pants arī paredz, ka tiesnesis ievērojot lietas konkrētos apstākļus var aicināt lieciniekus, ekspertus un citas pieaicinātās personas uz konkrētu laiku, kad paredzēta šo personu pratināšana.

Kaut arī Latvijas kriminālprocess ir izmeklēšanas process, tomēr arī šajās valstīs kriminālprocesā sekmīgi ir integrēta un reglamentēta sacīkstes procesam raksturīgā pušu komunikācija visa procesa norises garumā. Piemēram, Somijas Kriminālprocesa likuma 5. nodaļa uzdot tiesnesim nepieciešamības gadījumā noturēt rīcības sēdi, lai nodrošinātu ātru un sekmīgu procesa norisi. Tiesas sēdē piedalās puses un tiesa¹⁷ var uzdod pusēm, piemēram, nodrošināt nepieciešamo pierādījumu iesniegšanu. Savukārt Nīderlandes tiesnesis lietas sagatavošanas laikā var uzdot vēl prokuroram veikt konkrētas izmeklēšanas darbības (262. pants). Arī Vācijas Kriminālprocesa likuma 202. pants paredz tiesneša tiesības lietas sagatavošanas iztiesāšanai procesā lemt par papildu pierādījumu pieprasīšanu un noturēt statusa diskusijas kopā ar pusēm, lai nodrošinātu ātru un gludu procesa norisi. Turklāt šādu statusa diskusiju laikā svarīgākie pušu paustie viedokļi tiesai ir jādokumentē. Tas ir svarīgi, lai neradītu kādai no pusēm aizdomas par tiesas neobjektivitāti. Ļoti būtiski tiesneša loma lietas sagatavošanās procesā ir nostiprināta Igaunijas kriminālprocesā, jo tiesai lietas sagatavošanās stadijā ir tiesības ne tikai vērtēt apsūdzības raksta formālo atbilstības kritērijus, bet arī aizstāvības raksta atbilstību likuma prasībām (sk. Atzinuma I daļas 2. nodaļas Igaunija 2.pkt.).

Iepriekšminētais apstiprina, ka tiesneša loma lietas sagatavošanas iztiesāšanai procesā īpaši, lai preventīvi novērtētu iespējamus procesa novilcināšanas riskus, varētu būt daudz aktīvāka. Autors uzskata, ka šādu procesuālu kārtību būtu ieteicams piemērot krimināllietās par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem, jo papildus pienākumu uzlikšana tiesnesim šajā stadijā prasa arī stiprināt tiesneša kabinetu.

---

¹⁷ Valstis, kas paredz tiesas aktīvu iesaisti Kriminālprocesā, dod tiesai tiesības pēc savas iniciatīvas pieprasīt papildu pierādījumus pat ja to nelūd pusēs. Tāpēc likumā uzsvērts, ka tiesa pierādījumu pārbaudes procesā piedalās un rīkojas ex officio.

2.2. Lai atbildētu uz jautājumu par tiesneša vai prezidējošā tiesneša tiesībām lietas iztiesāšanas laikā, ir jāapskata divi aspekti: 1) tiesneša tiesības; 2) procesuālie līdzekļi, kas aizsargā šīs tiesības?

2.2.1. Tiesneša tiesības Kriminālprocesa likuma 46. nodaļā. Kriminālprocesa likums 48. pants nosaka tiesas kā procesa virzītāja tiesības. Panta pirmā daļa nosaka: *izskatot krimināllietu, tiesai ir procesa virzītāja pilnvaras kriminālprocesa vadīšanā un procesuālās kārtības nodrošināšanā, kā arī ekskluzīvas tiesības spriest tiesu*. Savukārt otrā daļa noteic, kādus pasākumus tiesa var veikt savu funkciju izpildei, tostarp, 1) pieprasīt, lai ikviena persona izpilda kriminālprocesuālo pienākumu un ievēro kārtību tiesas sēdes laikā; 2) piemērot procesuālās sankcijas; 3) neiejaucoties apsūdzības uzturēšanā un aizstāvības realizēšanā, piedalās pierādījumu pārbaudē; 4) izlemj saņemtos pieteikumus, lūgumus un noraidījumus; 5) izskatīt, izspriest lietu un pasludināt nolēmumu.

2.2.2. Salīdzinājumam, pieminēsim piemēram, Lietuvas Kriminālprocesa likuma 241. panta otro daļu, kas noteic, ka tiesas priekšsēdētājs noraida procesā jebko, kas var traucēt procesa sekmīgu norisi. Savukārt Igaunijas kriminālprocesa likuma 226. panta otrā daļa noteic, ka pusēm un citām procesā aicinātām personām tiesas zālē ir jāizpilda bez ierunām jebkurš tiesneša vai prezidējoša tiesneša rīkojums. Līdzīgs formulējums ir Francijas Kriminālprocesa likuma 309. panta. Arī citos atzinumā apskatītajos kodeksos uzsvars, definējot tiesneša tiesības lietas iztiesāšanas laikā, ir likts uz tiesneša vai prezidējošā tiesneša **rīkojumu**, kas vērsti, lai aizsargātu tiesas godu un cieņu un nodrošinātu tiesas procesa gludu norisi, **obligātumu, nevis ekskluzīvu rīkojumu uzskaitījumu**, kas var radīt tiesai arī zināmu nedrošības sajūtu.

Formāli ar Kriminālprocesa regulējumu tiek nodrošināts tiesai viss nepieciešamais tiesību kopums, lai Latvijā tiesa varētu virzīt procesu un pārvaldīt procesa gaitu. Tas vai tiesnesis spēj un prot izmantot šīs tiesības, ir atkarīgs no viņa profesionālās brieduma pakāpes un spējas un prasmes vadīt procesu.

2.3. Tiesnešu rīkojumu efektivitāti ietekmē apstākļi, kādus procesuālos instrumentus (sankcijas un piespiedu līdzekļus) tiesas goda un cieņas un sekmīga tiesas procesa norises aizsardzībai paredz likumdevējs. Kriminālprocesa 290. pants noteic procesuālās sankcijas, ko var piemērot par tiesas kā procesa virzītāja noteikto procesuālo pienākumu nepildīšanu. Tās ir: brīdinājums; piespiedu nauda; izraidīšana no tiesas zāles.

2.3.1. Saskaņā ar 291. pantu brīdinājumu tiesa var piemērot jebkurai personai, kura traucē kriminālprocesā noteikto kārtību un pavisam izturas pret savu procesuālo pienākumu izpildi. Saskaņā ar likuma 292. pantu piespiedu naudu līdz trijām minimālām mēnešalgām var piemērot personai, kura traucē kriminālprocesā noteikto kārtību un ignorē procesa virzītāja – tiesas prasības.

2.3.2. Piespiedu naudu var piespriest lieciniekiem, cietušiem, ekspertiem un citām uz procesu uzaicinātām personām un ar procesu nesaistītām personām, kas atrodas tiesas zālē. Savukārt izraidīt no tiesas zāles var personu, kas tiesas sēdes laikā nepilda tiesneša rīkojumu. Praksē to piemēro pret personām, kas atrodas tiesas zālē, bet nav saistītas ar procesu un arī pret apsūdzēto.

2.3.3.. Savukārt saskaņā ar likuma 290. panta otro daļu advokātam un prokuroram var piemērot tikai brīdinājumu, bet pārējos gadījumos par viņu pārkāpumu informē attiecīgi Zvērinātu advokātu padomi vai Ģenerālprokuratūru. Tiesai saskaņā ar

Kriminālprocesa likuma 470. pantu ir tiesības piemērot liecinieka vai eksperta piespiedu atvešanu uz tiesas sēdi.

2.3.4. Salīdzinājumam mūsu kaimiņvalstīs šīs sankcijas ir ievērojami stingrākas. Piemēram, Lietuvas Kriminālprocesa likuma 163. pants paredz, ka liecinieku, ekspertu vai pieaicināto personu var sodīt ar naudas sodu līdz 30 MGL¹⁸, bet, ja personas neievēro atkārtoti tiesas rīkojumus, tiesa var sodīt ar arestu līdz vienam mēnesim. Turklāt, ja tiesas sēdes kārtību pārkāpj prokurors vai advokāts, tiesa saskaņā ar likuma 259. panta otro daļu, tos var izraidīt no procesa par to, paziņojot Advokātu kolēģijai vai Ģenerālprokuratūrai. Savukārt Igaunijas Kriminālprocesa likums paredz tiesai tiesības vērsties pret jebkuru procesā iesaistīto personu, paredzot uzaicinātām personām, gan naudas sodu, gan pēc atkārtota brīdinājuma arī arestu līdz 10 diennaktīm. Turklāt prokuroram un advokātam par necieņas izrādīšanu pret tiesu rīcības sēdes vai tiesas sēdes laikā, saskaņā ar 267. panta ceturto daļu var tikt piemērots naudas sods. Turklāt, ja tiesa uzskata, ka prokurors vai aizstāvis pēc atkārtota brīdinājuma nespēj pildīt savus pienākumus pienācīgā kārtībā un kavē lietas savlaicīgu izspriešanu saskaņā ar 4-1. daļu tiesa var izraidīt prokuroru vai advokātu no tiesas zāles. Turklāt personām ir arī jāatlīdzina arī izdevumi, kas saistīti ar tiesas sēžu atcelšanu.

3. **Procesuālie izdevumi.** Tiesas ekskluzīvu varu procesā nestiprina tikai procesuālās sankcijas, bet arī pienākums vainojamai pusei vai personai, kas radījusi procesa atlikšanu vai citādu novilcināšanu atlīdzināt ar to saistītās procesuālās izmaksas. Piemēram, Somijas¹⁹ Kriminālprocesa likuma 9. nodaļas "Izdevumi" 3. pants paredz, ka aizstāvim, kas tīši vai aiz neuzmanības ir radījis procesa novilcināšanu, solidāri ar apsūdzēto ir jāatlīdzina visas ar procesa novilcināšanu saistītās izmaksas. Līdzīgu regulējumu paredz arī Vācijas, Slovēnijas, Rumānijas u.c. valstu kodeksi, kas analizēti atzinuma 1. daļā.

Kriminālprocesa likuma 368. panta sestā daļa paredz, ka procesuālos izdevumus, kas saistīti ar izmeklēšanas darbību vai tiesas sēdes atlikšanu, ja tās atliktas sakarā ar likumā noteikto personu neierašanos bez attaisnojoša iemesla, var piedzīt no šīm personām. Turklāt 368-1. pantā noteikts, ka lēmumu par šo izdevumu piedziņu pieņem procesa virzītājs un ja tas netiek pārsūdzēts, tad un 368-2. pants noteic, ka šie izdevumi ir jāsamaksā 30 dienu laikā. Taču problēma ir tā, ka valstī joprojām nav izstrādāta vienota kārtība, kas būtu uzskatāmi par šādiem izdevumiem. Līdz ar to regulējums īsti nesasniedz savu mērķi – disciplinēt procesa dalībniekus un procesā iesaistītās personas.

Līdz ar to var secināt, ka tiesas gods un cieņa, līdz ar to arī tiesas autoritāte kriminālprocesa likumā netiek pienācīgi aizsargāta. Savukārt tas var zināmā mērā ietekmēt tiesas pieņemto lēmumu efektivitāti” *autors teiktu tiesnešu drosmi*”, vērsties pret procesa dalībniekiem. (Plašāk skatīt Viedokļa II daļas 2.nod Iztiesāšana 7. punktu).

¹⁸ Lietuvas Iztikas līmeņa minimālā līmeņa vienība no 2020. gada 1. janvāra ir 39 eiro. Basine socialine išmoka (anksčiau -MGL iegūts no: [https://www.tagidas.lt/savadai/9007/\[sk.05.09.2020\]](https://www.tagidas.lt/savadai/9007/[sk.05.09.2020])).

¹⁹ Somijas Kriminālprocesa likumā izdevumi par tiesas izmeklēšanas novilcināšanu ir jāatlīdzina ikvienai personai, tostarp arī aizstāvim, ja personas rīcības (darbība vai bezdarbība) sekas, ir nepamatota tiesas procesa novilcināšana. Respektīvi, izdevumu atlīdzība netiek saistīta ar personas tīšu rīcību, bet tikai ar pašu seku faktu. Savukārt citas valstis likumā *expresis verbis* paredz atbildību tikai par tīšu darbību, kas radījusi lietas iztiesāšanas atlikšanu.

4. **Tiesas izmeklēšanas procesa efektivitātes pasākumi.** Procesā gludu un ātru norisi, nodrošina arī 2020. gada 11. jūnija grozījumi Kriminālprocesa likuma 499. panta trešajā daļā noteiktajā kārtībā par tiesai iesniegto rakstveida pierādījumu nolasišanu (plašāk sk. sk. II daļas 2.nod Iztiesāšana 6. punktu), debašu un pēdējā vārda ilguma un satura ierobežošanu (sk. 8.pkt).

4.1. Krimināllietas izskatīšana bez apsūdzētā klātbūtnes. Kriminālprocesa likuma 464. panta trešā daļa 2020. gada 11. jūnija redakcijā nosaka: “Krimināllietu ar vairākiem apsūdzētajiem var iztiesāt bez kāda apsūdzētā piedalīšanās, ja tiesas sēdē izskata apsūdzību daļā, kas celta pret citiem apsūdzētajiem, ja šā apsūdzētā piedalīšanās tiesas sēdē nav nepieciešama un viņš ir paziņojis tiesai par savu nevēlēšanos piedalīties attiecīgajā tiesas sēdē”. Līdzīgu regulējumu paredz lielākā daļa no atzinuma sagatavošanā izmantoto valstu kriminālprocesa likumiem.

4.2. Vienošanās process. 2020. gada 11. jūnija grozījumi Kriminālprocesa likuma 539. 541 un 542. pantā paredz tiesnesim tiesības, ja tas nepiekrīt prokurora un apsūdzētā panākai vienošanās par sodu, lietu nozīmē skatīšanai vispārīgā kārtībā, nevis atgriež lietu atpakaļ prokuroram, kā tas bija līdz minēto grozījumu pieņemšanai. Līdzīgā kārtībā šādu jautājumus regulē arī citas ES valstis.

III PRIEKŠLIKUMI

1. Pirmstiesas izmeklēšana.

1.1. *Ierosinu ieviest Kriminālprocesa likuma 9. nodaļā “Pierādīšana un pierādījumi” jaunu pantu “Pierādījumu deponēšana”.* Pierādījumu deponēšana ir procesuāla darbība, kuras mērķis ir saglabāt tādu pierādījumu, kuru iesniegšana un pārbaude lietas iztiesāšanas procesā var tikt objektīvi apdraudēta, integritāti.

1.2. To veic izmeklēšanas tiesnesis pēc procesa virzītāja lūguma gadījumā, ja pastāv pamatotas šaubas, ka persona, dažādu faktoru ietekmē var mainīt savu liecību vai arī uzaicināmo personu klātbūtne lietas iztiesāšanā objektīvu apstākļu dēļ var nebūt iespējama.

1.3. Izmeklēšanas tiesnesis par nopratināšanas laiku un vietu informē puses vai to pārstāvjus. Obligāti pratināšanā ir jāpiedalās prokuroram. Izmeklēšanas tiesneša rīcībā lietas materiāli netiek izsniegti.

1.4. Savukārt tiesā, šīs liecības var izmantot kā pierādījumu pierādīšanas procesā. Uzskatu, ka šāda institūta ieviešana, varētu veicināt efektīvāku procesa norisi un taisnīga krimināltiesiska noregulējuma panākšanu.

2. Tiesas lomas lietas sagatavošanas iztiesāšanai procesā stiprināšana

2.1. *Tiesas un pušu komunikācija visa procesa garumā.* Mūsdienīga tiesas procesa sagatavošana nav iespējama bez pušu iesaistes kriminālprocesa sagatavošanas stadijā. Tāpēc ieteicams apsvērt Somijas, Igaunijas, Vācijas u.c. valstu pieredzi, kur tiek reglamentēta tiesas un pušu rakstveida komunikācija visā procesa garumā ar mērķi nodrošināt ātra, objektīva procesa norisi.

Ierosinu izstrādāt Kriminālprocesa likumā pantu “Procesa dalībnieku komunikācija”, paredzot procesa virzītājam pienākumu visā procesa garumā (pirmstiesas

izmeklēšanā, lietas sagatavošanai iztiesāšanai un iztiesāšanas procesā) organizēt apsūdzības uzturētāja, apsūdzētā un viņa pārstāvja saņemšanas, lai izdiskutētu aktuālos procesa jautājumus, ciktāl tie saistīti ar efektīva kriminālprocesa nodrošināšanu un šīs komunikācijas dokumentēšanu un norises kārtību.

2.2. Kriminālprocesa likuma 45. nodaļas “Krimināllietas sagatavošana iztiesāšanai” 486. pants “Tiesas rīcība pēc krimināllietas saņemšanas” saturs paredz tikai saņemto materiālu un apsūdzības raksta formālo pārbaudi. Turklāt 491. pantā ietvertie kritēriji neparedz tiesas pienākumu veikt procesa plānošanu un komunicēšanu ar pusēm, lai nodrošinātu efektīvu, ātru procesa norisi.

2.3. Ja Kriminālprocesa likumā tiks ieviesta un reglamentēta šāda procedūra, tad būtu nepieciešams būtiski papildināt 45. nodaļā paredzētos izlemjamos jautājumus, nosakot arī kārtību, kad tiesnesim būtu obligāts pienākums organizēt šajā procesa stadijā tiesas sēdi ar obligātu pušu piedalīšanos un kādos gadījumos, šāda sēde nebūtu jāorganizē.

Īpaši tas būtu svarīgi gan lietas iztiesāšanas norises kopuma, gan atsevišķu tiesas sēžu laika plānošanā, pierādījumu iesniegšanā un citu procesuālu jautājumu, kas nepieciešami, lai novērstu nepamatotu procesa novilcināšanu, izlemšanai. Piemēram, Somijas Kriminālprocesa likuma Sestās nodaļas 7. (733/2015), 13. pants, Vācijas Kriminālprocesa likuma 5. nodaļa, Igaunijas Kriminālprocesa kodeksa 10. nodaļa, kas īpaši uzliek tiesnesim par pienākumu vienoties ar pusēm par personu pratināšanai paredzēto laiku, kuru tiesa apstiprina, ievērojot pušu vienlīdzības principu. Savukārt tas dod tiesai iespēju ar pušu līdzdarbību saplānot konkrētu tiesas sēžu un lietas iztiesāšanai kopumā nepieciešamo laiku.

Vienlaikus jānorāda, ka, šādu pušu komunikāciju pēc tiesneša rīkojuma parasti veic tiesneša palīgs, sekretārs vai cita tiesas amatpersona. Tāpēc šādu komunikāciju nevajadzētu noteikt tiesnesim kā obligātu prasību, bet gan izvēles tiesību, ja to prasa lietas apjoms un sarežģītības pakāpe. Turklāt tiesai organizējot šādu komunikāciju, ir jānodrošina pušu procesuālā vienlīdzība, komunikācijas caurspīdīgums un svarīgāko diskusijas jautājumu dokumentēšana.

2.4. *Aizstāvības akts.* Igaunijas Kriminālprocesa likuma 227. pantā noteikts, ka pēc apsūdzības raksta kopijas saņemšanas aizstāvim vismaz trīs dienas pirms tiesas sēdes, bet sarežģītās lietās tiesa var pagarināt šo termiņu, ir jāiesniedz aizstāvības raksts. Igaunija no pētījumā ietvertām valstīm ir vienīgā, kas reglamentē šāda akta iesniegšanu. Taču iepazīstoties ar prasībām, kas aizstāvim ir jāietver šāda aktā, var secināt, ka tam ne tikai ir būtiska nozīme efektīva tiesas procesa norises plānošanā, bet arī var uzlabot aizstāvības pakalpojuma kvalitāti.

Līdz ar to uzskatu, būtu lietderīgi apsvērt šāda procesuāla dokumenta ieviešanu, jo tas palīdzētu, tiesai, sagatavojot lietu iztiesāšanai, veikt procesa norises efektīvāku plānošanu.

3. Iztiesāšana.

3.1. Iesakam izvērtēt jautājumu par nepieciešamību ieviest daudz stingrākas procesuālās sankcijas un procesuālos līdzekļus, kas piemērojami par nepakļaušanos tiesai vai tiesas cieņas aizskārums.

3.2. Iesakam Kriminālprocesa likumā maksimāli sašaurināt rakstisko pierādījumu vai lietā esošo materiālu lasīšanas iespējamību tiesas izmeklēšanas stadijā. Piemēram, Polijas Kriminālprocesa likuma 394. panta otrā daļa atļauj, ka tiesas zālē tiek nolasīti svarīgi dokumenti: 1) ja to lūdz puse, kas neizprot dokumenta jēgu, vai to dara tiesa

pēc savas iniciatīvas. Savukārt Somijas Kriminālprocesa likuma 6.daļas 6. panta otrā daļa noteic, ka puse drīkst nolasīt skaļi tikai atsauces no judikatūras vai juridiskās literatūras vai arī nolasīt dokumentu, kas satur tehnisku un skaitlisku informāciju pilnībā. Savukārt Lietuvas Kriminālprocesa likuma 273. pants noteic, ka pēc pušu lūguma prezidējošais tiesnesis nolasa tikai dokumentu sarakstu.

Kriminālprocesa likuma 412. panta otrā daļa nosaka: *“Tiesai nododamajā krimināllietā prokurors iekļauj materiālus, kas attiecināmi uz konkrēto noziedzīgu nodarījumu un tiks izmantoti tiesā kā pierādījumi, bet pierādīšanā neizmantojamais materiālus iekļauj arhīva lietā”*. Savukārt minētā panta trešā daļa paredz, ka pabeidzot procesu prokurors apsūdzētajam un viņa aizstāvim izsniedz tiesai nododamās materiālu kopijas, kas attiecas uz viņam celto apsūdzību un izsniedz arhīvā nodoto materiālu sarakstu.

Lai nepieļautu nevajadzīgu procesa novilcināšanu, ieteicams noteikt, ka tiesa pēc pušu lūguma, izņēmuma gadījumos var nolasīt pievienoto dokumentu sarakstu, bet ne to saturu, vai arī piemērot “juridisko fikciju”, ka pēc noklusējuma visi dokumenti, kas atrodas tiesas rīcībā ir uzskatāmi par pārbaudītiem un izmantojami sprieduma taisīšanā. Turklāt uzskatu, ka šādu grozījumu ieviešana nepārkāpj Kriminālprocesa 2. nodaļā noteiktos pamatprincipus.

4. Procesa novilcināšanas izdevumi.

Kriminālprocesa likuma 14. panta pirmā daļa noteic, ka *“ikvienam ir tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, tas ir, bez neattaisnotas novilcināšanas. Kriminālprocesa pabeigšana saprātīgā termiņā ir saistīta (..) ar procesā iesaistīto personu attieksmi pret pienākumu pildīšanu un citiem objektīviem apstākļiem”*.

4.1. Saistot šo personas tiesību ar procesā iesaistīto personu pienākumu izpildīt procesa virzītāja procesuālās prasības un noteikto procesuālo kārtību. Šis pienākums ir attiecināms uz jebkuru procesā iesaistīto personu: prokuroru, apsūdzēto, aizstāvi, cietušo, ekspertu, aizstāvi un citu pieaicināto personu, kas pārkāpjot Kriminālprocesa likuma 9. panta pirmajā noteiktos procesuālos pienākumus, ar savu rīcību (darbība vai bezdarbība) ir novilcinājuši kriminālprocesa norisi un tādā veidā kavējuši kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Termiņš kriminālprocesa nepamatota kavēšana, ir tiesību piemērotāja interpretācijas jautājums, jo tikai procesa virzītājam ir tiesības izvērtēt, vai personas rīcība vērtējama kā formāls vai būtisks procesa kavējums.

4.2. Kriminālprocesa likuma 367. panta pirmā daļas 1-8 punkts noteic, konkrētus izdevumu veidus, kas atzīstami par procesuālajiem izdevumiem. Savukārt Kriminālprocesa likuma 368. panta “Procesuālo izdevumu piedziņa” sestā daļa paredz, ka pie šādiem procesuāliem izdevumiem ir attiecināmi izdevumi, kas saistīti ar izmeklēšanas darbību vai tiesas sēžu atlikšanu un par tiem atbild persona, kas nav ieradies uz procesuālo darbību vai tiesas sēdi bez attaisnojošiem iemesliem. Tādējādi likumdevējs procesa tiesiski nepamatotu kavēšanu saista tikai ar procesuālās darbības vai tiesas sēdes atlikšanu.

4.3. Lēmumu saskaņā ar 368-1. pantu par šādu izdevumu piedziņu pieņem procesa virzītājs, tiesas izmeklēšanas procesā – tiesa un, ja lēmums netiek pārsūdzēts, tad 368-2., pants uzliek par pienākumu labprātīgi samaksāt izdevumus 30 dienu laikā pēc lēmuma paziņošanas. Tomēr šis regulējums īsti mērķi nesasniedz, jo valsts nav izstrādājusi kārtību, kādā būtu šie izdevumi aprēķināmi. Tāpēc valstu, kur paredzēta

šādu izdevumu piedziņa, kodeksos pie attiecīgā panta pievienota norāde, ka izdevumi nosakāmi, pamatojoties uz speciālu Valdības pieņemtu normatīvu aktu. Latvijas gadījumā tiem būtu jābūt vismaz MK Noteikumiem.

4.4. Kriminālprocesa likumā ir nepieciešams precīzi definēt: vai 368. panta sestās daļas regulējums būtu attiecināms arī uz prokuroru un aizstāvi? Šo procesa dalībnieku statuss prasa, lai arī atbildība attiecībā uz šo izdevumu piedziņu būtu precīzi reglamentēta. Piemēram, Igaunija un Lietuva paredz, ka izdevumus var piedzīt arī no prokurora un advokāta, ja viņu darbības vai bezdarbības dēļ tiek novilcināta lietas iztiesāšana, savukārt Somija un Vācija, Nīderlande, Slovēnija, Rumānija paredz tikai aizstāvju atbildību, bet to neattiecinā uz prokuroru. Turklāt likumā būtu arī jāatrunā, vai aizstāvim tiek piemērota arī kā solidārs pienākums atlīdzināt šos izdevumus kopā ar aizstāvamo.

4.4. Tāpēc *ierosinu*:

4.4.1. Veikt Kriminālprocesa likuma 368. pantā attiecīgas izmaiņas paredzot, ka izdevumus par neattaisnojamu rīcību (darbību vai bezdarbību), kas radījusi procesa darbību vai tiesas sēžu atlikšanu, atbild arī aizstāvis un prokurors. Ja aizstāvis procesa novilcināšanu veicis apsūdzētā interesēs, izdevumi piedzenami solidāri no apsūdzētā un aizstāvja.

4.4.2. Noteikt, ka šo izdevumu aprēķināšanas kārtību nosaka Ministru Kabinets. Pieņemot MK Noteikumus, paredzēt atlīdzināšanai izmaksas, ko sastādītu, vai nu speciāli noteikta procesa virzītāja iestādes dienas nauda, vai arī reālās izmaksas, piemēram, vienas tiesas sēdes reālās izmaksas, telpas, elektrība, apkure, darbinieku atalgojums, transporta izmaksas, vai arī citi kritēriji.

VIEDOKLIS

I SACĪKSTES - (ADVERSARIAL) PROCESA ĪSS APSKATS UN SECINĀJUMI

1. Vispārīgs raksturojums

Tradicionālā sacīkstes procesā, kuru īsteno angļu sakšu sistēmas valstis (Skotija, Anglija, Velsa, Austrālija, ASV u.c.), tiesneša uzdevums ir pārvaldīt pierādījumu pārbaudes procesu. Tradicionāli tiesa ieņem neitrālu lomu un tai nav tiesības *ex officio* piedalīties pierādījumu iegūšanas procesā. Tiesas uzdevums šī procesa ietvaros ir nodrošināt pušu procesuālo vienlīdzību un tiesiskumu.

Lai izprastu šo procesu, īsi apskatīsim prokurora, aizstāvja, apsūdzētā, liecinieka, eksperta, cietušā tiesības un pienākumus pirmstiesas procesā un iztiesāšanā. Analīzei izmantots 1856. gada Likums par Maltas krimināllikumu un kriminālprocesa likumu (*Penal laws and the Laws of criminal procedure*) ar grozījumiem līdz 2016. gadam²⁰. (turpmāk tekstā – Maltas KTL). Īrijas Kriminālprocesa (*Criminal procedure Act*) 1967. gada likums ar grozījumiem līdz 2020. gadam²¹ (turpmāk tekstā – Īrijas KPL) un Zviedrijas 1948. gada Juridisko procesu kodeksu (*Swedish Code of Juridical procedure*) 2017. gada redakcijā²² (turpmāk tekstā – Zviedrijas – JPL) un ANO Tribunāla par Bijušo Dienvidslāviju Noteikumus par pierādījumu iegūšanu un procesu (*Rules of procedure and evidence*)²³ un ASV *Federal rules of Criminal procedure*²⁴

2. Pirmstiesas izmeklēšanas process

Procesa subjekti un to tiesības un pienākumi:

2.1. *Policija.* Veic izziņas darbības kriminālprocesā. MKTL 346. panta pirmā daļa, Zviedrijas TPL 23. nodaļas 2., 3. pants, Īrijas KPL 30 panta pirmā daļa noteic, ka policijas (*Gárda Síochána*) pienākums ir atklāt un izmeklēt noziegumus, vākt pierādījumus un nodot aizdomās turētos tiesas autoritātēm un apcietināt aizdomās turēto pamatojoties uz tiesas lēmumu u.c. Līdz ar to policija veic izziņas stadijā visas nepieciešamās darbības pierādījumu iegūšanā. Taču Zviedrijā iepriekšējā izmeklēšana tiek veikta tikai lietās par smagiem un sevišķi smagiem nodarījumiem.

²⁰ Criminal and Criminal procedure law of Malta. Iegūts no: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/criminal_code_chap_9_malta_en_1.pdf [sk.20.08.2020]

²¹ Criminal procedure Act 1967. Updated to 15 August 2020. iegūts no: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/1967/act/12/section/15/enacted/en/html#sec15> [sk. 20.08.2020]

²² Swedish code of juridical procedure. Iegūts no: https://www.government.se/49e41c/contentassets/a1be9e99a5c64d1bb93a96ce5d517e9c/the-swedish-code-of-judicial-procedure-ds-1998_65.pdf [sk.21.08.2020].

²³ Rules of procedure and evidence https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Rules_procedure_evidence/IT032Rev50_en.pdf [sk. 24.08.2020].

²⁴ Federal rules of criminal procedure. Legal information institute. Iegūts no: <https://www.law.cornell.edu/rules/frcrmp> [sk.2.09.2020].

2.2. *Prokurors*. Prokuroram tiek dotas plašākas izvēles tiesības lemt, vai uzsākams kriminālprocess pret personu. Piemēram, Anglijas un Velsas prokuratūra²⁵ jautājumu par apsūdzību vērtē pēc diviem kritērijiem; vai personas kriminālvajāšana ir, sabiedrības interesēs? 2) vai ir pietiekami, daudz pierādījumu, lai nodrošinātu reālu personas notiesāšanu. Īrija²⁶ papildus tam apsūdzībai izvirza kritērijus par potenciālā apsūdzētā vecumu, veselības stāvokli. Savukārt Zviedrijas JPL 20. nodaļas 7. pants nosaka, ka prokurors var atteikties izvirzīt apsūdzību, ja iespējamais sods par nodarījumu varētu būt naudas sods vai nosacīta notiesāšana. Taču šādu atteikšanos var piemērot tikai ar apsūdzētā piekrišanu.

Zviedrijas JPL 23. sadaļas 18. pants noteic, ka prokurors pirms apsūdzības izvirzīšanas var tikt ties ar apsūdzēto un viņa aizstāvi, kurā jāapskata izvirzītās apsūdzības nozīme un turpmākais process. VI daļas 45. nodaļas 5. pants noteic, ka pēc lietas iesniegšanas tiesā prokurors apsūdzību var mainīt tikai ar tiesas piekrišanu. Prokuroram ir tiesības atsaukt apsūdzību līdz pat sprieduma taisīšanai lietā. Visi iepriekš analizētie kodeksi satur normu, ka prokuroram un policijai ir pienākums vākt gan apsūdzētā vainu pierādošus, gan arī attaisnojošus pierādījumus.

2.3. *Apsūdzētais*. Apsūdzētajam ir pienākums pakļauties izmeklēšanas iestāžu un tiesas rīkojumiem. Apsūdzētajam ir tiesības uz aizstāvību no apsūdzības izvirzīšanas brīža vai apcietinājuma brīža. Tad apsūdzētajam ir visas tās pašas tiesības, kas Latvijā, tostarp, saņemt dokumentu kopijas, ar prokurora atļauju iepazīties ar konkrētiem lietas materiāliem, ja tas neapdraud lietas integritāti. Apsūdzētais vai atteikties sniegt liecību un atbildēt uz izvirzītajiem jautājumiem gan iepriekšējā izmeklēšanā, gan arī tiesā, piekrist lietas izskatīšanai vienkāršotā procedūrā (Maltas KTL 370.panta ceturtā daļas d. (a) (b) punkts.). Jānorāda, ka neviens no iepriekšminētiem kodeksiem *expressis verbis* neparedz tiesai tiesības iztiesāt lietu bez apsūdzētā piedalīšanās, ja apsūdzība ir par smagiem vai sevišķi smagiem noziegumiem.

Ja apsūdzētais tiek notiesāts saskaņā ar Zviedrijas JPL 31. nodaļas 1. pantu, no viņa piedzen izdevumus par valsts aizstāvi, viņa transportēšanas izmaksas uz tiesu, bioloģisko paraugu un analīžu ekspertīžu izdevumus.

2.4. *Aizstāvis*. Aizstāvis tiek pieaicināts no brīža, kad personai izvirzīta apsūdzība vai arī no apcietinājuma brīža, iepazīties ar lietas materiāliem. Aizstāvim ir tiesības iegūt apsūdzētā aizstāvībai nepieciešamos pierādījumus, iesniegt tiesā lūgumus par šo pierādījumu pārbaudi un iesniegt tiesai šos pierādījumus šķērspārbaudes laikā tiesā un attiecīgi arī pārsūdzēt tiesas pieņemtos nolēmumus. Lai aizstāvis varētu iesniegt lietā pierādījumus vai lūgt nopratināt ekspertu, viņam pirms pamatota lūguma iesniegšanas, kurā norādīts par kādiem faktiem eksperts var liecināt, šis jautājums vismaz 10 dienas pirms nozīmētās tiesas sēdes ir jāsaskaņo ar prokuroru (Īrijas PKL - 5. daļas 34. pants). Ja tiesa šādu atļauju dod, tad apsūdzības uzturētājam ir tiesības prasīt iesniegt eksperta slēdziena kopsavilkumu (Maltas KTL 34. panta 7.daļa) Aizstāvim ir tiesības brīvi komunicēt ar aizdomās turamo apmainīties ar dokumentiem. Taču aizstāvim šīs tiesības ir jāizmanto godprātīgi.

---

25 Principle of mandatory prosecution. Iegūts no: <http://www.ju-lex.com/eng/search/words/en279.htm> [sk.15.07.2020]

26 Decision to prosecute. Oifig an Stiúrthóra Ionchúiseamh Poiblí (Office of the Director of Public prosecutions). Iegūts no: <https://www.dppireland.ie/criminal-justice-system/decision-to-prosecute/> [sk. 15.07.2020]

2.5. *Liecinieks*. Zviedrijas JPL III. daļas 36. nodaļa nosaka to pašu tiesību kopumu, ko paredz jebkuras valsts likums. 36. nodaļas 16. pants nosaka, ka lieciniekam liecība ir jāsniedz mutiski un rakstiskas liecības nav pieļaujamas. Liecinieka iepriekš sniegtās liecības pirmstiesas procesā, prokurors vai policijas amatpersona var izmantot tikai tad, ja ir pretrunas, vai arī liecinieks atsakās liecināt tiesā. Līdzīgu liecinieka tiesību un pienākumu reglamentāciju paredz ar Maltas KTL un Īriju KPL.

Zviedrijas JPL 36. nodaļas 19. un 21. pants paredz gadījumus, kad tiesnesis var nopratināt liecinieku ārpus tiesas sēdes: 1) ja liecinieks nevar ierasties tiesā; 2) vai ja viņa ierašanās rada nesamērīgi lielu finansiālu apgrūtinājumu, pret liecības nozīmīgumu procesā. Ja liecinieks nepilda tiesas rīkojumus vai atsakās liecināt, viņam pēc noklusējuma tiek piemērots naudas sods. Ja pēc tā liecinieks turpina, tiesa var to aizturēt līdz trim mēnešiem, bet ne ilgāk, kā tiesai nepieciešams. Turklāt 23. panta otrā daļa noteic, ka lieciniekam tiesa var uzlikt par pienākumu atlīdzināt valstij, vai pusei radušās izmaksas sakarā ar liecinieka uzvedību.

2.6. *Eksperts*. Sacīkstes procesā ir divu veidu liecinieki, liecinieks un liecinieks – eksperts (*expert witness*). Statusa ziņā salīdzinājumā ar Latvijas Kriminālprocesa likumu šeit atšķirību nav. Iespējams, atšķirība varētu būtu apstākļi par eksperta jēdzienu. Proti, vai eksperts var būt jebkura persona, kurai ir zināšanas un pieredze konkrētajā jomā, vai arī pieļaujami tikai sertificēti eksperti. Sacīkstes procesā ekspertīzi var veikt gan apsūdzības puse, gan arī aizstāvība, taču likumdevējs parasti noteic, ka to var darīt ar tiesas atļauju, kuru tiesa dod, ja otra puse par šādu uzaicināšanu ir pienācīgi informēta.

2.7. *Tiesa*. Tradicionālā sacīkstes procesā tiesa nav iesaistīta pirmstiesas izmeklēšanas procesā, tomēr, piemēram, Zviedrijā tiesnesis tiek iesaistīts gadījumos, ja persona, kurai ir pienākums liecināt, to darīt atsakās. Tiesnesis, piedaloties prokuroram, apsūdzētajam un aizstāvim, nopratina liecinieku ārpus tiesas zāles un šādas liecības var izmantot kā pierādījumu tiesas izmeklēšanā (liecību deponēšana). Taču apsūdzētā un aizstāvja neierašanās, nav pamats šādas procesuālās darbības atlikšanai.

Savukārt Maltā tiesa veic izmeklēšanu krimināllietās par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem. Maltas KTL 390. pants noteic, ka Tiesai jānoklausās policijas virsnieka zem zvēresta sniegta liecība, apsūdzētā paskaidrojumi zem zvēresta, bez zvēresta, un jāiepazīstas ar iesniegtajiem rakstiskajiem pierādījumiem. No iepriekšminētā var secināt, ka Maltas kriminālprocess smagu un sevišķi smagu noziegumu izmeklēšanas stadijā paredz izmeklēšanas tiesneša institūta iesaisti pirmstiesas izmeklēšanas procesā, kas absolūti nav raksturīgs klasiskajam sacīkstes procesam.

3. Lietas sagatavošana iztiesāšanai un procesa pārvaldības plānošana

3.1. *Procesa pārvaldība*. Sacīkstes procesa norises veiksmīgums lielā mērā ir balstīts uz efektīvu tiesas procesa pārvaldību, kas ietver arī kontroli pār iztiesāšanas izmaksām. Zviedrijas TPL IV daļas 45. nodaļas 12. pants nosaka, lai nodrošinātu pilnvērtīgu procesa norisi bez pārtraukumiem, tiesai ir pienākums pieprasīt, ka visiem pierādījumiem un pušu lūgumiem jābūt iesniegtiem bez kavēšanās. Savukārt 46. nodaļas 4. pants noteic, ka tiesa ir atbildīga par tiesvedības kārtību un procesa integritāti. Līdzīgs regulējums ietverts arī Īrijas un Maltas kodeksos, proti, ka pēc prokurora sagatavotās apsūdzības saņemšanas, tiesai ir jādara viss nepieciešamais, lai

nodrošinātu iztiesāšanas nepārtrauktību un nepieļautu nepamatotu procesa vilcināšanu.

3.2. *Procesuālās izmaksas.* Jāuzsver, ka šāda izmaksu plānošana nekādi neietekmē personu tiesības uz taisnīgu tiesu. Tās mērķis vairāk ir disciplinēt procesa dalībniekus un nodrošināt iztiesāšanas integritāti. Zviedrijas, Īrijas un Maltas procesuālie likumi gandrīz vai pie katras izziņas, iepriekšējās izmeklēšanas darbības ir pievienojuši norādi par izdevumiem. Taču paši kodeksi šo izdevumu saturu un apjomu nereglamentē, jo kodeksos ir norādes, ka izmaksas vērtējamas pamatojoties, vai nu uz Valdības vai Tieslietu ministra izdotu rīkojumu vai instrukciju.

3.3. *ICTY procesa pārvaldība un izmaksas.* ICTY bija vispārzināms fakts, ka viena stunda tiesas zālē ANO izmaksā 10. 000 dolāru. Tiesas kolēģijai nebija noteikti ierobežojumi, nedz tiesas sēžu norišu plānošanā, nedz arī citu procesuālu darbību veikšanai, ja tie bija nepieciešami taisnīga procesuāla noregulējuma sasniegšanai. Tomēr kolēģijas, plānojot tiesas sēdes, ieskaitot pusēm šķērspratināšanai nepieciešamo laiku, centās to organizēt tā, lai nepieļautu tiesas zāļu dīkstāves vai tiesas zāļu papildu noslogojumu.

ICTY tiesu kolēģija²⁷ parasti apmierinot apsūdzības un aizstāvības lūgumu par liecinieka, cietušā, eksperta, speciālista pratināšanai paredzēto laiku, veica šī laika izmantošanas efektivitātes kontroli. To tiesas zālē, izmantojot modernās tehnoloģijas, veica tiesas darbinieki (palīgi, sekretāri, stažieri), kontroles parametros bija ietverti kritēriji par uzdoto jautājumu lietderību iztiesāšanas galamērķa sasniegšanai, pratināšanas stils u.c. Praksē nereti bija gadījumi, kad tiesa atteicās pusei piešķirt papildu laiku, jo puse piešķirto laiku bija izmantojusi ar efektivitāti zemāk par 60%. Savukārt, ja tiesa deva pusei papildus laiku, tad līdzvērtīgs laika apjoms bija jāgarantē arī otrajai pusei. Tas bija nepieciešams, lai pusēm nodrošinātu procesuālo vienlīdzību. Taču, ja pusei laiks bija nepieciešams lietas iznākumam svarīgu jautājumu aktualizēšanai, tiesa pagarināja pratināšanas laiku, ievērojot pušu vienlīdzības principu.

3.4. *ASV tiesas pārvaldības piemērs.* 2003. gadā ASV Valsts un Tieslietu Departamenta organizēto tiesnešu un prokuroru apmācības programmas ietvaros iepazināmies ar ASV Teksasas pavalsts Hjustonas tiesas tiesneša darbu. Tiesnesei dienā bija jāizskata 40 lietas (civillietas, krimināllietas). Tiesnese paskaidroja, kā viņa plāno laiku krimināllietu izskatīšanai, piemēram, procesuālās vienošanās lietās, kur panākta procesuālā vienošanās (*plea bargain*), izskatīšanas laiks 3 minūtes tiesas zālē. Šādas lietas viņas sarakstā bija 20. Pārlicinājāmies, ka pusstundas laikā no 9.00- 9.30 tiesnese jau bija pabeigusi 10 lietu izskatīšanu. Savukārt pēcpusdienā viņai bija ieplānota 4 stundu gara tiesas sēde ar zvērināto piedalīšanos personas apsūdzībā par pirmās pakāpes slepkavību un narkotiku pārvadāšanu. Šo lietu viņa plānoja izskatīt 10 dienās, katru dienu veltot šai lietai pusi dienas. Turklāt visa procesa laikā, ārpus tiesas zāles pastāvīgi notika tiesas un pušu rakstveida komunikācija un tiesas lēmumu pieņemšana rakstveida procesā. Lai šādu darba ritmu nodrošinātu, liela nozīme ir tiesneša kabinetam (padomniekam, palīgam, sekretāram), jo tiesnesis nenodarbojas ar korespondenci un tehniskām lietām un juridisko dokumentu projektu sagatavošanu.

---

²⁷ Jānorāda, ka tiesas kolēģijai kopā bija piesaistīti 12 juristu, kas gatavoja juridisko dokumentu projektus, liecinieka liecības, veica komunikāciju ar pusēm, uzraudzīja un gatavoja liecinieka liecības kopsavilkumu. Šajā lietā mums bija 140 liecinieki, apmēram miljons llp. Dokumentu un sprieduma apjoms kopā ar slepeno daļu 1500 llp.

4. Paplašinātā kriminālprocesa likuma piemērošanas interpretācija

4.1. Lai bez nevajadzīgas novilcināšanas tiesa spētu sasniegt procesa mērķi, tai tiek dotas plašas kriminālprocesa likuma interpretācijas iespējas. Parasti sacīkstes kriminālprocesa norma ir formulēta vispārināti un lakoniski. Piemēram, Īrijas KPL²⁸ ir 38 panti, kas sadalīti 5 nodaļās, Maltas (Maltas KTL) 3 daļās un 8 apakšnodaļās, kopā 250. panti. Turklāt sacīkstes procesam ir raksturīgs tas, ka normas par liecinieka statusu, eksperta statusu, tiesu, tiek piemērotas vienādi gan civil, gan arī kriminālprocesā, tāpēc arī Zviedrijas JPL vairākas nodaļas ir attiecināmas uz abiem procesiem. Piemēram, no 59 kodeksa nodaļām, kriminālprocesa norisi reglamentē JPL II sadaļa, kas reglamentē prokurora institūciju (45. nodaļa); lietu iztiesāšana ar publiskas apsūdzības lietās (46. nodaļa); privātās apsūdzības iztiesāšana; sodu piemērošanu, izskatot lietas vienkāršotā kārtībā, sodus par kārtības pārkāpšanu (48. nodaļa).

4.2. *Rakstveida procesuālie lēmumi sagatavojot lietu iztiesāšanai.* Tiesa, izlemjot pušu lūgumus un iesniegumus, lēmumus pieņem rakstveidā. Turklāt nereti tiesas izvērtējot konkrēto lūgumu vai iesniegumu, tā risināšanai piemēro paplašināto kriminālprocesa normu tulkošanu, atbilstoši normas mērķim. Pēc būtības šādi lēmumi ievērojami paplašina kodeksā ietvertās normas piemērošanas robežas, jo iekļauj normas būtībā jaunus elementus. Šāda prakse palīdz tiesai atrisināt problēmas, kas var kavēt lietas iztiesāšanu. Turklāt sacīkstes procesā tiesas sēdes notiek tikai tad, ja nepieciešams pratināt cietušo, liecinieku, ekspertu, speciālistu, apsūdzēto un pušu procesa kopsavilkumam (debates) un sprieduma pasludināšanai. Pārējās procesuālās darbības, tostarp tās, kas bija saistītas iztiesāšanas laikā iesniegtiem pušu lūgumiem, tika izlemtas rakstveida procesā. Šāda procedūra attiecināma arī uz noraidīto lūgumu apstrīdēšanu apelācijas kārtībā.

4.3. Materiālu apjoms, kas iesniedzams tiesai kopā ar apsūdzības rakstu. Attiecībā uz pierādījumu apjomu, kas iesniedzams tiesai, ir lielas variācijas. Piemēram, Īrijas KPL 6-1. pants paredz noteikumu, ka prokuroram kopā ar apsūdzību ir jāiesniedz visu iepriekšējā izmeklēšanā savākto materiālu kopums, tostarp liecinieku liecības, liecinieku saraksts, ekspertīzes u.c. Savukārt Maltas KTL 358 (1) pants noteic, ka, policijai iesniedzot lietu tiesā, ir tikai pierādījumu kopsavilkums un uz tiesu aicināmo personu saraksts, līdzīga kārtība noteikta arī Zviedrijas JPL.

Ne Maltas ne Īrijas likums neparedz tiesai speciālus uzdevumus, sagatavojot lietu iztiesāšanai. Savukārt Zviedrijas JPL 45. nodaļas 13. pants noteic, ka tiesai, ja ir nepieciešams, jānotur procesa sagatavošanas sēde ar visā tajā iesaistītajām personām, ja kāds neierodas, tas jāatved piespiedu kārtā. Minētā norma ir nepieciešama, lai tiesa spētu savlaicīgi identificēt procesa kavēšanas iespējamus iemeslus. Tas nozīmē, ka tās ir tiesai ir tiesības veikt jebkurus pasākumus pirmstiesas procesā, lai lieta tiktu pienācīgi sagatavota iztiesāšanai lietā tiktu nodrošināta gluda, ātra procesa norise.

5. Pierādījumu pārbaude tiesas sēdē

5.1. Kā jau minēts iepriekš tad sacīkstes procesā tiesnesim, ir pasīva loma pierādījumu pārbaudes procesā, jo tas *ex officio* nevāc un neiesniedz pierādījumus. Tiesnesis parasti uzdod jautājumus tikai pēc tam, kad puses ir pabeigušas iztaujāt pratināmās

²⁸ Salīdzinājumam Francijas Kriminālprocesa likumā 1200 panti, Vācijas 800 utt.

personas. Tiesas uzdevums šķērspratināšanas laikā ir uzraudzīt, lai netiktu uzdoti uzvedinoši jautājumi; jautājumi, kas izriet no baumām, nepārbaudītiem faktiem (*hearsay questions*); jautājumi, kas nav svarīgi procesa iznākumam (*irrelevant questions*); jautājumi, kuru atbildes ir ārpus liecinieka vai eksperta kompetences (*opinion*).

Pierādījumus mutvārdu tiesas procesā, var iesniegt un aizstāvēt abas puses, tas ir apsūdzība un aizstāvība. Turklāt pušu sagatavotie pierādījumi nav pieejami tiesai līdz to pārbaudei mutvārdu tiesas procesā. Tā ir viena no būtiskākām atšķirībām starp sacīkstes un izmeklēšanas procesu. Tomēr pētījums pierāda, ka šāda klasiska pierādījumu iesniegšanas kārtībā arī tiek atšķirīgi piemērota. Analizējot Īrijas, Zviedrijas, Maltas kriminālprocesus var secināt, ka vienīgā lieta, kas paredzēta visos, šīs sistēmas procesos ir šķērspratināšana (*cross-examination*).

5.1.1. Šķērspratināšana²⁹ ir pierādījumu pārbaudes metode, kurā puses uzdevums ir pierādīt otras puses pieteikto liecinieku liecību trūkumus, nepilnības, neuzticamību un atklāt faktus, kas tiesai pierāda vienas vai otras puses iesniegto pierādījumu nepamatotību.

5.1.2. Šķērspratināšanas mērķis ir arī izdarīt zināmu psiholoģisku spiedienu uz tiesu-īpaši zvērinātajiem. Ja apsūdzības uzturētājam vai aizstāvībai izdodas pārliecināt zvērinātos, ka konkrētais pierādījums nav uzticams, tas var būtiski ietekmēt arī lietas iznākumu.

Piemēram, kaut arī ICTY tiesas sastāvu veidoja profesionāli tiesneši, tomēr nereti tieši šķērspratināšanā iegūtie fakti ietekmēja mūsu viedokli par konkrētā liecinieka sniegtās informācijas uzticamību, vērtību, nozīmību. Tribunālā kolēģijai bija speciāla procedūra (*credibility meeting*), kurā tiesneši skalā no 1-5 vērtēja katra nopratinātā liecinieka atbilstību šiem kritērijiem. Rezultātā kolēģija atzina, ka vairāk nekā 50 apsūdzības liecinieku liecības nav uzticamas un nav izmantojamas spriedumā kā pierādījums.

5.1.3. Pierādījumu pieļaujamība. Šķērspratināšanas (*cross-examination*) laikā puses iesniedz tiesai dokumentu vai priekšmetu, kuru tā vēlas izmantot kā pierādījumu procesā. Sacīkstes procesā par pierādījumu atzīst tikai to objektu, par kuru panākta vienošanās pušu diskusiju procesā. Sacīkstes procesā puses liecinieka pirmstiesas izmeklēšanā sniegto liecību var izmantot, citēt tās daļas tikai tad, ja saistībā ar to tiek iesniegts jauns pierādījums.

5.2. *Lietas atlikšana un procesa atsākšana no jauna.* Jautājums par lietas iztiesāšanu saprātīgā termiņā ir cieši saistīts ar jautājumu par to kādu regulējumu par pierādījumu pārbaudes kārtību, un kritērijiem paredz kriminālprocesa likums, atliekot lietas skatīšanu. Zviedrijas JPL 46. nodaļas 13. pants nosaka, ka pārtrauktā tiesas sēde ir atsākama no vietas, par kuru tika panākta vienošanās iepriekšējā tiesas sēdē. Savukārt 46. nodaļas 13. panta otrā daļa paredz, ka tiesai uzsākot jaunu tiesas sēdi (*new hearing*) iepriekšējās tiesas sēdēs iegūtie pierādījumi ir jāvērtē atkārtoti tikai tad, ja tie nav pieejami audio vai videoierakstā vai tiesas protokolā. Turklāt noteikts, ka, ja jauna tiesas sēde ir nozīmējama tikai tad, "ja vispār vairs nevar runāt par iesāktu procesu"³⁰. Respektīvi, jauna tiesas izmeklēšana uzsākama tikai tad, ja procesa

²⁹ What happens during Cross-examination? By Feranda Dahlstrom. Iegūts no: <https://www.gotocourt.com.au/criminal-law/what-happens-cross-examination/>

³⁰ Privāta komunikācija ar Bijušo Zviedrijas Ģenerālprokuratūras Starptautisko attiecību nodaļas prokuri Annet von Sydov.

atlikšana ir bijusi tik ilga, ka apdraudēta ir paša procesa integritāte. Turklāt Zviedrijas JPL 46. nodaļas 3. panta trešā daļa paredz, ka atceļot tiesas sēdi, tiesa var pieņemt un pārbaudīt mutiskos pierādījumus, procedūrā, ko likums paredz par pierādījumu iegūšanu ārpus tiesas sēdes. Līdz ar to var prezumēt, ka uzsākot lietas iztiesāšanu no jauna deponēti pierādījumi atkārtoti nav jāpārbauda.

5.3. *Debates. (Closing arguments)*, Replika. Spriedums, pārsūdzēšana. Principi tie paši, kas Latvijā. Kaut arī neviens no iepriekšminētiem kodeksiem *ekspresis verbis* nenosaka, ka pusēm ir jāiesniedz rakstiski debašu kopsavilkums un jau pirms debatēm ir jāvienojas par to ilgumu, tas sacīkstes procesā ir kļuvis par vispāratzītu principu, ko nodrošina procesa pārvaldīšanas saturs. Neviens no pētījumā izmantotajiem normatīvajiem aktiem, šo procesa stadiju īpaši neregulē. No personīgās pieredzes varu piebilst, ka ICTY lietā *Prosecutor v Govina et all*, kurā piedalījās kā tiesnesis, kopā tika pārbaudīti apmēram 1000 000 lappušu dokumentu, process ilga 3.2 gadus gadus, procesā piedalījās trīs prokurori un 3 x 3 aizstāvji, puses pirms debatēm iesniedza kolēģijai debašu saturu un tiesas zālē debašu ilgums, katrai pusei bija 30 minūtes. Attiecīgi prokuroram 30 minūtes aizstāvībai 3 x 30 minūtes. Savukārt spriedums bija 1500 lappusēm, bet tā pasludināšanai tika sagatavots sprieduma kopsavilkums un rezolutīvā daļa uz 24 minūtēm, kuru tiesas zālē nolasīja Prezidējošais tiesnesis.

2. IZMEKLĒŠANAS PROCESS

Ievads

1. Izmeklēšanas process tiek raksturots kā process, kurā tiesa ņem aktīvu dalību lietas faktisko apstākļu noskaidrošanā gan iepriekšējā izmeklēšanā, gan arī tiesā. Šajā procesā tiesnesis tiesas procesā nepilda tikai arbitra lomu, bet tiesa *ex officio* aktīvi piedalās pierādījumu iegūšanas un iesniegšanas un pārbaudes procesā, gan pirmstiesas, gan arī tiesas izmeklēšanas procesā. Kriminālprocesa izmeklēšanas laikā esošie materiāli ir izmeklēšanas noslēpums visā pirmstiesas izmeklēšanas procesa laikā un tradicionāli apsūdzētais tiek ar tiem iepazīstināts pēc izmeklēšanas pabeigšanas un apsūdzības raksta sastādīšanas. Līdz ar to klasiskā izmeklēšanas procesa sistēmā nevar tikt realizēts [pilnīgs] sacīkstes princips tiesas procesā, jo lielākā daļa valstu paredz, ka uz tiesu izsaukamo personu sarakstu, ieskaitot arī aizstāvības uzaicināmās personas, iesniedz prokurors.

2. Pasaulē nepastāv vienota izmeklēšanas kriminālprocesa izpratne, jo, piemēram, Francijā, Nīderlandē izmeklējot smagus un sevišķi smagus noziegumus iepriekšējo izmeklēšanu vada izmeklēšanas tiesnesis, savukārt citās valstīs, tostarp arī Latvijā, izmeklēšanas tiesnesis procesā iesaistās tikai gadījumos, kad kriminālprocesā nepieciešams veikt darbības, kas ierobežo personas pamattiesības. Pētījums arī parāda, ka šobrīd Eiropā nav iespējams vispār runāt par klasisku izmeklēšanas procesu, jo praktiski visas ES izmeklēšanas procesa valstis ir pārņēmušas un iekļāvušas savos likumos instrumentus, kas raksturīgi sacīkstes krimināltiesību sistēmās, piemēram, procesuālā vienošanās, prokurora pavēle par sodu u.c. instrumenti kriminālprocesa ātrākai pabeigšanai, liecību deponēšanu, statusa konferences u.c..

3. Salīdzinot kriminālprocesa likumus, var secināt, ka faktiski “klasisku” izmeklēšanas procesu, kur izmeklēšanu vada izmeklēšanas tiesnesis, ka izmeklēšana tiek pabeigta ar apsūdzības raksta iesniegšanu tiesā, praktizē tikai Francija, Slovēnija un Nīderlande, bet citās valstīs regulējumā pastāv būtiskas atšķirības.

4. *Kriminālprocesa obligātums*. Izmeklēšanas kriminālprocesā viens no pamatprincipiem ir kriminālprocesa obligātums (vācu val. *Legalitätsprinzip*, franču valodā “*Principe de légalité*”), (angļu val. (*principle of mandatory prosecution*)). Obligātums nozīmē, ka amatpersonai, kurai kļuvis zināms par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, izņemot likumā noteiktos gadījumus, ir pienākums uzsākt kriminālprocesu. Tomēr analizējot dažādu valstu Kriminālprocesa likumus, var secināt, ka valstu regulējums par kriminālprocesa obligātumu arī paredz virkni izņēmumu. Arī juridiskajā literatūrā norādīts, ka starp Vāciju, Itāliju un Franciju, kas praktizē izmeklēšanas procesu, pastāv būtiskas atšķirības kriminālprocesa obligātuma principa³¹ īstenošanā.

5. Latvijas Kriminālprocesa pamatā ir izmeklēšanas process, kur tiesas uzdevums ir uzraudzīt un vadīt pierādījumu pārbaudes procesu tiesā, lai panāktu procesā “taisnīgu noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē”. (Sk. Kriminālprocesa likuma 1. pantu).

6. Atzinumā izmeklēšanas kriminālprocesa analīze, veidota pamatojoties uz šādiem kritērijiem:1) attīstība un vēsturiskā tradīcija; 2) pirmstiesas izmeklēšana; 3) pirmstiesas lietas sagatavošana;4) lietas iztiesāšana; 5) procesuālās sankcijas un procesa izdevumi. Tieši caur šiem kritērijiem, vislabāk var atklāt procesa efektivitāti raksturojošās pazīmes. Turpmāk apskatīsim, kā dalībvalstis reglamentē šo procesu un kā likums reglamentē iesaistīto personu pienākumu nepieļaut nepamatotu procesa novilcināšanu. Kā iepriekš minēts, atzinumā nav analizētas procedūras un instrumenti, kas ir uzskatāmi par obligātiem jebkurā kriminālprocesā, bet uzsvērti tikai tie faktori, kas varētu būt aktuāli Latvijas kriminālprocesa attīstībā.

Francija

Autore Helēna Troule (*Hellen Troulle*)³² norāda, ka esošā Francijas kriminālprocesa (*Code de procédure pénale*) pirmsākumi izriet no Napoleona (*Codes d'instruction criminelle*), kuru Francijas karaliste pieņēma 1808. gadā. Spēkā esošais *Code de procédure pénale* ir pieņemts 1992. gadā. Autore Suzanna Vergnole³³ (*Susanne Vergnolle*) apraksta ļoti asu diskusiju, kas notika pirms 1992. gada kodeksa pieņemšanas, starp Francijas labējām un kreisajām partijām par Francijas Kriminālprocesa virzību uz sacīkstes procesa pusi, samazinot izmeklēšanas tiesneša

---

31 Abraham S. Goldstein and Martin Marcus The myth of judicial supervision in the “inquisitorial” systems: France, Italy, Germany. *The Yale Law Journal* Vol.87:240,1977 p. 243-244. Iegūts no: <https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6447&context=yjl> [sk. 15.07.2020]

32 Hellen Trouille Look at French Criminal procedure. *Criminal law review* 1994, Oct (735-744). Iegūts no:

https://www.researchgate.net/publication/293798410_A_Look_at_French_Criminal_Procedure [sk. 04.09.2020].

33 Susanne Vergnolle Understanding the French Criminal justice system as a tool for reforming international legal cooperation and cross-border data requests. Iegūts no: <http://vergnolle.org/wp-content/uploads/2017/01/VERGNOLLE-Understanding-the-French-criminal-justice-system-as-a-tool-for-reforming-international-legal-cooperation-and-cross-border-data-requests.pdf> [sk.05.09.2020].

lomu pirmstiesas izmeklēšanas procesā un pastiprinot aizstāvības lomu kriminālprocesā. Politiskā diskusijā virsroku guva konservatīvās labējās partijas, kā rezultātā procesa izlīdzinājums uz pušu vienlīdzības pusi netika pilnībā realizēts.

Tomēr arī 1992. gada kodekss bija ievērojams solis uz priekšu tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanā. Šī kodeksa pamatā tika iestrādāti visi cilvēktiesību aizsardzībai nepieciešamie principi, tostarp, nevainīguma prezumpcijas princips un *nullité* princips attiecībā uz tādu pierādījumu nepieļaujamību, ja tie iegūti pārkāpjot kodeksā noteikto kārtību. Pašreizējais kodekss ir vairākkārtīgi būtiski grozīts, taču kriminālprocesa struktūra sadalot procesu trīs galvenajās fāzēs: izziņa, izmeklēšana un iztiesāšana³⁴ ir palikusi nemainīga. Atbilstoši atzinuma mērķim pirmās divas fāzes analizēsim kopā kā pirmstiesas izmeklēšanas stadiju.

1. **Pirmstiesas izmeklēšana.** Francijas kriminālprocesā³⁵ pirmstiesas izmeklēšanā izziņas stadiju veic juridiskā policija, policijas virsnieka (*de police judiciaire*) personā, Izziņas darbību uzrauga, un koordinē prokuratūra (*ministère public or procureur de la République*) lai noskaidrotu patiesību lietā. Prokuroram ir tiesības izlemt, vai lieta izlemjama alternatīvā procedūrā, vai apsūdzības atceļamas, vai arī celt apsūdzību un lietu nodot izmeklēšanas tiesnesim (*judge d'instruction*). Izmeklēšanas tiesneša kompetencē ir izmeklēt smagus un sevišķi smagus noziegumus.

1.1. Saskaņā ar Likuma 12. pantu juridiskā policija pilda rajona prokurora norādījumus, veicot izziņu krimināllietās, līdz brīdim, kad netiek uzsākta tiesas izmeklēšana. Pēc tam policija pilda – amatpersonas, kas vada tiesas izmeklēšanu norādījumus.

1.2. Rajona prokurors uzdot policijai veikt visus nepieciešamos pasākumus, lai personas sauktu pie kriminālatbildības.

1.3. **Izmeklēšanas tiesnesis.** Likuma 49. pants noteic, ka izmeklēšanas tiesnesis vada pirmstiesas (*juridical investigation*) izmeklēšanu, taču šajā lietā viņš nevar piedalīties tiesas sēdē kā tiesnesis. Izmeklēšanas tiesnesis var sākt izmeklēšanu pēc lietas saņemšanas no prokurora vai arī pēc savas iniciatīvas par smagu vai sevišķi smagu noziegumu izdarīšanu. Aizstāvis iesaistās procesā ar personas aizturēšanas brīdi (63-4. pants). Tiesas izmeklēšana ir obligāta, izmeklējot noziegumus (*in flagrante delicto*)³⁶, lai atklātu patiesību. Izmeklēšanas tiesnesim ir tiesības noprotināt lieciniekus un neierašanās gadījumā atvest tos piespiedu kārtā. (101 un 109. pants).

1.3.1. Saskaņā ar 175. pantu izmeklēšanas tiesnesis lietvedību noslēdz ar Lēmumu par izmeklēšanas pabeigšanu, kuru paziņo visām ieinteresētajām pusēm. Puses lēmumu var apstrīdēt 20 dienu laikā izmeklēšanas palātai. Pēc tam lietu nosūta prokuroram. Likuma 175-2. pants īpaši uzsver, ka lietu izmeklēšana jābeidz saprātīgā termiņā. Īpaši sarežģītās lietās, ja izmeklēšana turpinās vairāk nekā divus gadus, izmeklēšanas tiesnesim ir jātaisa spriedums, kurā tiek pamatoti lietas novilcināšanas iemesli un argumentēti iemesli izmeklēšanas turpināšanai. Šis nolēmums ir nosūtāms izmeklēšanas palātai. Ja izmeklēšanas tiesnesis uzskata, ka apsūdzības pret personu ir

---

³⁴ Turpat S. Vergnolle.

³⁵ Code of Criminal procedure. Kodekss sastāv no vairāk nekā 1200 pantiem. Iegūts no: https://www.legislationline.org/download/id/6381/file/France_CPC_am2006_en.pdf [sk.28.08.2020]

³⁶ Francijas Krimināllikuma 111-1 pants noziedzīgus nodarījumus klasificē smagos noziegumos (*in flagrante delicto*) un pārkāpumos. Iegūts no www.Legislationline.com [sk.28.08.2020].

pierādītas ar iepriekšējā izmeklēšanā iegūtajiem materiāliem, tas nosūta apsūdzības rakstu asīzes³⁷ tiesai.

1.3.2. Otrā līmeņa izmeklēšanas autoritāte (191-218.p.) – katrai apelācijas tiesai ir viena izmeklēšanas kolēģija, kas notur sēdes reizi mēnesī un tai ir piestiprināts prokurors, izskata sūdzības par izmeklēšanas tiesneša pieņemtajiem lēmumiem. Kodeksa 170. pants noteic, ka izmeklēšanas kolēģijai, ir tiesības anulēt jebkuru izmeklēšanas tiesneša, prokurora, procesuāli sastādītu dokumentu, ja būtiski pārkāptas Kriminālprocesa likuma prasības.

2. Pirmstiesas procedūra sagatavojot lietu iztiesāšanai. Kodeksa IV daļa reglamentē asīzes tiesas nepieciešamo sarunu procedūra (269-287) pants. Likums nosaka obligātās procedūras – tiklīdz gala lēmums par personas apsūdzēšanu ir pieņemts, apsūdzētais tiek pārsūtīts uz asīzes tiesas atrašanās vietu – tie ir visi Francijas reģiona centri.

2.1. Pēc apsūdzētā ierašanās tiesā tiesas priekšsēdētājs viņu noprātina par vispārīgiem procesa jautājumiem, par tiesībām uz aizstāvību un valsts aizstāvja nozīmēšanu. Pēc šīs nopratināšanas, likuma 277. pants noteic, ka tiesas sēdei jābūt nozīmētai ne ātrāk kā pēc 5 dienām. Šajā laikā advokātam ir tiesības iepazīties ar lietas materiāliem un tam ir pienākums raudzīties, lai tas neradītu procesa novilcināšanu (278). pants.

2.2. Šajā likumā pušu sarunas procedūras ir obligāta kriminālprocesa daļa, kas pusēm jāievēro, sagatavojot lietu iztiesāšanai. Puses saskaņotā sarunu procedūrā paziņo ne vēlāk kā 24 stundu laikā pirms lietas iztiesāšanas, liecinieku un ekspertu sarakstu, kurus tie vēlas nopratināt tiesas sēdē (281. pants). Turklāt likums arī nosaka, ka prokuroram ir pienākums, ne vēlāk kā 5 dienas pirms iztiesāšanas uzsākšanas uzaicināt uz personas no saraksta, kuru tam sarunu procedūrā nodevusi otra puse. Pants arī nosaka, ka izdevumi, kas rodas par puses liecinieka pieaicināšanu, jāsedz pašai pusei.

2.3. Izvēles sarunu procesa procedūras. Likuma (283-287) pants Tiesas priekšsēdētājs var uzdot lietā veikt papildu izmeklēšanu un iegūtos pierādījumus pievienot tiesas lietai vai noņemt lietu no skatīšanas. Taču tiesai nav uzlikti citi pienākumi lietas sagatavošanas procesā. No iepriekšminētā secināms, ka Francijas kriminālprocesā sacīkstes princips netiek pilnībā realizēts, jo priekšroka tiek dota prokurora iesniegtajiem pierādījumiem. Papildus iepriekšminētam ir jānorāda, ka saskaņā ar 296. pantu tiesas sastāvā pirmās instances tiesā ir jāpiedalās 9 zvērinātiem, bet apelācijas instancē 12 zvērinātiem, kas tiek izvēlēti zvērināto atlases procesā, kur apsūdzētais var noraidīt 5 no 23 uzaicinātiem zvērinātiem, bet prokurors ne vairāk kā 4.(298).

3. Lietas iztiesāšanas vispārīgie noteikumi (306-316)

3.1. Kodeksa 308. panta pirmā daļa noteic, ka pēc iztiesāšanas uzsākšanas jebkuras ierakstošas iekārtas, televīzija, fotografēšana ir aizliegta, un sods par pārkāpumu var būt līdz 18.000 eiro. Saskaņā ar likuma IV grāmatas VIII sadaļu. To var darīt tikai ar prezidējoša tiesneša atļauju.

---

³⁷ *Cour d'assises* ir zvērināto tiesa, kas izskata lietas par noziegumiem. Sods b/a no 10 gadiem līdz mūža ieslodzījumam. Tiesa sastāv no trim profesionāliem tiesnešiem un 6 zvērinātiem. Tomēr atsevišķu lietu kategoriju lietu izskatīšanā var tikt veidota tikai no profesionāliem tiesnešiem. The ordinary courts introductions. Iegūts no: https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-fr-en.do?member=1 [sk.28.08.2020].

3.2. *Prezidējošā tiesneša tiesības.* Saskaņā ar 309. pantu prezidējošais tiesnesis uztur kārtību un vada procesu, viņam ir tiesības noraidīt jebko, kas kaut kādā veidā var kompromitēt viņa cieņu un vērsties pret jebkuru, kas kaut kādā veidā cenšas padarīt neskaidrāku lietas iznākumu. Turklāt 310. pants paredz, ka, prezidējošajam tiesnesim balstoties, uz viņa godu un sirdsapziņu ir izvēles tiesības veikt jebkurus pasākumus, ja tie var novest pie patiesības noskaidrošanas lietā un saskaņā, ar 316. pantu pieņemt jebkuru procesuālu lēmumu, ja tas neietekmē lietas izspriešanu pēc būtības. Piemēram, izsaukt papildu lieciniekus, pieprasīt citus pierādījumus, arestēt personas, kas atsakās ierasties u.c. Likuma 313. pants noteic, ka prokurors likuma vārdā var iesniegt tiesā lūgumus un tiesai ir obligāts pienākums tos izskatīt, taču ne vienmēr tie ir apmierināmi.

3.2. *Liecinieka atbildība.* Ja uz tiesu neierodas aicinātais liecinieks, vai atsakās nodot zvērestu un liecināt, pēc prokurora lūguma, tiesa var sodīt personu ar naudas sodu līdz 3700 eiro. Ja sodītā persona nesamaksā sodu, tiesnesis to var aizstāt ar īslaicīgu brīvības atņemšanu līdz 20 dienām (750. pants).

Puse var iebilst pret liecinieka, kurš nav iepriekš bijis iekļauts pušu sarunu procedūrā un par kuru otrai pusei nav sniegta nepieciešamā informācija, izsaukšanu liecināt. Lēmumu pieņem prezidējošais tiesnesis. Ja tiesa uzskata, ka liecinieks sniedz nepatiesu liecību, tā var piemērot lieciniekam pagaidu arestu un uzlikt pienākumu neatstāt tiesas zāli. Ja tiesa atliek lietas skatīšanu, tad prezidējošais tiesnesis uzdot prokuroram uzsākt juridisko izmeklēšanu pret sodīto liecinieku.

3.3. *Debates un gala vārds.* Pēc tam, kad tiesas izmeklēšana ir pabeigta, izskatīti prokurora lūgumu savus argumentus prezentē aizstāvības puse (346. pants), apsūdzētajam un aizstāvim vienmēr ir galavārds. Tās vairāk izskatās pēc debatēm un pēdējā vārda.

3.4. *Lietas iztiesāšanas noslēgums.* Zvērinātie atbild par vainu katrā no inkriminētajiem noziegumiem, par atbildību pastiprinošajiem apstākļiem un atbildību mīkstinošajiem apstākļiem. Ja zvērinātie nobalso, ka apsūdzētais nav vainīgs, asīzes tiesa attaisno apsūdzēto. Ja zvērinātie atzīst, ka apsūdzētajam ir vainu mīkstinoši apstākļi un tas atbrīvojams no soda, tā pieņem notiesājošu spriedumu, bet atbrīvo no soda izciešanas.

3.5. Tiesas sprieduma projektu sagatavo palīgs (376. pants). Apelācija iesniedzama 10 dienu laikā (380-9. pants) no sprieduma paziņošanas dienas. Termiņu var pagarināt par 5 dienām.

3.6. No minētā kodeksa analīzes var secināt, ka Francijas kriminālprocess ir ļoti smagnējs, taču jāatceras, ka šis kodekss ir pirmo reizi pieņemts Napoleona valdīšanas laikā un kodols ir saglabāts līdz mūsdienām. Tomēr ir skaidri redzams procesa mērķis visā kriminālprocesa laikā, nepieļaut nepamatotu lietas novilcināšanu un tiesai ir dotas visas tiesības, lai to paveiktu. Kodeksa 800-1. pantā norādīts, ka procesuālos izdevumus sedz valsts.

4. *Sankcijas un kriminālatbildība.* Francijas Krimināllikuma IV nodaļa “Nodarījumi pret tiesas autoritāti” (*Des atteintes à l'action de justice*), (434-24 - 434-43)panti. 434-24 pants paredz atbildību par jebkuru mutisku, rakstisku dokumentu vai grafisku attēlojumu izmantošanu, kas nav publiski pieejama sūtīšana tiesnesim, prokuroram, zvērinātajam, kas var apdraudēt viņa cieņu – persona var tikt sodīta ar b/a uz vienu gadu vai naudas sodu 15. 000eur.

Krimināllikuma II daļa Taisnīguma noskaidrošanas kavēšana (*Des entraves à la saisine de la justice*) (434-7-1 līdz 434-23) Krimināllikuma 434-12. pants paredz, ka persona, kura publiski paziņojusi, ka persona ir izdarījusi noziegumu atteikšanos atbildēt uz tiesas jautājumiem – sods b/a līdz 1 gadam vai 15.000 eur. Diskusijā ar savu Francijas kolēģi noskaidroju, ka šo normu tiesa arī attiecina uz liecinieku, kas atsakās pildīt tiesas rīkojumus. Krimināllikuma 434-15-1, ja persona saņēmusi pavēsti no izmeklēšanas tiesneša, policijas par pienākumu ierasties un liecināt atsakās ierasties, parakstīt zvērestu var tikt sodīta ar naudas sodu 3700 eur. Turklāt Krimināllikuma 434-15-2 pants paredz kriminālatbildību personai par atteikšanos izsniegt šifra atslēgu tiesas amatpersonām, dekriptēt dokumentus, kas var tikt izmantoti nozieguma izdarīšanai, var sodīt ar b/a līdz pat 7 gadiem vai naudas sodu 75.000 eur.

5. Procesuālie izdevumi. Procesuālo uzdevumu, kas saistīti ar lietas sagatavošanu, nosaka speciāls Prezidenta Dekrēts, un lēmums par to atlīdzināšanu tiesai jāizlemj spriedumā.

Nīderlande

Nīderlandes Kriminālprocesa kodekss tika pieņemts pirmo reizi 1838. gadā. Kaut arī tā veidošanā ir jūtama Napoleona Kriminālprocesa (*Code d'instruction criminelle*) tradīciju ietekme, tomēr pastāv arī būtiskas atšķirības, taču tas izstrādāts un attīstās, pamatojoties uz izmeklēšanas procesa principiem. Kā norāda pētnieki³⁸, par galveno virzītāju tiek uzskatīts - tūlītīguma princips (*principle of immediacy*), kura būtība ir apstākļi, ka visi pierādījumi tiesai jāiesniedz pēc iespējas oriģinālā veidā³⁹. Šo principu Nīderlandes Augstākā tiesa definēja 1926. gada spriedumā, ka kriminālprocesa sirdij ir jābūt nevis tiesai, bet gan iepriekšējai izmeklēšanas stadijai, kur aizdomās turētā, liecinieku, ekspertu liecības saņem policija, vai izmeklēšanas tiesnesis, bet tiesas uzdevums ir pārbaudīt šo liecību būtiskumu un ticamību⁴⁰. Šis citāts precīzi izsaka arī izmeklēšanas procesa būtību.

1. Pirmstiesas izmeklēšana. Prokuroram un izmeklēšanas virsniekam, kuru prokurors nozīmējis izmeklēt lietu, ir pienākums sagatavot lietas materiālus, kuri iesniedzami tiesai. Likuma (149a.pants) pants nosaka, ka lietas materiālos ir iekļaujami tikai tie dokumenti, kas var būt vērtīgi un nepieciešami tiesas nolēmuma sagatavošanai.

2. Izmeklēšanas tiesnesis. Katrā rajona tiesā ir viens izmeklēšanas tiesnesis (*examining magistrate*), kuram tiek deleģētas speciālas tiesības uzraudzīt kriminālvajāšanu. Izmeklēšanas tiesnesis pratina lieciniekus, ekspertus(174. pants).

2.1. Ja izmeklēšanas tiesnesis uzskata par nepieciešamu tas var uzklaut prokuroru un aizstāvi, un apsūdzēto. Izmeklēšanas tiesnesis var arī noteikt prokuroram termiņu

---

³⁸ P.J.P. Tack Duch Criminal justice system. Willem- Jan van der Wolf, Rene van der Wolf, 2008 P. 29

³⁹ Hatice Selcuk. Actual role of the principle of immediacy in Duch criminal procedure. Master Thesis. Tilburg University, 2012, p. 3. Iegūts no: <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=129604> [sk.28.08.2020].

⁴⁰ Turpat P.J.P Tack p. 32

lietas pilnīgai pabeigšanai (180. panta 3.d.). Lai nodrošinātu izmeklēšanas procesa sekmīgu norisi, viņš var uzaicināt prokuru un aizdomās turēto, lai noskaidrotu situāciju konkrētā izmeklēšanas fāzē (185. pants).

2.2. Pratināšanā, ko veic izmeklēšanas tiesnesis, var piedalīties prokurors (186. pants). Gadījumos, ja ir pamats izskatīt, ka liecinieks vai eksperts nevarēs piedalīties lietas iztiesāšanā, veselības vai citu attaisnojošu iemeslu dēļ, personas (liecinieka, eksperta) pratināšanu veic izmeklēšanas tiesnesis, piedaloties prokuroram, un aizdomās turētais (187. pants). ja liecinieks atkārtoti neierodas pie izmeklēšanas tiesneša, to var aizturēt policijā līdz 24 stundām (214.pants). Izmeklēšanas tiesnesis var nopratināt liecinieku, kas dod zvērestu, ja ir pamats uzskatīt, ka viņš sava veselības vai labklājības stāvokļa dēļ vai personīgā apdraudējuma dēļ nevarētu piedalīties tiesas sēdē. (216.pants).

2.3. Ja liecinieks atsakās bez likumīga pamata sniegt liecību zem zvēresta, tad izmeklēšanas interesēs to var aizturēt par nepakļaušanos tiesas rīkojumam, kamēr rajona tiesa nav izlēmusi šo jautājumu (221. pants). Izmeklēšanas tiesnesim par šādu aizturēšanu jāpaziņo rajona tiesai 24 stundu laikā, un rajona tiesai 24 stundu laikā ir jāpieņem lēmums par liecinieka aizturēšanas pamatu (221. pants). Aizturēšana var būt līdz 12 dienām, bet to tiesa var pagarināt vēl uz 12 dienām.

2.4. Apsolījums lieciniekam, kas vienlaikus ir arī aizdomās turamais (226g. pants) vai kas ir jau notiesāts (226k. pants). Izmeklēšanas tiesnesis pieņemot lēmumu par izmeklēšanas pabeigšanu, dokumentus nosūta prokuroram un apsūdzētajam (237. pants).

2.5. Roterdamas izmeklēšanas tiesnesim ir ekskluzīvas tiesības veikt izmeklēšanu speciālu kategoriju lietās, tostarp par finanšu noziegumiem. Prokurors var izmantot dažādus procesuālās vienošanās un vienkāršotā procesa variantus. Likuma 9 nodaļa reglamentē finanšu noziegumu, par kuriem paredzēts 5. kategorijas naudas sods (85.000 eiro apmērā). Mērķis noteikt speciālu kārtību finanšu noziegumu izmeklēšanā (126. pants). Izmeklēšanu saskaņā ar šo nodaļu var veikt tikai ar izmeklēšanas tiesneša rīkojumu. Minētā kārtība dod tiesas izmeklētājam ārkārtas pilnvaras iegūt jebkuru informāciju par personas finanšu un mantisko stāvokli, iegūt jebkuru dokumentu par īpašumiem, aktīviem un izņemt šos dokumentus. Rajona tiesa uzrauga, lai šāda izmeklēšanā netiktu novilcināta un ja prokurors ir pieņēmis lēmumu tā ir pabeigta, šīs nodaļas paredzētā kārtība, nav turpmāk piemērojama vai arī atjaunojama ar izmeklēšanas tiesneša lēmumu (126f.pants).

3. *Lietas sagatavošanas iztiesāšanai process.* Lieta tiesai tiek nodota ar pavēsti, kuru izsniedz Karalistes vārdā prokurors apsūdzētajam, ka lieta tiek nodota iztiesāšanai. (258. pants). Pavēste satur apsūdzības, un uz tiesas sēdi izsaucamo liecinieku sarakstu.⁴¹

3.1. Prezidējošais tiesnesis nosaka datumu un laiku un var pieprasīt prokuroram iesniegt apsūdzību pamatojošos pierādījumus. (258. pants). Taču prezidējošais tiesnesis nevar sagatavošanas stadijā vērtēt apsūdzības saturu. Par ekskluzīvi atbilstošiem pierādījumiem tiek uzskatīti: 1)pašas tiesas novērojumi; 2) apsūdzētā liecība; 3) liecinieku liecība; rakstiskie materiāli (344) un vispārzināmi apstākļi, kas nav jāpierāda (339. pants).

3.2. Lietas iztiesāšanai sagatavošanas laikā, tiesa papildus var uzdot izmeklēšanas tiesnesim veikt konkrētas izmeklēšanas darbības un iesniegt ar to saistītos

---

⁴¹ Turpat P.J.P. Tack, 90.

dokumentus (262. pants). Ja apsūdzētais vēlas uz tiesas sēdi pieaicināt lieciniekus, viņam par to jāpaziņo prokuroram vismaz 10 dienas pirms tiesas sēdes (263. pants). Prezidējošais tiesnesis uzdot prokuroram nekavējoši uzaicināt uz tiesas sēdi pieteiktos lieciniekus un par to informēt apsūdzēto un aizstāvi.

.3.3. Prokurors var ar rakstisku argumentētu lēmumu atteikties uzaicināt kādu liecinieku, ja pastāv tiesisks pamats (264. pants) šādu liecinieku prombūtnei.

4. **Lietas iztiesāšana tiesas sēdē.** Lietu izskata trīs tiesnešu sastāvā, prezidējošais tiesnesis ir atbildīgs par iztiesāšanu un tam ir tiesības pieņemt nepieciešamos lēmumus. 4.1. Prezidējošais tiesnesis var noteikt, ka jautājumi, kurus puses vēlas uzdot, tiek uzdoti caur viņu (272. pants). Tiesa pratinot lieciniekus, ekspertus, apsūdzēto izmanto viņu policijā sniegtās liecības, liecinieki tiek pratināti zem zvēresta.⁴²

4.2. Tiesa var atlikt lietu gan uz noteiktu, neilgāk par trīs mēnešiem, gan arī nenoteiktu laiku (281- 282. pants). Nīderlandes Kriminālprocesa likuma 282a pantā teikts, ja nemainās tiesas sastāvs, lieta turpināma parastā kārtībā no vietas, kur tika pārtraukta iepriekšējā tiesas sēde. Likums, izņemot izdevumus par valsts advokāta nozīmēšanu, citus tiesas izdevumus un to atlīdzināšanas kārtību, nereglamentē

4.3. Ja liecinieks atsakās zvērēt un liecināt bez tiesiska pamata, tiesa viņu par apcietināt par tiesas rīkojuma neizpildi, vai pie mums būtu par necieņas izrādīšanu pret tiesu, aizturēšana var būt ne ilgāka par 30 dienām (294. pants), liecinieks atbrīvojams, tiklīdz tas tiesai vairs nav nepieciešams. Tiesa var piespriest naudas sodu un tā neizpildīšanas gadījumā, aizstāt to ar arestu ekvivalentā 25 eiro ar vienu dienu (578b. pants).

4.3. Pēc izmeklēšanas pabeigšanas, tiesa pāriet uz tiesu debatēm un pēdējo vārdu (*closing arguments*). Procedūra ir līdzīga kā Latvijā.

5. **Procesuālās izmaksas.** Ja aizdomās turētam noņem DNS un šūnu materiālu, izdevumus sedz apsūdzētais. Kodeksa 5 grāmatā. Izpilde un izmaksas, nekas nav minēts par procesuālajām izmaksām, izņemot gadījumus, kad piedziņa noteikta ar tiesas spriedumu par kaitējumu.

6. Nīderlande līdz 2026. gadam gatavojas izstrādāt jaunu Kriminālprocesi kodeksu, kas atbilstu mūsdienu prasībām paredzot iekļaut daudz plašāku digitālo tehnoloģiju izmantošanu procesa norišu organizēšanā.

Vācija⁴³

Vācijas Kriminālprocess pirmo reizi tika pieņemts 1877. gadā, un līdz šim laikam dažas pirmatnējās procesuālas iezīmes ir saglabātas. Tomēr pēdējās kodeksa izmaiņas parāda, ka likumdevējs visā procesā, īpaši stadijās, kas saistītas ar krimināllietas lietas sagatavošanu un iztiesāšanu, nodrošina pilno pušu sacīkstes principa realizēšanu un tiesai vairāk pildot tiesas procesa arbitra lomu.

---

⁴² Turpat 100

⁴³ German Code of Criminal Procedure (Strafprozeßordnung – StPO) ar grozījumiem līdz 2019. gada jūlijam. Iegūts no: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html#p0013 [sk.21.07.2020]

Tomēr process joprojām saglabā tiesai *ex officio* tiesības pieprasīt pierādījumus un veikt attiecīgas procesuālas darbības pierādījumu iegūšanā. Likumā ir izteikti uzsvērti kriminālprocesa pārvaldības nozīme visas procesa stadijās. Likuma 4. nodaļa reglamentē lietu menedžmentu un komunikāciju, nosakot, ka lietām ir jābūt glabātām elektroniskā formā (32. pants), taču katras tiesas un prokuratūras kompetencē ir izlemt, vai saglabājams arī papīra formātā. Turklāt katrā no procesa stadijām ir noteikts, ka prokuroram, tiesai ir jāriko pušu sanāksmes, kurās tiek apspriesti jautājumi par apsūdzētā attieksmi pret nodarījumu, gan arī citi ar procesu saistīti jautājumi, ciktāl tie ir saistīti ar nepieciešamību nepieļaut procesa novilcināšanu (statusa konferences).

1. **Pirmstiesas izmeklēšana.** Saskaņā ar Vācijas Kriminālprocesa likumu Izziņas procesu veic policija, savukārt kriminālvajāšanu prokuratūra, kuras pienākums ir vākt gan apsūdzošus, gan attaisnojošus pierādījumus.

2. **Prokurors.** Ja prokurors uzskata, ka lietā nepieciešamā tiesu izmeklēšana, tas iesniedz lūgumu rajona tiesai (162. pants) līdz publiskās apsūdzības izvirzīšanai. Saskaņā ar 160b. pantu, prokurors ar aizstāvību organizē statusa konferences, lai diskutētu jautājumus, kas veicina procesa paātrināšanu. Diskusijas būtiskie jautājumi tiek fiksēti protokolā. Pirms apsūdzības slēdziena sagatavošanas un iesniegšanas lokālajai tiesai, prokurors var lūgt lietā iesaistīties izmeklēšanas tiesnesi, lai nodrošinātu paātrinātu procesa virzību (162. pants).

3. **Lietas sagatavošana iztiesāšanai.** Lietas sagatavošanas process reglamentēts kodeksa 5. nodaļā (212- 225a. pants).

3.1. Tiesas kompetencē ir izlemt:1) vai ir pamats izmeklēšanai un vai tā turpināma. Rajona tiesas kompetencē ir veikt nopratināšanas, ja prokurors to lūdz darīt vienkāršotā procesa kārtībā vai lai novērstu iesaistīto personu neērtības (162). Saskaņā ar 165. pantu tiesa var bez prokurora lūguma veikt izmeklēšanas darbības, ja prokurors nav pieejams. Tiesa var atbrīvot apsūdzēto, ja tas sniedz liecību, kas satur attaisnojošus pierādījumus (166. pants). Iepriekšējā izmeklēšana pabeigta ar apsūdzības raksta sastādīšanu un iesniegšanu kompetentā tiesā (170. pants). Apsūdzības raksts ietver arī uz tiesu izsaukamo liecinieku un ekspertu sarakstu.

3.2. Pēc apsūdzības raksta saņemšanas tiesa aicina apsūdzēto sniegt atbildi noteiktā laikā (173. pants). Pirms lietas iztiesāšanas uzsākšanas tiesa var pieprasīt iesniegt papildu pierādījumus un lēmums nav apstrīdams (202.pants). Tiesa var pieprasīt iepriekšējās izmeklēšanas materiālus, protokolus u.c.

3.3. Lemjot par lietas nozīmēšanu iztiesāšanai, tiesa diskutē kopā ar pusēm par procesa statusu (*status conferences*), lai tas veicinātu ātrāku procesa norisi. Būtiskākās sarunas daļas ir jādokumentē(202a. pants). Tiesas pastāvīga komunikēšana ar pusēm nepieciešama, lai nodrošinātu procesa ātru un gludu norisi.

3.4. Likums sīki reglamentē, kādi pasākumi tiesai jāveic, sagatavojot lietu iztiesāšanai, piemēram, ieskatīt iebildumus pret tiesas sastāvu, kas iesniegti ārpus tiesas sēdes rakstveidā.

3.5. Tiesa var uzdot, liecinieka vai eksperta nopratināšanu konkrētam (*by a commissioned⁴⁴ or requested judge*) tiesnesim ārpus tiesas sēdes, ja pastāv apstākļi, ka

---

⁴⁴ Saskaņā ar Vācijas Tiesu varas likuma 15. pantu, Vācijā tiesneša amata kandidāts. The German Judiciary Act. Iegūts no: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_drig/englisch_drig.html#p0089 [sk.28.08.2020]

eksperts vai liecinieks objektīvu apstākļu dēļ nevarēs ierasties uz tiesas sēdi (223. pants). Nozīmētais tiesnesis tiesas uzdevumā veic arī juridisko inspekciju (notikuma vietas, telpas u.c. apskati (225. pants).

4. **Iztiesāšana.** Nepārtrauktības, publiskuma princips apsūdzētā un aizstāvības pienākums piedalīties smagu un sevišķi smagu noziegumu iztiesāšanā.

4.1. Maksimālais lietas pārtraukšanas laiks ir trīs nedēļas. Apsūdzētā slimības dēļ var atlikt lietu ne vairāk kā uz 6 nedēļām, ja pirms tam sēde ir notikusi vismaz 10 dienas. Ja šajos termiņos nevar tikt atsākta, tad lietas skatīšana uzsākama no jauna (229. pants).

4.2. Lietu tiesa nevar skatīt bez apsūdzētā un aizstāvja piedalīšanās. Ja apsūdzētais apzināti ar mērķi izvairīties no tiesas izmeklēšanas neierodas tiesā un nav iepriekš uzklauts par apsūdzībām, lieta skatāma viņa prombūtnē (231a. pants). Taču tiesa var nolemt uzdot tiesnesim – praktikantam vai speciāli nozīmētam tiesnesim nopratināt apsūdzēto arī ārpus tiesas zāles.

4.3. Ja aizstāvis neierodas tiesā bez pamatojuma, tiesa nozīmē citu aizstāvi un tas var lūgt pārtraukumu, lai iepazītos ar lietu (145. pants). Ja atlikšanu ir izraisījusi aizstāvja vaina, viņam jāatlīdzina ar šo apturēšanu saistītie izdevumi (145. panta ceturtnā daļa).

4.3. Šķērspratināšana (239. pants). Tiesai ir pienākums noskaidrot patiesību un darīt visu pierādīšanas kontekstā, kas nepieciešams šāda mērķa sasniegšanai (244. panta otrā daļa).

4.3.1. Pratināšanas secība. Tiesas priekšsēdētājs atļauj pratināšanu veikt vispirms prokuroram, pēc tam aizstāvim un par aizstāvības lieciniekiem otrādi. Pēc tam prezidējošais tiesnesis un tiesneši var uzdot papildu jautājumus.

4.3.2. Jautājumus par pierādījumu pieļaujamību izlemj tiesa. Rakstisku vai elektronisku dokumentu nolasīšana tiesā ir pieļaujama, ja tiem ir pierādījuma raksturs konkrētā lietā. (249).

4.3.3. Personas nopratināšanas princips (250), ja pierādījums balstās uz kādas personas viedokli, šāda persona ir pratināma tiesas sēdē, to nevar nolasīt no protokola.

4.3.4. Tiesas procesa statusa diskusijas (*status discussions*)⁴⁵ ar pusēm (257b. pants), nepieciešamas, lai garantētu ātru procesa gaitu un (257c. pants) pat paredz, ka piemērotos gadījumos, tiesa var vienoties ar pusēm par turpmāko procesa gaitu un gala iznākumu. Līguma priekšmets var būt juridiskās sekas un ar to saistīto tiesas rīkojumu saturs. (257c. panta otrā daļa), piemēram, apsūdzētā atzīšanās.

4.4. Seko debates, pēdējais vārds un spriedums.

4.5. Apelācija. Tiesai izskatot apelāciju par faktiem vai likumu, nav jāaicina liecinieki, bet var pārbaudīt audioierakstus. Var iesniegt jaunus pierādījumus (323. pants).

5. **Procesuālās sankcijas.** Ja liecinieks neierodas bez attaisnojoša iemesla no viņu soda ne tikai ar naudas sodu, vai arestu. Turklāt viņam jāatlīdzina izmaksas, kas saistītas ar atteikšanos ierasties un sodu var piemērot vairākas reizes (51. pants). ja

---

⁴⁵ Statuss diskusijas krimināltiesībās ir prokurora un aizstāvja tikšanās, lai apspriestu lietas saturu, atvieglotu informācijas apmaiņu un risinātu sarunas par iespējamo risinājumu. Komunikācijā piedalās arī tiesnesis. Šo instrumentu parasti izmanto akuzatoriālā procesā sagatavojot lietu iztiesāšanai (pretrial- conference) Avots. Statuss Conference. Iegūts no: <https://legal-dictionary.thefreedictionary.com/status+conference> [sk.30.08.2010].

liecinieks atsakās zvērēt un liecināt no viņa piedzen izmaksas, kas saistītas ar šādu rīcību un soda ar naudas sodu vai nepakļaušanās gadījumā ar arestu (70. panta pirmā daļa) vai lai piespiestu liecinieku liecināt ar apcietinājumu līdz 6 mēnešiem(70(2), līdzīgi soda ekspertu (77. pants), tikai piedzenot izdevumus un uzliekot naudas sodu..

6. **Izmaksas.** Kodeksa Septītā grāmata. Sprieduma izpilde un izmaksas 2.nodaļa procesa izmaksas (464. panta pirmā daļa). Spriedumā jābūt lēmumam par tiesas izdevumu atlīdzināšanu. Tiesas izdevumos ietver nodevas un Valsts Kases aprēķinus, kas aptver izmaksas par publiskas apsūdzības sagatavošanu, kā arī izmaksas, ko rada nodarījuma sekas. Nepieciešamās izmaksas ietver arī kompensācijas par liecinieka laiku tiesā. Notiesātai personai pienākums atlīdzināt procesa izdevumus(465. pants).

Čehija

Čehijas⁴⁶ 1950. gada Kriminālprocesa likums bija pieņemts, par pamatu ņemot PSRS Kriminālprocesa likumu. Pēc neatkarības atgūšanas 1990. gadā, pēc 10 gadus ilgām diskusijām 2001. gada jūnijā tika pieņemts pašreizējais Kriminālprocesa likums, kas būtiski tika grozīts 2008. gadā. Pētījums balstīts uz Kriminālkodeksa 2012. gada redakciju, kas publicēta *Legislationline.org* datu bāzē. Lietas par nodarījumiem, kas paredz sodu līdz pieciem gadiem b/a, izskata rajona tiesas un par smagākiem nodarījumiem apgabaltiesas kā pirmās instances tiesas.⁴⁷

1. **Pirmstiesas izmeklēšana.** Apsūdzību izvirza prokurors (160. pants) Kriminālprocesa likuma 2. panta trešā daļa noteic, ka prokuroram ir pienākums izmeklēt visus nodarījumus, kas satur noziedzīga nodarījuma pazīmes, ja vien likums neparedz izņēmumus, kas minēti (11. pants), piemēram, amatpersonu imunitāte, nepieļauj starptautisks līgums, persona ir mirusi u.c. pamati, kas ir identiski visās ES valstīs. Par pierādījumu var tikt atzīts jebkas, kas palīdz rast skaidrību lietā (89. panta otrā daļa), tos var iesniegt abas puses. Lieciniekam ir pienākums sniegt liecību un parakstīties par patiesu liecību sniegšanu(101. pants). Apsūdzēto un liecinieku var nopratināt ar videokonferencē (111a. pants). Jebkurai personai, par kuru uzsākts process, ir tiesības iesniegt prokuroram pieprasīt procesa novilcināšanas nepieļaušanu (157a. pants). Par nodarījumiem, kuriem sods neparedz brīvības atņemšanu vairāk par 5 gadiem, var veikt saīsināto procesu(179a. pants). Pirmstiesas izmeklēšana tiek pabeigta ar apsūdzības raksta un lietas materiālu, kas nepieciešami apsūdzības pierādīšanai iesniegšanu tiesā (180. pants).

2. **Lietas sagatavošana iztiesāšanai.** Iepriekšējā noklausīšanās (185. pants). Tiesai jāpārbauda apsūdzības raksts, tā pamatotība lietas materiāliem vai nepieciešami papildu pierādījumi. Uz šo tiesas sēdi var uzaicināt puses vai noskaidrot pušu viedokļus, komunicējot ar tām(187. panta ceturtnā daļa). Pēc sēdes tiesa taisa lēmumu (188. pants). Process varētu būt līdzīgs rīcības sēdei, kas paredzēta Kriminālprocesa 491. pantā noteikto jautājumu izlemšanai. Savukārt lēmums tiek pieņemts rezolūcijas veidā.

---

⁴⁶ Zdeněk Karabec, Jiří Vladach et al. Criminal justice system in Czech Republic. Translated by Daniel Soukup. Institute of criminology and social prevention. Prague, 2011, pp. 13-17

⁴⁷ An introduction to the Czech Legal system and legal sources online. By. Michal Bobec, update by Olga Pouperova. Iegūts no: https://www.nyulawglobal.org/globalex/Czech_Republic1.html [sk. 30.08.2020]

3. **Iztiesāšana.** Pamatprincipi – mutiskums, nepārtrauktība, publiskums.

3.1. Tiesas sēde var notikt arī videokonferences veidā (202. pants).

3.2. Tiesa var noturēt sēdi bez apsūdzētā, ja tiesai ir pārlicība, ka lietu var izskatīt bez viņa klātbūtnes un procesa mērķis tiks sasniegts, ja: 1) apsūdzētais ir pienācīgi informēts par tiesu; 2) viņš ir iepriekš pratināts par darbībām, kas ir apsūdzības objekts un apsūdzētajam bijusi tiesība iepazīties ar visiem lietas materiāliem un iesniegt lūgumus izmeklēšanas papildināšanai (202. pants).

Lietu nevar skatīt bez apsūdzētā, ja apsūdzība par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, kur sods paredz brīvības atņemšanu vairāk par 5 gadiem.(202. panta ceturtdā daļa), izņemot gadījumus, kad apsūdzētais lūdz lietu skatīt bez viņa klātbūtnes (202. panta piektā daļa). Taču procesā obligāti jāpiedalās advokātam. Savukārt iztiesāšanā apsūdzētā liecību var nolasīt tikai tad, ja lieta tiek skatīta bez apsūdzētā klātbūtnes, ja apsūdzētais atsakās liecināt vai pastāv būtiskas pretrunas starp iepriekš sniegto liecību.(207. pants).

3.3. Ja apsūdzētais nepiedalās bez likumīga pamata, tiesa nolemj lietu skatīt bez viņa klātbūtnes (*in absentia*), liecinieku, ekspertu un līdz apsūdzēto liecības tiek ierakstītas un pieejamas videokonferences režīmā un izmantojamas tiesā (211. pants) kārtībā.

3.4. Likums diezgan sīki reglamentē gadījumus, kad tiesai ir pamats nolasīt lietas materiālos esošos paskaidrojumus un liecības(211- 213.pants). Kritēriji šai procedūrai neatšķiras no Latvijā piemērotās.

3.5. Ar tiesas priekšsēdētāja atļauju jautājumus var uzdot puses un to pārstāvji (215. pants). un iesniegt pierādījumus.

3.6. Debates. Parastā kārtībā. Pēdējais vārds, Spriedums, pārsūdzēšanas kārtība, līdzīga kā Latvijā., termiņš 8 dienas (248. pants). Apelācijas instancē tiesa atļauj iesniegt pierādījumus, ja vien nav runa par tādu pierādījumu daudzumu, ka būtu jāizstāj pirmās instances tiesa (263. panta trešā daļa). Jauna iztiesāšana par spēkā stājušos spriedumu (227. pants) sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, kas var novest pie apsūdzētā vainas pārvērtēšanas.

4. **Lietas izdevumus** sedz valsts, izņemot izdevumus par advokāta atlīdzību (151. pants). Ja apsūdzēto atzīst par vainīgu no viņa piedzen, izdevumus par viņa aizturēšanu, advokāta atlīdzību, izdevumus par elektroniskās kontroles sistēmas izmantošanu, ja piemērota nosacīta notiesāšana, pasta izdevumus, un citus izdevumus, ko nosaka Valsts.(152. pants). No notiesātā piedzen arī dienas izmaksas par atrašanos policijā un to apmēru nosaka Tieslietu ministrs.

Slovēnija⁴⁸

Slovēnijas Kriminālprocesa likums tika pieņemts 1994. gadā, kad saira Dienvidslāvija. Pirms tam, kodekss bija balstīts uz Dienvidslāvijas Kriminālprocesa modeli, kas bija uzskatāms par izmeklēšanas procesu, taču pašreizējais process ir

---

⁴⁸ Criminal procedure ACT of The Republic Slovenia, 2006, official consolidated text. Iegūts no: http://www.ejtn.eu/PageFiles/3103/Criminal_procedure_Act_SI_EN.pdf [sk.23.07.2020].

jaukts, pat vairāk adversariāls kā inkvizitoriāls.⁴⁹ Pašreizējais kodekss ir saglabājis principu, ka prokuroram ir tiesības apsūdzēt personu par noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, taču likums neuzsver vārdu procesa obligātums, bet vārdu tiesības apsūdzēt (45. pants). Izņēmumi paredzēti (163. pantā). Valstī valsts valoda ir slovēņu valoda, bet tiesās, kur tiek izmantota ungāru vai itāļu valoda, dokumentus var sagatavot arī šajās valodās (9. pants).

Literatūrā norādīts, ka tiesas izmeklēšanā notiek sacīkstes procesa formā.⁵⁰ Tomēr izpētot kodeksa regulējumu par to ir lielas šaubas, jo kodeksā ir reglamentēti visi izmeklēšanas procesa sistēmai raksturīgie tiesas izmeklēšanas kritēriji. Pirmās instances tiesas spriešana notiek divos līmeņos: 1) apriņķa (*circuit*) tiesās lietas par noziegumiem, par kuriem paredzēta b/a vairāk par 15 gadiem vai mūža ieslodzījums – lietas skata kolēģija, kas sastāv no 2 profesionāliem tiesnešiem un trīs piesēdētājiem; 2) mazāk smagi noziegumi – apriņķa tiesā tiesneša un divu piesēdētāju sastāvā; 3) rajona tiesas – viena tiesneša personā – lietas, kur sods neparedz b/a lielāku par 3 gadiem. Aizstāvim obligāti jābūt lietās, kur paredzēts sods lielāks par 8 gadiem. (70. panta trešā daļa).

1. **Pirmstiesas izmeklēšana.** Izziņu veic policija, ko uzrauga prokurors. Izmeklēšanu veic izmeklēšanas tiesnesis. Krimināllietas izmeklēšana ir noslēpums lietās, kur sods paredzēts lielāks par 5 gadiem.(149a. pants).

1.1. Pirms lēmuma par kriminālizmeklēšanas uzsākšanas pieņemšanu, prokurors var ieteikt izmeklēšanas tiesnesim veikt konkrētas izmeklēšanas darbības, kas nepieciešamas patiesības noskaidrošanai (165a. pirmā daļa). Izziņa tiek veikta pēc prokurora rīkojuma (168. pants). Prokurors uzskatot, ka lietā ir savākti pietiekami materiāli apsūdzētā vainas pierādīšanai, vai lūgt neuzsākt izmeklēšanu (170. pants). Izmeklēšanas tiesnesim ir jānosūta ziņojums par noziegumu un visi to pierādošie pierādījumi un to atrašanās vieta (168. panta ceturtnā daļa).

1.2. Lēmumu par izmeklēšanas uzsākšanu pieņem izmeklēšanas tiesnesis (169. panta pirmā daļa) un viņš/viņa vada izmeklēšanu (171. pants), kuru viņa uzdevumā veic policija. Tiesnesim ir jānopratina persona pret kuru uzsākta izmeklēšana. Apsūdzētais lēmumu par izmeklēšanas uzsākšanu var pārsūdzēt, taču tā iesniegšana neaptur lēmumu par izmeklēšanas uzsākšanu darbību. Lēmumu pieņem apriņķa tiesas kolēģija 48 stundu laikā no tā saņemšanas brīža. Ja puses un aizstāvis nepiedalās konkrētu izmeklēšanas darbību veikšanā un tiesnesis uzskata, ka tiem būs būtiska nozīme apsūdzības pierādīšanā, viņš paziņo, ka iegūtie pierādījumi noteiktā laika periodā būs pieejami(183. pants) aizstāvībai. Pabeidzot izmeklēšanu, tiesnesis nosūta materiālus prokuroram, kurš 15 dienu laikā lūdz papildināt izmeklēšanu vai iesniegt apsūdzību, vai arī paziņo, ka viņš neizvirzīs apsūdzību (184. pants). Ja izmeklēšana nav pabeigta 6 mēnešu laikā, izmeklēšanas tiesnesim ir pienākums par to ziņot tiesas priekšsēdētājam (185. pants), kam jāveic nepieciešamie pasākumi, lai to pabeigtu. Izmeklēšana tiek pabeigta ar apsūdzības raksta sastādīšanu (269. pants), ko iesniedz prokurors kompetentai tiesai. Tam ir jāpievieno arī procesa izdevumu tāme.

---

⁴⁹ Katja G. Šugman, Matjaž Jager, Nina Peršak, Katja Filipčič Slovenia. Criminal justice systems in Europe and North America. HEUNI The European Institute for Crime prevention and control affiliated with the United Nations, Helsinki, 2004, P.10 Iegūts no: https://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/profiles/6KvFFxs6p/Slovenia_pdf.pdf [sk. 30.08.2020].

⁵⁰ Turpat 11

2. **Lietas sagatavošana iztiesāšanai.** Lieta nozīmējama iztiesāšanai 2 mēnešu laikā no apsūdzības raksta saņemšanas dienas (286. pants). Ja tas nav iespējams, prezidējošais tiesnesis par to ziņo tiesas priekšsēdētājam. Tiesas priekšsēdētājs pieņem lēmumu un nozīmē lietu iztiesāšanai. Likums neparedz speciālu sarunu procedūru vai citas no Latvijas prakses atšķirīgas procedūras. Lietas sagatavošanas procesā tiesnesis veic formālo un juridisko apsūdzības kritēriju pārbaudi, bet nevērtē pierādījumus pēc būtības.

3. **Lietas iztiesāšana.** Sēdi vada prezidējošais tiesnesis. Viņa pienākums ir vadīt procesu, lai lietā bez vilcināšanās tiktu noskaidrota patiesība 299. panta otrā daļa, un nodrošināt tiesas zālē kārtību vērsties pret personām, kas aizskar tiesas cieņu, (301. panta pirmā daļa).

3.1. **Aizstāvības obligātums.** Ja uz iztiesāšanu bez attaisnojošiem iemesliem neierodas aizstāvis, tiesa uzaicina apsūdzēto izvēlēties citu aizstāvi. Ja apsūdzētais atsakās no nozīmētā aizstāvja, lietas iztiesāšana ir atliekama (308. pants).

3.2. **Apsūdzētā pienākums piedalīties tiesas procesā.** Ja apsūdzētais, kuram ir pienācīgi paziņots par tiesas sēdi, atsakās ierasties uz tiesu, tiesa uzklausot prokurora un aizstāvja viedokli var pieņemt lēmumu par lietas skatīšanu bez apsūdzētā piedalīšanās lietā, ja lietā piedalās un viņa intereses pārstāv aizstāvis (307. panta trešā un ceturtnā daļa). Tiesa tiesas sēdē var nopratināt apsūdzēto, bet, ja tas atsakās liecināt, pārbaudīt viņa iepriekš sniegtās liecības (325. pants).

3.3. **Pierādījumu pārbaudes kārtība.** Pēc apsūdzētā nopratināšanas, tiesa pāriet pie pierādījumu pārbaudes (329. pants). Pierādījumi tiek pārbaudīti prezidējošā tiesneša noteiktā kārtībā: prokurora iesniegtie, aizstāvības iesniegtie un tiesas *ex officio* pieprasītie. Jautājumus arī uzdod tādā pat kārtībā (334. pants). Ja uz tiesas sēdi nav bez attaisnojošiem iemesliem ieradies liecinieks vai eksperts, tiem uzliek sodu saskaņā ar (78. pantu) pantu.

3.4. **Lietas atlikšana un atsākšana no jauna.** Ja lietas atlikšanas periodā mainās tiesas sastāvs, tad lietas iztiesāšana uzsākama no jauna. Savukārt, ja procesā iesaistītās puses piekrīt neveikt atkārtotu iepriekš nopratināto liecinieku, ekspertu pratināšanu, bet tikai nolasīt to iepriekšējās tiesas sēdēs sniegtās liecības, tad tiesa var turpināt lietas izskatīšanu, bez atkārtotas pierādījumu pārbaudes. (311. pants). Tomēr, ja iztiesāšana ir atlikta ilgāk par 3 mēnešiem vai lietā ir jauns prezidējošais tiesnesis, lietas skatīšana uzsākama no jauna (311. panta trešā daļa.).

3.5. Ja kāds lietas iztiesāšanas laikā izdara vai tiesai ir kļuvis zināms par cita apsūdzētā noziedzīgo nodarījumu, tiesa pārtrauc tiesas sēdi un rīkojas saskaņā ar Kodeksa 345. pantu. Ja pastāv šaubas, ka liecinieks vai eksperts sniedzis tiesā nepatiesu liecību, tiesnesis uzdod prokuroram veikt pārbaudi par šo faktu 304. panta trešā daļa).

3.6. **Debates, spriedums un pārsūdzība apelācijā, Augstākā tiesa un papildus vēl Konstitucionālajā tiesā.** Divas pēdējās instances pārbauda sprieduma tiesiskumu. Likums neierobežo debašu laiku, bet (350. panta otrā daļa) īpaši liedz aizstāvībai un apsūdzības uzturētājiem, ja tos pārstāv vairākas personas atkārtot tos pašus argumentus. Tiesai ir tiesības šādas runas pārtraukt.

4. **Procesa izmaksas.** Devītā nodaļa. (92. pants). procesa izmaksas ietver: liecinieku, tulku, ekspertu izdevumus, ceļojuma izmaksas, izdevumi, kas saistīti ar personas apcietināšanu, amatpersonu ceļa un transporta izdevumi, apsūdzētajam sniegto medicīnisko pakalpojumu izmaksas, dienas nauda robežās no 1/3 Slovēnijā pēdējās

oficiāli apstiprinātās vidējās mēnešalgas līdz 10 mēnešalgu apmēram. Nosakot dienas naudu (*lump sum*) tiesai jāņem vērā lietas sarežģītību un procesa ilgumu un personas mantisko stāvokli. Jebkurā procesuālā lēmumā un spriedumā, jāizlemj, kas segs procesa izmaksas.(93. panta pirmā daļa). Ja izmeklēšanas tiesnesis vai tiesnesis to nav izlēmis, jo nav izmaksas nav bijušas zināmas, prasību par izdevumu atlīdzību jāiesniedz 3 mēnešu laikā, pēc pēdējā tiesas nolēmuma taisīšanas dienas.

4.1. Apsūdzētais, aizstāvis, juridiskais pārstāvis, liecinieks, eksperts, speciālists neatkarīgi no procesa iznākuma, sedz izdevumus, kas saistīti ar viņu vainu par izmeklēšanas darbības, tiesas izmeklēšanas atlikšanu bez likumīga pamata(94. pants) un proporcionālu dienas naudas atlīdzību.

4.2. Ja tiesa taisa notiesājošu spriedumu, izdevumi piedzenami no apsūdzētā (95. pants). Tiesa ievērojot apsūdzētā mantisko stāvokli to pilnīgi vai daļēji atbrīvojot no procesa izdevumu atlīdzības (95. panta ceturrtā daļa). Tiesas izdevumi konkrētāku atlīdzības kārtību nosaka ministrs, kas atbild par tiesiskumu(99. pants).

Bulgārija⁵¹

Bulgārijas kriminālprocesa likums tika veidots pēc PSRS Kriminālprocesa likuma parauga. 1990. gadā kodeksā tika veiktas būtiskas reformas⁵², kas ietvēra: 1) tiesas kontroli pār izmeklēšanas darbībām un Cilvēktiesības ierobežojošu pasākumu piemērošanu;2) kriminālprocesa paātrināšana un vienkāršošana – ieviešot procesā izmeklēšanas procesa sistēmas elementus; 3) visas izmeklēšanas darbības veic policija prokurora uzraudzībā.

Izmeklēšanas mērķis ir nodrošināt pamatu, lai palīdzētu prokuroram pieņemt attiecīgu lēmumu attiecībā pret apsūdzēto personu.⁵³ Bulgārijas Kriminālprocesa likums paredz kriminālprocesa uzsākšanas obligātumu (23. pants) un lietu izskatīšanas pirmajā instancē atšķirīgu jurisdikciju (28. pants). Viena tiesneša vadībā tiek izskatītas lietas, kur sods paredzēts mazāk par b/a uz 5 gadiem. Savukārt tiesneša un divu piesēdētāju sastāvā tiek skatītas lietas, kur sods paredzēts vairāk par 5 gadiem un divu tiesnešu un trīs piesēdētāju sastāvā, ja sods paredzēts ne mazāk par 15 gadiem b/a. Turklāt Sofijas pilsētas tiesas jurisdikcijā ir lietas, kur apsūdzētas augstas amatpersonas, kurām ir imunitāte vai Ministru kabineta locekļi. Tiesa arī *ex officio* var iegūt pierādījumus, ja tie nepieciešami patiesības noskaidrošanai lietā(107. pants).

1. **Pirmstiesas izmeklēšana.** Iepriekšējo izmeklēšanu ierosina (212. pants) vada prokurors un izmeklēšanas institūcijas (193. pants). Izmeklēšanas materiāli ir noslēpums (198. pants), kurus nevar atklāt bez prokurora atļaujas. Advokāta piedalīšanās ir obligāta, ja persona apsūdzēta par nodarījumu, par kuru paredzēts sods

⁵¹ Penal procedure law amend.Feb 2011. Iegūts no:

https://www.unodc.org/res/cld/document/bgr/1968/criminal_procedure_code_of_the_republic_of_bulgaria_html/Bulgaria_Criminal_Procedure_Code_2011.pdf [sk.30.08.2020].

⁵² Gergana Marinova Bulgarian criminal procedure:The new phylophy and issues of approximation.

Review of Central and East European law, Vol31, Issue 1. Iegūts no:

<https://doi.org/10.1163/092598806X111604> [sk. 30.08.2020].

⁵³ Apsūdzēto tiesības kriminālprocesā- Bulgārija. European Justice. Iegūts no: https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_defendants_in_criminal_proceedings_-169-bg-lv.do?init=true&member=1 [sk. 30.08.2020].

lielāks par b/a uz 10 gadiem (94. panta trešā daļa) vai ja lieta skatāma bez apsūdzētā piedalīšanās. Lieciniekam ir pienākums ierasties uz izsaukumu un sniegt liecību, par izvairīšanos naudas sods (120. panta trešā un ceturtdā daļa) vai piespiedu atvešana.

1.1. *Liecību deponēšana.* Ja pastāv pamatotas šaubas, ka apsūdzētais (221. pants) var mainīt attieksmi pret apsūdzību pēc pirmstiesas izmeklēšanas iestādes lūguma, apsūdzēto var nopratināt attiecīgās pirmās instances tiesas tiesnesis (221. pants). Nopratināšanā ir jāpiedalās apsūdzētajam un viņa aizstāvim. Tiesnesim pie pratināšanas lietas materiāli netiek izsniegti. Pēc iepriekšējās izmeklēšanas iestādes lūguma, tiesa šādā pat procedūrā var nopratināt arī liecinieku vai ekspertu, ja pastāv objektīvs pamats uzskatīt, ka personas nevarēs liecināt tiesas sēdē (223. pants). Pratināšanā var piedalīties arī liecinieka advokāts. Izmeklēšanas iestādes pārstāvis var atļaut tiesas sēdē piedalīties arī apsūdzētajam un viņa aizstāvim (224. pants).

1.2. Pēc tam, kad prokurors pārbaudījis un guvis pārliecību, ka izmeklēšanas laikā ievēroti visi procesuālie noteikumi, izmeklēšanas institūcija iesniedz materiālus tiesai, kas izsauc apsūdzēto, paziņo aizstāvim un prokuroram par izmeklēšanas materiālu iesniegšanas laiku tiesai (227. pants). Likums noteic, ka izmeklēšanas materiālu uzrādīšana notiek, sniedzot visām ieradušām personām iespēju iepazīties ar lietas materiāliem (227. panta astotā daļa). Pēc izmeklēšanas darbību pabeigšanas izmeklētājs lietu pievienojot uz tiesu izsaukamo personu sarakstu un citus apsūdzētā vainu pierādošus materiālus nosūta prokuroram (235. pants). Prokurors sastāda apsūdzības rakstu (246) un nosūta tiesai.

2. *Lietas sagatavošana iztiesāšanai.* Prezidējošais tiesnesis veic jurisdikcijas, likumības pārbaudi un nozīmē tiesas sēdi ne nevēlāk kā divu mēnešu laikā kopš lietas saņemšanas tiesā. Prezidējošam tiesnesim ir obligāti uz tiesu jāizsauc visas apsūdzības rakstā minētās personas (257. pants). Likums neparedz nedz rīcības sēdes ar pušu piedalīšanos, nedz arī diskusiju par iztiesāšanas procesa norises jautājumiem.

3. *Tiesas sēde.* Saglabāts procesa nepārtrauktības princips, kas liedz tiesnesim līdz sprieduma taisīšanai šajā lietā, piedalīties citu lietu izskatīšanā (259. pants). Latvija no šī principa ir atteikusies.

3.1. *Prezidējošā tiesneša funkcijas* (266. pants), Priekšsēdētājs var izraidīt, vai sodīt ar naudas sodu līdz 500 levām, ikvienu, kas traucē tiesas kārtību.

3.2. Apsūdzētā piedalīšanās lietās par smagiem noziegumiem⁵⁴, ir obligāta (269. pants). Apsūdzībā smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem aizstāvja piedalīšanās tiesā ir obligāta. Ja aizstāvis nav ieradies, sēde atliekama. Tomēr likums neparedz procesuālu sankciju piemērošanu aizstāvim. Ja tiesā nav bez attaisnojoša iemesla ieradies liecinieks, eksperts, tiem piemēro naudas sodu (271. panta vienpadsmitā daļa) līdz 1000 levām, apmēram 500 eiro.

3.3. *Apsūdzētā nopratināšana.* Pieejamā likuma redakcija (277. pants) uzliek par pienākumu apsūdzētajam sniegt paskaidrojumus par apsūdzības būtību (277. pants), bet, ja apsūdzētais atsakās sniegt paskaidrojumus, tiesa nolasa apsūdzētā paskaidrojumus, kurus viņš, sniedzis tiesai pirmstiesas izmeklēšanā (279. panta ceturtdā daļa), tostarp arī tos, kas sniegti tiesnesim 221. panta kārtībā.

---

⁵⁴ Saskaņā ar Bulgārijas Krimināllikuma 93. panta 7. punktu –(smags) noziegums ir jebkurš noziegums, par kuru paredzēts sods lielāks par b/a uz pieciem gadiem, mūža ieslodzījums. Iegūts no: https://www.legislationline.org/download/id/8395/file/Bulgaria_Criminal_Code_1968_am2017_ENG.pdf [sk.30.08.2020].

3.4. *Liecinieku deponēto liecību pārbaude.* Tiesa var nolasīt liecinieka, kurš atsakās tiesā liecināt, sniegto liecību, kuru pieņēmis tiesnesis iepriekšējās izmeklēšanas procesā (281. panta otrā daļa). Taču to var darīt tikai tad, ja liecinieka pratināšanā piedalījies apsūdzētais un viņa aizstāvis (281. panta trešā daļa). Šādā kārtībā liecības var arī nolasīt, ja aicinātais liecinieks ir miris, vai neierodas citu attaisnotu iemeslu dēļ vai liecībā ir būtiskas pretrunas, vai arī pēc apsūdzētā un viņa aizstāvja lūguma (281. panta sestā un septītā daļa). Taču minētā panta 8 daļa noteic, ka spriedums *nevar tikt balstīts tikai iepriekšējā izmeklēšanā tiesnesim sniegto liecību nolasīšanu.*

3.5. *Debates un spriedums.* Tiesu debašu laikā puses nevar izvīzīt jaunus pierādījumus(292. pants). Tiesas debašu laiku nevar ierobežot (296. pants). Apelāciju var iesniegt 15 dienu laikā. Apelācijā pamatā nepārbauda pirmajā instancē izskatītos pierādījumus, taču tiesa var lemt arī tos pārbaudīt, turklāt puses var iesniegt jaunus pierādījumus(327. pants).

4. *Procesa izdevumi.* Kriminālprocesa likuma 187. pants paredz, ka izdevumus sedz valsts. Izdevumu apmērs ir jāaprēķina institūcijai, kas veic iepriekšējo izmeklēšanu, vai tiesai(188. pants) Liecinieku izdevumus nosaka tiesa. Spriedumā tiesai ir pienākums izlemt arī par procesa izdevumiem (189. pants). Apsūdzētā notiesāšanas gadījumā tiesai jāpiespriež viņam atlīdzināt (190. pants), tiesas izdevumi par valsts advokātu. Tomēr likums nedefinē tiesas izdevumu, izņemot liecinieku, tulku, ekspertu nodevas un ceļa izdevumus.

Rumānija⁵⁵

Kriminālprocesa kodekss pieņemts 2010. gadā, taču, cik iespējams noskaidrot Interneta avotos, tad 2018. gadā bija sagatavoti un pat pieņemti parlamentā būtiski kriminālprocesa likuma grozījumi, kuru mērķis bija nostiprināt nevainības prezumpciju, noteikt izmeklēšanai maksimālo termiņu – vienu gadu un veikt citus grozījumus. Par šiem grozījumiem kritiku izteica Eiropas Padomes Venēcijas komisija⁵⁶, rekomendējot Rumānijas valdībai no jauna izdiskutēt šādu grozījumu nepieciešamību. 2018. gadā Rumānijas Konstitucionālā tiesa⁵⁷ tos daļēji atzina par antikonstitucionāliem, tāpēc tālākā likumdevēja rīcība, nav izsekojama. Tomēr kritēriji, pēc kuriem atzinumā analizēti apskatītie kodeksi, dod pietiekamu informāciju, lai to varētu vērtēt salīdzinošo tiesību kontekstā.

Rumānijā pirmās instances tiesu kompetence ir dalīta, rajona tiesa un Tribunāls. Tribunāls izskata lietas par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem (36. pants), tostarp finanšu un ekonomiskajiem noziegumiem. Savukārt Apelācijas tiesa kā pirmās instances tiesa izskata ar nacionālās drošības apdraudējumu saistītas lietas (38. pants) Tiesību un brīvību aizsardzības tiesnesim ir līdzīga kompetence, kā Latvijas izmeklēšanas tiesnesim (53. pants).

⁵⁵ Criminal procedure law of Rumania, upd. Until February. 2014. Iegūts no: www.legislationline.org

⁵⁶ Venice Commission. Romania. Opinion 930/2018 on Ammendments to the Criminal Code and the Procedure code. Iegūts no: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2018\)021-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2018)021-e) [sk. 30.08.2020]

⁵⁷ New Romanian Criminal law provisions.Or not? Botezatu Estrade partners. Iegūts no: https://www.legislationline.org/download/id/8395/file/Bulgaria_Criminal_Code_1968_am2017_ENG.pdf

1. **Pirmstiesas izmeklēšana.** Kriminālprocesa obligātums (7. pants). Tiesības uz taisnīgu tiesu un lietas izskatīšana saprātīgā termiņā – procesā iesaistītām amatpersonām ir pienākums, ievērojot visu procesa dalībnieku tiesības, procesuālās darbības pabeigt saprātīgā termiņā (8. pants). Iepriekšējā izmeklēšanu veic juridiskās policijas izmeklētāji un vada prokurors. Tiesa iepriekšējās izmeklēšanas procesā pilda pamattiesību un brīvību aizsardzības funkciju (30. pants).

1.1. Ja apsūdzētais ir aizturēts, obligāti jāiedalās aizstāvim (90. pants) vai lietās, kur celta apsūdzība par nodarījumu, ja sods lielāks par b/a uz pieciem gadiem. Apsūdzības rakstu kopā ar lietu iesniedz tiesai.

1.2. Lēmumu par atteikšanos ierosināt lietu vai apsūdzēt, var pārsūdzēt Iepriekšējās kolēģijas tiesnesim (*preliminary chamber judge*) (340. pants). Tiesnesis izskata sūdzību, pieaicinot ieinteresētās personas, un taisa spriedumu: sūdzību noraidīt; apmierināt un lietu nosūtīt prokuroram izpildei (341. pants).

1.3. *Liecību deponēšana.* Tiesnesim ir tiesības 308. panta kārtībā noplatināt liecinieku, ja ir pamats uzskatīt, ka persona nevarēs piedalīties tiesas sēdē un sniegt liecību. Izmeklēšanas tiesnesim ir jāpaziņo pusēm par laiku, kad pratināšana notiks un sēdē noteikti jāpiedalās ir prokuroram.

2. **Lietas sagatavošana iztiesāšanai.** Procedūras ilgums līdz 60 dienām. Pēc lietas saņemšanas tiesā, lieta nejausības kārtībā tiek iedalīta Pirms-kolēģijas tiesnesim, kuram jāvada lietas sagatavošana tiesai. Procesā stadijas uzdevums ir pārbaudīt saņemtā apsūdzības raksta likumību un pierādījumu iegūšanas likumību. Pirmstiesas izskatīšanas kolēģija pārbauda apsūdzības pamatotību, pierādījumu iegūšanas likumību u.c. kritērijus (54. pants)

2.1. Aizstāvja nozīmēšana. Ja nepieciešams nozīmēt aizstāvi (90. pants) un atkarībā no lietas apjoma un sarežģītības pakāpes noteikt aizstāvim laiku ne īsāku par 20 dienām, kurā tas var iesniegt lūgumus par pierādījumu pievienošanu un papildu izmeklēšanas darbību izdarīšanu (344. panta trešā daļa). Ja pēc iepazīšanās ar lietu aizstāvis iesniedz lūgumus, tiesnesis bez pušu piedalīšanās, par tiem izlemj ar pamatotu spriedumu (345. pants).

2.2. Tiesnesis atrodot nepilnības apsūdzībā vai kriminālizmeklēšanas darbībās, var nolemt izslēgt vienu vai vairākus pierādījumus no pierādījumu saraksta. Par lēmumu nekavējoši jāpaziņo prokuroram, un tam piecu dienu laikā trūkumi ir jānovērš un jāatgriež apsūdzības raksts. (345. pants). Ja tiesnesis ar lēmumu izslēdz kādu pierādījumu, tas nevar tikt izmantot lietas iztiesāšanas pierādījumu pārbaudes procesā. (346. panta piektā daļa). Trīs dienu laikā pēc lēmuma paziņošanas prokurors un apsūdzētais var apstrīdēt lēmumu par pierādījumu izslēgšanu. Šo sūdzību izskata hierarhiski augstākas tiesas priekš kolēģijas tiesnesis.

2.3. Ja sagatavošanas laikā nav saņemti lūgumi un papildinājumi un tiesa *ex officio* atzīst apsūdzības rakstu par likumīgu, lieta nododama iztiesāšanai (346. pants).

3. **Iztiesāšana.** Mutisks, tiešs un sacīkstes (*adversarial*) process. Tiesai ir jāapspriež ar pusēm jebkurš ar procesu saistīts jautājums, pirms tiesa pieņem tiesas lēmumu. Tiesa procesuālajā lēmumā ietver arī visus pasākumus, kas notikuši procesā laikā (351. pants).

3.1. Prezidējošais tiesnesis ir atbildīgs par procesa ātru un sekmīgu norisi, tostarp rūpēties, vai puses ir savlaicīgi iesniegušas nepieciešamos pierādījumus, kas nepieciešami tiesas sprieduma pieņemšanai (361. pants).

3.2. Apsūdzētajam ir jāpiedalās lietas skatīšanā, taču, ja viņš procesa gaitā rakstiski iesniedz lūgumu skatīt lietu bez viņa klātbūtnes un ka viņa intereses pārstāvēs advokāts, tiesa var lemt lietu skatīt bez apsūdzētā klātbūtnes (364. panta ceturtnā daļa). Savukārt, ja tiesa uzskata, ka apsūdzētā piedalīšanās ir obligāta, tiesa var nolemt, ka viņš nogādājams piespiedu kārtā.(364. panta piektnā daļa).

3.3. *Deponētās liecības pārbaude.* Saskaņā ar 381. panta septīto daļu tiesa var nolasīt liecinieka liecību, kas sniegta izmeklēšanas tiesnesim 308. panta kārtībā. Prokurors un advokāts var atteikties no iesniegtā pierādījuma pārbaudes, un tiesa, noklausoties pušu viedokli, var to izslēgt no pierādījumu saraksta (383. pants).

3.4. *Debates un pēdējais vārds spriedums.* Debašu laiku tiesa var ierobežot, taču pusēm debatēm dotais laikam jābūt identiskam (388. pants). Par spriedumu var iesniegt apelāciju 10 dienu laikā no sprieduma pasludināšanas dienas.

4. *Procesuālie izdevumi.* Izdevumi par procesuālo darbību veikšanu, pierādījumu iegūšanu, advokāta nodevu ir sedzami no valsts budžeta vai arī tos atlīdzina puses.(272. pants). Procesuālo darbību izdevumi katrā lietā ir uzskaitāmi, sedzami no attiecīgās ministrijas budžeta. Apsūdzētajam, kurš notiesāts vai apsūdzība ir atcelta, vai soda piespriešana atcelta, ir jāatlīdzina tiesas izdevumi, izņemot izdevumus par advokāta un tulka pakalpojumiem, kurus sedz valsts(274. panta pirmā daļa).

5. *Procesuālās sankcijas.* Ja uz izmeklēšanas darbību neierodas liecinieks, cietušais, eksperts, sods no 250 līdz 5000 RON (120- 1000 eiro), ja advokāts – sods līdz no 500 līdz 5000RON (100- 1000 eur)(283. panta trešā un ceturtnā daļa).

Savukārt minētā panta otrā daļa paredz sodu par nepienācīgu pienākumu pildīšanu procesuālo dokumentu sagatavošanā un pavēstu izsūtīšanā (20-200 eiro). Šos sodus var piemērot procesā iesaistīto iestāžu darbiniekiem, tostarp tiesas, prokuratūras darbiniekiem. Sods arī paredzēts par tiesas un prokuratūras darbinieku, ekspertu un citu ar kriminālprocesu saistītu darbinieku darba traucēšanu pildīt savus pienākumus.

To var piemērot jebkurai personai, kura nepakļaujas izmeklēšanas un tiesu iestāžu rīkojumiem utt. Ļoti plašs sankciju loks. Lēmumu par sodīšanu pieņem attiecīgā kriminālizmeklēšanas iestāde, Tiesību un brīvību tiesnesis, Pirmstiesas kolēģijas tiesa un tiesa iztiesājot lietu (284. pants).

Somija⁵⁸

Somija ieguva neatkarību 1917. gadā. Somijai dabiski izveidojusies cieša saite ar Ziemeļeiropas valstīm, īpaši Zviedriju. Kā norāda autors A. Nutula (*Ari – Matti Nuutula*)⁵⁹ tad Somijas un Zviedrijas kodificētās tiesības ir vecākās Eiropā un joprojām 1734. gadā pieņemtais procesa likums ir spēkā, kaut arī liela daļa normu ir grozītas. 1879. gadā Somijas lielhercogiste, joprojām atrodoties Cariskās Krievijas sastāvā pieņēma likumu par pirmstiesas izmeklēšanu un piespiedu līdzekļu

⁵⁸ Ar grozījumiem līdz 2015. gadam. Iegūts no:

<https://finlex.fi/en/laki/kaannokset/1997/en19970689.pdf> [sk.30.08.2020].

⁵⁹ Ari-Matti Nuutula: The Finnish Criminal Procedure. In: Criminal Procedure Systems in the European Community (2012), c. 60 pages. Forthcoming. Iegūts no:

<https://sites.google.com/site/arimattinuutula/2012-the-finnish-criminal-procedure> [sk. 30.08.2020].

piemērošanu krimināllietās. Likums paredzēja, ka pirmstiesas izmeklēšanu veica policija. Tomēr ievērojot Ziemeļvalstu tradīcijas, ne visi ziņojumi par nodarījumiem tika izmeklēti, jo kriminālprocesu uzsāka par tā saucamiem “sūdzību noziegumiem”, respektīvi, tikai tad, ja cietušais iesniedza policijā sūdzību. Tiesu sistēma Somijā tika reformēta 1993. gadā.

Savukārt spēkā esošais kodekss tika pieņemts 1997. gadā. Visas krimināllietas izskata rajona tiesa, kā pirmās instances tiesa vai nu viena tiesneša sastāvā vai nodarījumus, kur sods ir lielāks par b/a uz 18 mēnešiem, tiesas sastāvā ir tiesnesis un 4 tiesas piesēdētāji, kas ir ievēlēti no sabiedrības. Kā norādīts tiesību uz taisnīgu tiesu pētījumā⁶⁰, tad gari tiesas procesi ir ļoti nopietna Somijas tiesu sistēmas problēma, jo Eiropas Cilvēktiesību tiesā no 2000 gada līdz 2009. gadam tika pieņemti 44 spriedumi pret Somiju, kas saistīti ar garajiem spriedumiem. Tie gan pārsvarā saistīti ar administratīvo tiesu darbu, tomēr likumdevējs pieņēma speciālu likuma par kompensācijām sakarā ar gariem tiesu procesiem, kas stājās spēkā 2010. gada 1. janvārī un paredzēja kompensāciju par nesamērīgi novilcinātu procesu civilo, kriminālo un administratīvo tiesu izskatīšanā.

1. **Pirmstiesas izmeklēšana.** Pirmstiesas izmeklēšanas stadijas subjekti ir policija un prokuratūra. Tiesības izvirzīt apsūdzību ir tikai prokuroram(2. pants).

1.1. **Prokurors.** Prokuroram ir pienākums celt apsūdzību, ja viņš uzskata, ka: 1) ka izdarīts noziegums; 2) nav iestājies noilgums; 3) ja ir pietiekams pamats vainas pierādīšanai.(6(670/2014). Tomēr kodeksa 6a un 7. pants paredz nosacījumus, kad prokurors var attiekties apsūdzēt, piemēram, ja cietušais nav lūdzis apsūdzēt, ja iespējams sods nav lielāks par naudas sodu, ievērojot sabiedrības intereses, ka sabiedrības iegūtais labums būs mazāks par indivīdam nodarīto ierobežojumu (8b(670/2014). Prokurors var pēc savas iniciatīvas, ja tam piekrīt apsūdzētais un cietušais var sagatavot priekšlikumu par spriedumu (*proposal for judgment*) lietās, kur sods nav lielāks par b/a uz sešiem gadiem(10(670/2014), kas ir zināma procesuālās vienošanās forma. Šis priekšlikums ir iesniedzams pirms lietas iztiesāšanas. Ja tiesa atzīst apsūdzēto par vainīgu, viņam jāatlīdzina valsts advokāta izdevumi (11(928/2008).

1.2. Prokurors izvirzot apsūdzību, tiesai nosūta rakstisku iesniegumu (*application for summons*), kas pēc būtības ir apsūdzības raksts, kam jāsaturs kodeksa 5. nodaļas 3. pantā paredzētā informācija un bez kavēšanās jāiesniedz arī rakstiskie pierādījumi, kas nepieciešami lietas iztiesāšanai(4(733/2015), īpaši šajā pantā tiek uzsvērts, ka nepieciešamie materiāli ir jāiesniedz nekavējoši. Acīm tas saistīts ar kādu prakses problēmu, ka apsūdzības rakstam nav tikuši savlaicīgi pievienoti visi nepieciešamie materiāli, kas iespējams kavējis procesa norisi.

2. **Lietas sagatavošana iztiesāšanai.** Ja tiesa uzskata, ka izmeklēšana ir nepilnīga, lieta atgriežama prokuroram.

2.1. Tiesa apsūdzētājam nosaka termiņu, kurā, tam rakstiski vai mutiski tiesas sēdē ir jāpaziņo sava attieksme pret nodarījumu (atzīst vai neatzīst vainu); kādus uzticamus pierādījumus aizstāvība vēlas tiesai iesniegt savas pozīcijas argumentācijai (5. nodaļa (9. pants).

2.2. Tiesa notur sagatavošanas tiesas sēdi, ja tas ir nepieciešams, lai nodrošinātu procesa ātru un sekmīgu norisi. Tiesa var uzdot pusēm iesniegt rakstiskus lūgumus

---

⁶⁰ Finland. European Union Agency for fundamental rights (FRA), p.7. Iegūts no: [sk. 30.08.2020].

gan pirms sagatavošanas, gan arī starp tiesas sēdēm par tiesas procesa laikā aktualizētiem tiesas jautājumiem. (10. pants). Turklāt mutisko sagatavošanas sēdi var noturēt arī telekonferences, videokonferences režīmā(10a(243/2006).

2.3. Tiesa tāpat var uzdot arī ekspertiem, savlaicīgi iesniegt ar ekspertīzi saistītos dokumentus, lai tie būtu pieejami pusēm un būtu tiesas rīcībā (11. pants). Kopš 2015. gada kodekss paredz arī anonīmo liecināšanu lietās par noziegumiem, kur sods paredzēts lielāks par b/a uz astoņiem gadiem.(11a733/2015).

2.4. Pēc lietas sagatavošanas stadijas pabeigšanas, lieta tiek nosūtīta iztiesāšanai. Savukārt tiesnesis var nenoturēt sēdi, ja, sagatavojot lietu iztiesāšanai, komunikācija ar pusēm nav nepieciešama (12. pants). Somijas likumdevējs paredzot šādu pušu un tiesas komunikācijas formu, ir veicis pasākumus, lai maksimāli samazinātu procesa pārvaldības riskus, ka visi pierādījumi un lūgumi tiktu, izlemti pirms lietas iztiesāšanas uzsākšanas.

3. **Iztiesāšana.** To reglamentē kodeksa 6 daļa. Tiesas sēde notiek mutiski un puses nevar skatīt dokumentus un iesniegt tiesai rakstiskus viedokļus. Tomēr puses no dokumenta var citēt atsauces uz precedentiem, juridisko literatūru un dokumentiem, kuru saturs ir tehniska un skaitliska informācija (6. pants).

3.1. *Tiesas sēdes atlikšana.* Tiesas sēdi nevar sākt, un tā atliekama, ja neierodas prokurors, apsūdzētais, aizstāvis un to nav iespējams aizstāt ar citu, kā arī, ja puses vēlas to sakarā ar jauniem svarīgiem apstākļiem vai arī radušies jauni pierādījumi, kurus otra puse nav spējusi izpētīt (2. pants).

3.2. *Apsūdzētā piedalīšanās iztiesāšanā obligātums.* Lietu var skatīt bez apsūdzētā piedalīšanās, ja iespējamais sods nepārsniedz 10 000 eiro, pārējos gadījumos apsūdzētā piedalīšanās ir obligāta.

3.3. *Lietas skatīšana apsūdzētā prombūtnē.* Tiesa var atklāt sēdi un pieņemt lēmumu par sēdes atlikšanu un noklausīties ieradušos liecinieku, ekspertu liecības apsūdzētā prombūtnē kodeksa (3a 243/2006 (1) kārtībā, ja liecību tiesas sēdē atkārtoti noklausīties nebūs iespējams iegūt vai atkārtota personu aicināšana var radīt personai nesamērīgus izdevumus un neērtības salīdzinājumā ar liecības vērtību procesā(2016/733/2015). Tomēr Kriminālprocesa likuma 13. pants nosaka, ka apsūdzēto nevar notiesāt ar brīvības atņemšanu bez viņa uzklaušanās tiesas sēdē, taču pēc uzklaušanās apsūdzētais var lūgt lietu skatīt bez viņa piedalīšanās, un tiesa lūgumu var apmierināt, ja viņa intereses tiesā pārstāv advokāts un, ja lietu var izlemt bez viņa klātbūtnes.(12. pants. Turpinot iztiesāšanu, tiesai jāiepazīstina apsūdzētais ar viņa prombūtnē sniegtajām liecībām, bet šie pierādījumi nav jāpārbauda tiesā no jauna. Savukārt, ja tiesas sēdē bez apsūdzētā klātbūtnes tika pārbaudīti apsūdzības rakstā neietverti pierādījumi, tad atsākot tiesas sēdi, tie ir no jauna jāpārbauda apsūdzētā klātbūtnē.

3.4. *Pierādījumu iesniegšana ārpus tiesas sēdes.* Somijas likums paredz kārtību, kādā neatkarīgi no tiesas sēdes atlikšanas ir iesniedzami pierādījumi ārpus tiesas sēdes un par pierādījumu iesniegšanu tiesas sēdē (733/2015) pants. Tiesa var procesa sekmīgas pārvaldības mērķa labad noteikt speciālas sēdes konkrētu procesuālu jautājumu risināšanai, kas paredzēti 7. pantā: 1) prokurora un cietušā puses iesniegumus un to pamatojums; apsūdzētā īsa savas pozīcijas skaidrošana; prokurora un cietušā viedokļa uzklaušanās; gadījumos, kad apsūdzētais rezervē, sev tiesības noklausīties otras puses viedokli; apsūdzētā, cietušā pierādījumu izvērtēšanai; pušu noslēguma argumentiem, tostarp, ja nepieciešams viedokļa par vainu un sodu noskaidrošanai (7. pants).

3.5. *Tiesas izmeklēšanas turpināšana.* Tiesas sēde var tikt atlikta vai īpaši sarežģītās lietās pārtraukta līdz trim dienām, lai dotu iespēju pusēm sagatavoties debatēm. Taču, ja sēde pārtraukta ilgāk par 45 dienām vai mainījies tiesas sastāvs, tiesas izmeklēšana uzsākama no jauna (*new hearing*) (11. panta otrā daļa).

3.6. *Jauna tiesas izmeklēšana.* Uzsākot jaunu tiesas izmeklēšanu (*new hearing*) pierādījumi jāpārbauda no jauna, ja vien nepastāv šķēršļi to pārbaudei. Tādā gadījumā tiesa var izmantot iepriekšējās tiesas sēdēs pārbaudītos pierādījumus.(12. pants). Līdzīgs pants bija līdz 2016. gadam arī Zviedrijas Procesuālo darbību likumā, taču tas tika ievērojami mīkstināts, paredzot tikai izņēmuma gadījumus, kad tiesai pierādījumu pārbaude būtu jāveic no jauna.

4. *Procesuālās izmaksas.* Kodeksa Papildjautājumu sadaļas 14. pants noteic, ka lūgums par juridisko izdevumu piedziņu iesniedzams pirms tiesas galīgā nolēmuma. Izmaksu piemērošanu un apmēru nosaka saskaņā ar Juridisko procedūru kodeksa (*Code of Juridical procedure*)⁶¹ 17. nodaļu. Kodeksa 9. nodaļa. noteic: ja apsūdzētais ir notiesāts, viņam jāatlīdzina valstij nodevas un izdevumi, kas noteikti Likumā par pierādījumu izmaksām (666/1972) un tiesu medicīniskās ekspertīzes izdevumi. Turklāt apsūdzētajam ir jāatlīdzina valstij arī izdevumi, ko persona radījusi, novilcinot kriminālprocesa norisi. (2. pants). Savukārt, ja aizstāvis tīši vai aiz neuzmanības radījis ar procesa novilcināšanu valstij vai otrai pusei papildus izmaksas, viņš ir solidāri atbildīgs par tām kopā ar apsūdzēto (3. pants).

Igaunija⁶²

Igaunijas Kriminālprocesuālā tradīcija līdz 2002. gadam ir ļoti līdzīga Latvijas situācijai, kas pamatā tika veidota uz PSRS Kriminālprocesa kodeksa bāzes. 2002. gadā pieņemtā kodekss ir veidots uz sekojošiem pamatprincipiem⁶³: kriminālprocesa uzsākšanas obligātums; nevainības prezumpcija; sacīkstes process(14. pants), kur pusēm lietā tiem dotas vienādas tiesības, publiskais tiesas process, kā arī plašas kriminālprocesa vienkāršošanas procedūras. Tiesa lietu izskata nepārtrauktā un neatliekamā procesā(15-1. pants). Lietu pirmajā instancē skata apriņķa tiesa tiesnesis un divi piesēdētāji. Lietas sagatavošanas sēdī vada tiesa viena tiesneša sastāvā.(18. pants) . Apgabaltiesā lietas izskata kolēģija trīs tiesnešu sastāvā.

1. *Pirmstiesas izmeklēšana.* Prokuratūra nodrošina pirmstiesas izmeklēšanas likumību un efektivitāti un uztur apsūdzību tiesā (30. pants). Izmeklēšanas institūcija, kas pilda prokurora vai tiesas norādījumus kriminālprocesā (32. pants).

1.1. Apsūdzētais var lūgt atļauju iepazīties ar lietas materiālajiem un lietiskajiem pierādījumiem, ja tas nepieciešams taisnīga tiesas procesa sagatavošanai. Lēmumu pieņem prokuratūra (34-1. pants). Aizstāvis piedalās kriminālprocesā no brīža, kad personai tiek piemērots apsūdzētā statuss vai no brīža, kad persona ir aizturēta

⁶¹ Code of Juridical procedure unofficial translation: Iegūts no: https://finlex.fi/en/laki/kaannokset/1734/en17340004_20150732.pdf [sk. 30.08.2020]. Igaunijas

⁶² Code of Criminal Procedure Passed 12.02.2003. Iegūts no: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530102013093/consolide> [sk.30.08.2020]. Kriminālprocesa likuma tulkojums krievu valodā ar 2020 7. maija grozījumiem. Iegūts no: <https://ej.uz/v4si> [sk.30.08.2020].

⁶³ Guide to Estonia Legal system and legal research by Jannu Kuusik and Kart Miil, 2008. iegūts no: https://www.nyulawglobal.org/globalex/ESTONIA.html#_3.1.3_Criminal_Procedure [sk. 30.08.2020].

kriminālprocesā (45. pants). Pierādīšana ir process, kurā tiek izvērtēti visi pierādījumi, un tie nav sverami (61. pants). Liecinieks var prasīt, lai pratināšanā piedalās viņa aizstāvis (67-1. panta pirmā daļa). Likums paredz arī iespēju nopratināt liecinieku tiešsaistē, pratināšanas protokolā atzīmējams, ka liecinieks ir brīdināts par patiesu liecību sniegšanu (69. pants).

1.2. *Liecību deponēšana.* Kodeksa 69-1. pants paredz, ka prokurors, apsūdzētais vai viņa aizstāvis var lūgt, lai izmeklēšanas tiesnesis nopratina liecinieku, lietās, kur sods paredzēts lielāks par brīvības atņemšanu uz trim gadiem. Tiesa apmierina lūgumu, ja pastāv apstākļi, ka liecinieka nopratināšana tiesas sēdē var nebūt iespējama, vai ka uz liecinieku var tikt izdarīts spiediens sniegt nepatiesu liecību. Tiesai process jānozīmē 5 dienu laikā un par to jāpaziņo pusēm. Taču pēc liecinieka lūguma par viņa pratināšanu tiesa var nepaziņot apsūdzētajam, taču aizstāvis var lūgt atļauju piedalīties pratināšanā. (2011. gada grozījumi).

1.3 Kopš 2020. gada kodekss paredz ar drošu elektronisko parakstu apstiprinātu rakstveida liecību iesniegšanu (69-2. pants), jo drošais elektroniskais paraksts apliecina, ka liecinieks ir brīdināts par atbildību par nepatiesu liecību sniegšanu.

1.4. Pirms lietas nobeigšanas institūcija pieprasa no VID vai no darba devēja informāciju, kas nepieciešama, lai noteiktu vidējo dienas ienākumu (220. pants). Saskaņā ar 224. pantu, lietās, kur aizstāvība ir obligāta, prokurors izsniedz aizstāvim lietas materiālu elektronisko kopiju – vai papīra formātā pēc aizstāvja motivēta lūguma.

1.5. Aizstāvis un apsūdzētais var pieprasīt iepazīties ar audio-videoierakstiem, kas veikti izmeklēšanas darbību fiksēšanai. Aizstāvis var arī lūgt iepazīties ar informāciju, kas netiek pievienota lietas materiāliem un satur valsts noslēpumu. Par kopiju izgatavošanu persona maksā valsts nodevu.

1.6. Pirmstiesas izmeklēšana noslēdzas ar apsūdzības raksta sastādīšanu (154. pants), jāpievieno izziņa par procesuālo izdevumu apmēru un apsūdzības pierādīšanai nepieciešamie pierādījumi.

2. *Lietas sagatavošana iztiesāšanai.* Tiesa atver elektronisko piekļuvi visiem dokumentiem, neatkarīgi no veida kādā tie iesniegti tiesai (156-2. pants). (160-2. pants noteic, ka visi tiesas pieprasījumi veicami elektroniski.

2.1. *Aizstāvības akts.* Pēc apsūdzības raksta kopijas saņemšanas aizstāvis vismaz trīs dienas pirmstiesas sēdes iesniedz tiesai aizstāvības aktu, bet prokuratūrai akta kopiju. Ja lieta ir sarežģīta, tiesa var pagarināt aizstāvības akta iesniegšanas termiņus (227. pants). Aktā aizstāvis norāda: 1) aizstāvības attieksmi pret apsūdzības rakstā norādīto kaitējumu, tostarp kādiem no apsūdzībā izvirzītiem argumentiem piekrist un kādiem ne; 2) pierādījumus, kurus viņš vēlas iesniegt tiesai, liecinieku sarakstu, kurus viņš vēlas nopratināt tiesas sēdē. Aizstāvības akta formu nosaka Tieslietu ministrs. Ja aizstāvis neiesniedz aizstāvības aktu, tiesa par to ziņo Igaunijas advokātu kolēģijai un aicina apsūdzēto izvēlēties citu aizstāvi.

2.2. Tiesa izvērtē iespēju lietu izskatīt dažāda veida vienkāršotā un paātrinātā procesā (saīsinātā tiesvedība, vienošanās procesā, paātrinātā procesā)(256-1. pants) u.c.

2.3. *Pirmstiesas tiesas sēde.* (Kodeksa 10. sadaļa) Sēde tiek rīkota, ja nepieciešams apsvērt jautājumus: par drošības līdzekļa maiņu; ja aizstāvības akts neatbilst kodeksa prasībām; ja nepieciešams veikt speciālus pasākumus, lai plānotu tiesas sēdes procesa norisi un izskatītu pušu lūgumus un iesniegumus(258. pants).

2.3.1. Igaunijas Augstākā tiesa⁶⁴ paskaidroja, ka lietas sagatavošanas procesā ievērojot pušu procesuālo vienlīdzību, tiesa var uzdot pusēm iesniegt plānus par liecinieku, ekspertu pratināšanas laiku un kontrolēt šī laika efektīvu izmantošanu, jo tiesai ir pilna rīcības brīvība veikt visus nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu tiesas procesa efektīvu norisi.

2.3.2. Sēdes darba kārtību un aicinājumu ierasties tiesa nosūta abām pusēm, un prokurora un aizstāvja piedalīšanās ir obligāta (259. pants). Tiesa uz rīcības sēdi var izsaukt arī citus procesa dalībniekus. Uzaicinātās puses var piedalīties sēdē ar tehnisko līdzekļu palīdzību. Rīcības sēde atliekama, ja nepiedalās prokurors un aizstāvis. Tiesa rīcības sēdē var pieņemt lēmumu par jebkuru no 258. pantā minētajiem pamatiem un nodot lietu iztiesāšanai.

3. **Lietas iztiesāšana.** Tiesas sēde var sākties tūlīt pēc rīcības sēdes. Par to tiesa vienojas ar pusēm rīcības sēdē (265-1. pants).

3.1. *Iztiesāšanas atlikšana.* Lieta netiek skatīta bez prokurora un aizstāvja klātbūtnes (270. pants). Tiesa var atlikt lietas skatīšanu, dodot aizstāvim laiku līdz 10 dienām iepazīties ar lietu (270.ceturtdā daļa). Tiesas sēde atliekama uz pēc iespējas īsāku termiņu, lai saglabātu procesa integritāti.

3.2. *Apsūdzētā prombūtne.* Tiesa izņēmuma kārtībā var skatīt lietu bez apsūdzētā piedalīšanās lietā, ja apsūdzētais ir lūdzis izskatīt lietu bez viņa klātbūtnes, aizstāvis var aizstāvēt viņa intereses un šī prombūtne nav pretrunā sabiedrības interesēm (269. panta pirmā daļa). Tiesas sēdes atlikšanas iemesli ir tradicionāli, bet labi ir tas, ka likums dod iespēju tiesai noprotināt uz tiesas sēdi ieradušos lieciniekus un ekspertus, kuri uz atkārtotu tiesas sēdi nevarēs ierasties (273. panta trešā daļa). Taču protams, to nevar darīt bez prokurora un advokāta līdzdalības.

3.3. *Tiesas procesa veselums (integritāte).* Tiesas sastāvs plānojot tiesas sēdes norisi, vadās no procesa veseluma, pēctecības un nepārtrauktības principa, lai nodrošinātu pēc iespējas ātrāku procesa rezultātu. Tiesa paralēli var arī izskatīt citu lietu, kurai tiesas sēžu grafikā noteikta prioritāte (nepilngadīgo vai apcietināto personu lietas). Tāpēc atliekot tiesas sēdi, tiesai ir tiesības izskatīt arī citu krimināllietu. Turklāt tiesa nav saistīta ar rindas kārtību, kādā lietas pieņemtas lietvedībā. Procesuāla veseluma nodrošināšanas nolūkā ir tiesīgas uzsākt lietu neatkarīgi no tās ienākšanas dienas lietvedībā. Iepriekšminētais tikai pierāda, ka ļoti daudz var panākt, ja tiesa prot plānot un pārvaldīt procesu.

3.4. *Liecību deponēšana līdz tiesas izmeklēšanas uzsākšanai* (276-2. panta otrā daļa). Saskaņā ar šo kārtību, ja pēc apsūdzības raksta nosūtīšanas tiesai ir radušies apstākļi, kas dod pamatu uzskatīt, ka liecinieka piedalīšanās tiesas izmeklēšanā nebūs iespējama, puses prokurors vai aizstāvis vai apsūdzētais var lūgt tiesu pirms izmeklēšanas uzsākšanas tiesas sēžu starplaikā deponēt liecinieka liecības. Savukārt, ja puse vēlas deponēt tāda liecinieka liecību, kas nav iekļauts nedz apsūdzības rakstā, nedz aizstāvības aktā, tad tiesa izskata šo jautājumu vispārīgo pierādījumu iesniegšanas kārtībā (286-1. pants) un pieļauj tikai tad, ja pierādījumam var būt nozīme krimināllietā.

3.5. *Jautājumu izlemšana ārpus lietas iztiesāšanas.* Lai izlemtu jautājumus par drošības līdzekli, tiesas sēdes paātrinātu pabeigšanu, vai par citiem organizatoriskiem

---

⁶⁴ Answers to questionnaire study of comparative criminal procedure law. Supreme court of Estonia. 12. 08.2020 No. 7-8/20-400.

jautājumiem vai izlemjot pušu iesniegtos lūgumus, ja tos nevar saprātīgi atrisināt tiesas sēdē, tiesa šos jautājumus var izlemt rīcības sēdē (276-1. pants).

3.6. *Sagatavošanās šķērspratināšanai.* Sagatavojoties šai procesa stadijai puse var sazināties ar personu, kuru tā vēlas nopratināt tiesas sēdē ar viņas piekrišanu (276-3. pants). Tiesas izmeklēšana sākas ar īsu prokurora uzrunu, kurā tas īsi izstāsta apsūdzības, kuru viņš gatavojas pierādīt tiesā, būtību (285. panta otrā daļa).

3.6.1. *Šķērspratināšana (cross-examination).* Pierādījumu pārbaudi sāk puse, kas iesniegusi pierādījumus. Tiesa pieņem tikai tādu pierādījumu, kas satur tādu pazīmju kopumu, kam ir nozīme krimināllietā (286-1. panta pirmā daļa). Tiesa var arī atteikties pieņemt pierādījumu, ja tā pārbaude nav iespējama tiesā. Pierādījumi, kas iegūti šķērspratināšanas laikā iepriekšējās tiesas sēdēs ir pieļaujami. Liecības, kas sniegtas citā krimināllietā, ir pieļaujamas, ja tās ir deponētas šī kodeksa kārtībā.

3.6.2. *Uzvedinošie jautājumi.* Likums pieļauj šķērspratināšanas laikā uzdot uzvedinošus jautājumus, lai pārbaudītu pirmajam pratinātājam sniegtās atbildes. Taču aizliegts uzdot uzvedinošus jautājumus par jauniem apstākļiem (288. panta trešā daļa). Tiesa arī var uzdot jautājumus. Likuma 288-1. pants reglamentē pieļaujamus uzvedinošos jautājumus: ja puses piekrīt; ja jautājums ir par apstākli, par kuru nav strīds; uz jautājumu; liecinieks neatceras apstākļus.

3.6.3. *Lietas materiālu pārbaude.* Saskaņā ar Igaunijas Kriminālprocesa likuma 286-1. panta pirmo daļu, tiesa var atļaut nolasīt tikai tādus dokumentus, kuriem ir nozīme lietā. Šķērspratināšanā var izmantot deponētās liecības (289-1. pants). 297. pants noteic, ka tiesa var pēc šķērspratināšanas pabeigšanas pēc pušu motivēta lūguma vai *ex officio* pieprasīt papildu pierādījumus. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 296. panta trešo daļu tiesa ar pušu piekrišanu, var pieņemt lēmumu, ka visi lietā iesniegtie materiāli, bez to mutiskas pārbaudīšanas tiesā, ir uzskatāmi par pārbaudītiem tiesas sēdē (juridiskā fikcija).

3.7. *Debates.* Puses var atsaukties tikai uz tiem pierādījumiem, kas izmantoti tiesas izmeklēšanā. Spriedums. Apelācija parastā kārtībā.

3.8. Ja lieta atrodas iztiesāšanā jau vairāk nekā 9 mēnešus un tiesa pēc pušu uzskata neveic pasākumus, lai efektīvi plānotu un vadītu procesa norisi, puse var lūgt veikt konkrētus pasākumus, lai paātrinātu procesa noslēgumu (274-1. panta pirmā daļa). Ja tiesa atzīst, ka ieteiktie pasākumi var palīdzēt pabeigt procesu saprātīgā termiņā, tad tiesa pieņem lēmumu par šo pasākumu veikšanu 30 dienu laikā. Pasākumu izvēlē tiesa nav saistīta ar lūgumos pausto (274-1. panta otrā daļa.). Ja tiesa nepiekrīt, tai jātaisa motivēts lēmums, savukārt lēmumam pabeigt lietu paātrinātā kārtībā nav jābūt motivētam.

3.3.2. Ja tiesas izmeklēšanā noskaidrots, ka lietu nav iespējams izskatīt saprātīgā termiņā, tad saskaņā ar kodeksa 260-1 pantu, tiesvedība lietā ir izbeidzama (274-2. pantu).

4. *Procesuālās sankcijas.* Ja apsūdzētais traucē kārtību tiesā, to var izraidīt uz laiku vai sodīt ar arestu uz 10 diennaktīm vai naudas sodu (267. panta pirmā daļa). Tiesa var par necieņu pret tiesu sodīt arī prokuroru ar naudas sodu (267 ceturtā daļa). Tiesa var izraidīt aizstāvi, pārstāvi vai prokuroru, ja persona nespēj pienācīgā kārtībā pildīt savus pienākumus – parāda sevi kā nekompetentu, negodīgu un bezatbildīgu, kā arī, ja tie apzināti, traucē normālu tiesas procesa norisi un vairākkārtīgi nav pakļāvušies tiesas rīkojumiem (267. panta (4-1 daļa), šāds regulējums spēkā kopš 2011. gada. Tiesnesis, kurš strādā tiesā ārpus tiesas sēdes, var piemērot personai, kura nepilda

viņa vai tiesas darbinieku prasības un izrāda necieņu pret tiesu, naudas sodu vai arestu uz 5 diennaktīm.(267. pants) un (268-1 pants), kas ir spēkā no 2015. gada.

5. Procesuālie izdevumi. Kodeksa septītā daļa. Procesuālie izdevumi. Procesuālie, īpašie un papildu izdevumi(173. pants). Procesuālos izdevumus atlīdzina persona, kurai to pienākums darīt kodeksā noteiktā kārtībā; īpašos izdevumus atlīdzina persona, kura vainas dēļ tie radušies, izņemot nepilngadīgo, tad izdevumus sedz valsts; papildus izdevumus sedz persona, kurai tie radušies.

5.1. Procesuālie izdevumi nodevas un atlīdzības, kas izmaksātas procesa dalībniekiem par dalību procesā, izdevumi par materiālu kopiju sagatavošanu, izdevumi par mantas glabāšanu; lietisko pierādījumu iznīcināšanas izdevumi; citi izdevumi, kas procesa dalībniekiem radušies saistībā ar lietu (175. pants).

5.2. Īpašie izdevumi, kas saistīti ar tiesas sēdes atlikšanu neierodoties procesa dalībniekam, un piespiedu atvešanas izdevumi. To aprēķināšanas kārtību nosaka Ministru Kabinets (176. pants).

5.3. Papildu izdevumi: apsūdzētā turēšana apcietinājumā; tulka izdevumi; atlīdzība kas izmaksāta personai par noderīgu informāciju par pierādīšanas priekšmetu; valsts un municipālo iestāžu izdevumi, kas saistīti ar lietu u.c.(177. pants). Minētā panta pirmā daļa noteic, ka papildu izdevumus piedzen no apsūdzētā, ievērojot tā materiālo stāvokli un citus apstākļus. Lēmumu pieņem izmeklēšanas institūcija, prokurors un tiesa (189. pants). Savukārt izdevumus par valsts nozīmēta advokāta atlīdzību izvērtē caur izmeklēšanas iestādes, prokuratūras vai tiesas informācijas sistēmu (177. panta ceturrtā daļa.).

Lietuva⁶⁵

Lietuvas Kriminālprocess līdz neatkarības atgūšanai bija veidots uz PSRS Paraugkriminālprocesa likuma bāzes. Professore Rima Ažubalute pauž viedokli, ka Lietuvas kriminālprocess ir jaukts process, jo ietver gan inkvizitoriālās, gan arī akuzatoriālā procesa elementus.⁶⁶ Turklāt kriminālprocesa attīstībā ievērojama nozīme ir Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Eiropas Savienības tiesu praksei. Lietuva savu pašreizējo kriminālprocesa likumu pieņēma 2003. gadā.

1. **Pirmstiesas izmeklēšana.** Likuma 2. pants nosaka kriminālprocesa obligātumu. Pirmstiesas izmeklēšanas datus apstrādā elektroniski saskaņā, ar Ģenerālprokuratūras noteikto procedūru vienojoties ar Tieslietu padomi un Advokātu Kolēģiju. Elektroniski glabā dokumentus, kas sastādīti, vai saņemti kriminālprocesā (8-1. pants)2015). Subjekti: pirmstiesas izmeklēšanas procesa virzītājs, persona, kas veic pirmstiesas izmeklēšanu (18. pants); Izmeklēšanas tiesnesis (19. pants); prokurors (164. pants). Ja liecinieks atsakās liecināt vai neierodas bez attaisnojoša pamata, piemēro procesuālos sodus (163. pants), to var aizturēt arī tiesnesis vai tiesa(83. pants).

⁶⁵ Lietuvas Kriminālprocesa kodekss ar grozījumiem līdz 2020, gada 1. septembrim. Kodekss ir pieejams tikai lietuviešu valodā, tāpēc tā izpratnei izmantoju Google Translate programmu. Iegūts no: http://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=10708&title=LR%20baud%FEiamojo%20procesos%20kodeksas [sk. 2.09.2020]

⁶⁶ Rima Azubalute Tendencies of the development of the Lithuanian Criminal procedure law February 2010. Iegūts no: <https://www.mruni.eu/upload/iblock/696/17azubalyte.pdf> [sk. 01.09.2020]

1.2. *Deponētā liecība.* Prokurors var lūgt izmeklēšanas tiesnesim nopratināt liecinieku, ja pastāv pamatots iemesls, ka liecinieks var mainīt liecības, vai to nebūs iespējams uzklaut tiesas sēdē. Tiesnesis paziņo par šādu nopratināšanu pusēm, bet obligāti ir jāpiedalās tikai prokuroram.(184), šādā veidā nopratināšanu var veikt arī personām, kas atrodas ārvalstīs. Liecinieks var sniegt liecību attālināti, ja tam nav iespējams ierasties uz nopratināšanu iestādē(183. panta ceturtā daļa .Aizdomās turamajam, aizstāvim ir tiesības iepazīties ar lietas materiāliem, izņemot tos, kas tiek glabāti atsevišķi.

Pēc prokurora lūguma izmeklēšanas tiesnesis var nopratināt arī apsūdzēto, ja ir pamats uzskatīt, ka apsūdzētais var mainīt savas liecības vai izmantot atteikuma tiesības neliecināt. Šādu pratināšanu var veikt arī attālināti, ja pastāv apstākļi, kas liedz personai ierasties pie tiesneša. Pratināšanā var piedalīties un uzdot jautājumus gan prokurors, gan arī advokāts (189. pants/2018).

1.3. Izmeklēšana noslēdzas ar kopsavilkumu par izmeklēšanas darbībām un pušu iepazīstināšanu ar lietas materiāliem, un prokurora sagatavotu apsūdzību (218. pants), ko nodod tiesai, izsniedzot apsūdzētajam apsūdzības raksta kopiju.

2. *Lietas sagatavošana iztiesāšanai.* Lietu sagatavo viens tiesnesis. Sagatavošanas laikā likums paredz tiesnesim izlemt līdzīgus procesuālus jautājumus kā Latvijā. Likums neregulē rīcības sēdes organizēšanu ar pušu līdzdalību, lai apspriestu tiesas izmeklēšanas norises jautājumus, izskatītu pušu iesniegumus un lūgumus (232. pants).

2.1. Izsaukamo personu saraksts. Tiesai lēmumā par lietas nodošanu izskatīšanai ir jāizlemj un jāizvērtē pušu izsaukamo personu, liecinieku, ekspertu un pieaicināto personu izsaukšanas kārtība. Turklāt lēmumā jānorāda arī iztiesāšanas norises plāns, piemēram, no kura laika līdz kuram plānotas tiesas sēdes un cik tiesas sēdēs tiek plānotas. Taču tiesas sēžu plāns neparedz ietvert pušu laiku, kādu tie paredz izmantot uzaicināto personu nopratināšanai tiesas sēdē. Lēmumā tiesai ir arī jāizvērtē apsūdzētā lūgums, kas saistīts ar pierādījumu pārbaudi saīsinātā tiesas procesā (218. panta otrā daļa). Izlemjot šo lūgumu, tiesai ir tiesības izsaukt uz tiesu tikai apsūdzēto un viņa aizstāvi, bet citām personām nosūta tikai informāciju par tiesas sēdi.

2.2. Lietas sagatavošanas gaitā tiesnesis var uzdot iepriekšējās izmeklēšanas tiesnesim nopratināt personas, kurām būtu jāsniedz pierādījumi, ja tās attaisnojošu iemeslu dēļ nevarēs piedalīties lietas iztiesāšanā (239-1. pants). Šādu procedūru var piemērot tikai tad, ja tā nerada būtisku procesa kavēšanos (239-1. panta trešā daļa).

2.3. Tiesnesim lieta jānodod iztiesāšanai ne vēlāk kā 15 dienu laikā, ja apsūdzētais ir apcietinājumā, bet ja brīvībā – mēneša laikā, bet sarežģītās lietās līdz trim mēnešiem (240(3)2014).

3. *Lietas iztiesāšana.* Tiesai ir jānodrošina lietas izskatīšana pēc iespējas īsākā laikā (242-1. panta pirmā daļa/2014). Lietas izskatīšanas pamatprincipi neatšķiras no Latvijas, tāpēc tie atzinumā netiek analizēti.

3.1. *Apsūdzētā piedalīšanās procesā.* Apsūdzētajam ir obligāti jāierodas tiesā. Saskaņā ar likuma 248. pantu tiesa var lietu skatīt bez apsūdzētā gadījumos, ja lieta ir apjomīga, apsūdzētas vairākas personas un viens no apsūdzētiem lūdz atbrīvot viņu no piedalīšanās sēdē par laiku, kad tiek izmeklētas ar viņa darbību nesaistītas epizodes (248. pants). Uz šāda paša pamata tiesa var atbrīvot arī aizstāvi, taču apsūdzētajam un aizstāvim ir jāierodas tiesā pēc pirmā pieprasījuma.

3.2. *Lietas atlikšana.* Lietas atlikšanas pamati ir analogi Latvijas regulējumam. Lietuvas Kriminālprocesa kodekss noteic, ka lietas pārtraukšanas termiņš nedrīkst būt ilgāks par vienu mēnesi. Savukārt gadījumos, ja nevar ierasties apsūdzētais, tiesa lietu var atlikt vienu reizi. Šo rīkojumu tiesa var izdot arī ārpus tiesas sēdes (243. pants). Atliekot lietu sakarā ar to, ka nav ieradusies kāda no uzaicinātajām persona, tiesa var uzklaut personu, kas ieradusies uz tiesas sēdi (266. pants).

3.5. *Pierādījumu pārbaude.* Liecinieku pratina puse, kas iesniegusi pierādījumu, bet tiesa var uzdot jautājumu jebkurā noklausīšanās stadijā (275. pants). Tiesai ir tiesības veikt jebkuru no pirmstiesas izmeklēšanā reglamentētajām darbībām. Savukārt, ja šādu darbību veikšana tiesā ir apgrūtināta, tiesa uzdod to veikt prokuroram vai pirmstiesas izmeklēšanas tiesnesim (287. pants/2007) Prokurors var iesniegt lietā papildus pierādījumus (288. pants).

3.6. *Deponēto liecību pārbaude.* Tiesa var pārbaudīt iepriekšējās izmeklēšanas tiesnesim sniegto liecību, ja persona atsakās liecināt, vai arī nevar ierasties tiesā citu objektīvu apstākļu dēļ (nāve, slimība u.c.) (276. pants). Tiesa izskatot lietu pēc sprieduma atcelšanas, var nolemt, ka procesa interesēs, nav nepieciešama atkārtota liecinieku un cietušo uzklautāšana, un var tikt iepriekšējā procesā sniegtās liecības (276. panta piektā daļa /2016). Šī paša panta ceturtā daļa arī noteic, ka pēc pušu pieprasījuma var pārbaudīt arī izmeklēšanas darbiniekam vai prokuroram sniegtās liecības un audioierakstus, uzklautot ierēdņi, kas vadījis nopratināšanu kā liecinieku.

3.6. *Komunikācija starp tiesu un pusēm ārpus tiesas zāles.* R. Ažabalute norāda, ka Lietuvas Kriminālprocesa likums šādu kārtību neparedz. Gluži otrādi viņa norāda, ka Lietuvas tiesnešu ētikas kodekss pat "neiesaka tiesai komunicēt ar pusēm ārpus tiesas zāles".

3.7. *Dokumentu pārbaude tiesā.* Tiesas izmeklēšanas procesā prezidējošais tiesnesis nosauc dokumentus, kas ir lietas pielikumā un ir būtiski lietas iztiesāšanai. Ja lietā tas ir nepieciešams, pēc tiesas dalībnieku lūguma, tos pilnīgi vai daļēji nolasa vai pārbauda audio vai videoierakstus.(290. pants/2016) arī pašu tiesas procesu ieraksta audio vai videoierakstā.

3.7. *Lūgumi un papildinājumi, un tiesas izmeklēšanas slēgšana. Debates.* Parastā kārtība, laiku nevar ierobežot, bet norisi var pārtraukt, ja nerunā par apstākļiem. Spriedumu var pārsūdzēt apelācijā 20 dienu laikā caur tiesu, kas pieņēmusi spriedumu. Apelācijas tiesa var nolemt veikt pierādījumu pārbaudi (324. pants). Kriminālprocesa likums paredz arī krimināllietu izskatīšanu vienkāršotā saīsinātā, paātrinātā procesā (31. nodaļa).

4. *Procesuālās sankcijas.* Lieciniekam, ekspertam var piemērot sodu līdz 30 (38 x 30 eiro minimālajam dzīves līmenim (MGL), un atsevišķos gadījumos arestu līdz mēnesim. Pirmstiesas tiesnesis uzliek sodu pēc prokurora lēmuma vai pēc savas iniciatīvas. Ja uz tiesas sēdi neierodas bez attaisnojošiem iemesliem liecinieks, eksperts, pieaicinātā persona, tiesa personu var sodīt ar naudas sodu – 30 minimālā dzīves standarta apmērā vai arestu līdz vienam mēnesim(163. pants).

Saskaņā ar KPL 259. panta 2.daļu tiesa var pārtraukt tiesas sēdi un izraidīt prokuroru vai advokātu no tiesas procesa, ja tie pēc atkārtota tiesas brīdinājuma veic darbības, kas aizskar tiesas cieņu. Tiesas process ir pārtraucams līdz brīdim, kamēr tiek nomainītas izraidītās personas. Tiesa var šādos gadījumus uzlikt naudas sodu prokuroram un aizstāvim. Komentējot šo pantu, R. Ažabalute norāda, ka Lietuvas tiesas par necieņas izrādīšanu tiesai ar naudas sodu ir sodījušas tikai advokātus, tomēr

šādi sodi tiekot piemēroti reti. Citām personām, tiesa var piemērot izraidīšanu, naudas sodu vai arestu.

5. **Procesa izmaksas** (103. pants) ietilpst ceļa naudas, transporta izdevumi, uzturēšanās izdevumi un citas izmaksas, ko procesa virzītājs atzinis par tiesvedības izmaksām. Ļoti elastīga pieeja, taču likumā nav atsauce un kritēriji, pēc kuriem tos var noteikt. Izdevumu atlīdzināšanas kārtību nosaka valsts un sedz no saviem līdzekļiem (104. pants), izņemot speciāli likumā noteiktus gadījumus.

Polija.⁶⁷

Polijas kriminālprocesuālais regulējums līdz 1991. gadam bija līdzīgs kā visām sociālistiskās noietnes valstīm. Tā pamatā bija principi un metodes, kas bija ietverti PSRS Kriminālprocesuālajā regulējumā. 1997. gadā Polija pieņēma Kriminālprocesa kodeksu, kas ar būtiskiem labojumiem ir spēkā līdz šim laikam.

2013. gadā kodekss tika būtiski pārstrādāts, jo kā norāda profesors Voicehs Jasinskis (*Wojcech Jasinsky*)⁶⁸ būtiskākās problēmas bija nesamērīgi garie tiesas procesi un milzīgā procesuālā birokrātija. Reforma tika plānota vērienīga, jo bija konceptuāli nolemts, ka Polija kriminālprocess tiks veidots, kā pilnas sacīkstes- process. Procesa likums tika pieņemts un stājās spēkā 2015. gadā. Taču kā privātā sarakstē atzina profesors, tad mainoties valsts politiskajai vadībai, šis kodekss tika anulēts un joprojām spēkā ir 1997. gada pieņemtais likums, kas bija veidots kā izmeklēšanas process. Kompetence. Lietas, kur sods paredzēts ar b/a vairāk par 25 gadiem vai mūža ieslodzījumu, izlemj kolēģija, pārējās tiesa – viena tiesneša sastāvā.

1. **Iepriekšējā izmeklēšana.** Kriminālprocesa obligātums. Izmeklēšanu veic policija un to uzrauga prokurors(289. pants). Izmeklēšana jāpabeidz 3 mēnešos (309. panta trešā daļa), to var pagarināt, bet ne ilgāk par vienu gadu. Par izmeklēšanas pabeigšanu paziņo apsūdzētajam un prokuroram. Prokurors sagatavo un iesniedz tiesai apsūdzības rakstu. Apsūdzības raksts satur detalizētu apsūdzības aprakstu un pierādījumus (332. pants), un izsaucamo personu sarakstu.

2. **Lietas sagatavošana iztiesāšanai.** Lietu gatavo viens tiesnesis un izlemj arī pušu iesniegtos procesuālos iesniegumus un lūgumus (*interlocutory appeals*) par izmeklēšanas kvalitāti. Lēmums saistošs prokuroram.

2.1. Tiesai jādara viss, lai process netiktu novilcināts (348. pants). Taču šī stadija neparedz tiesas un pušu diskusijas un vienošanos par procesa sekmīgu norisi un procesa plānošanu. Kā atzina prof. V. Jasinskis, tad Polijas tiesneši izņemot īpašus likumā uzskaitītus gadījumus (170. panta pirmā daļa), nepārskata uzaicināto personu sarakstu.

---

⁶⁷ Criminal procedure code of Poland adopted 1997 updated till 2003: Iegūts no: https://www.legislationline.org/download/id/4172/file/Polish%20CPC%201997_am%202003_en.pdf [sk. 1.09.2020].

⁶⁸ Wojcech Jasinsky Polish Criminal process after the reform. Warsaw 2015. Iegūts no: https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2015/07/hfhr_polish_criminal_process_after_the_reform.pdf [1.09.2020]

2.2. 2019. gadā tika likumā izdarīts grozījums(350a. pants), kas pieļauj prezidējošam tiesnesim noraidīt lūgumu izsaukt liecinieku, kas pratināts iepriekšējā izmeklēšanā, bet nevar objektīvu apstākļu dēļ ierasties tiesā, īpaši gadījumos, ja apsūdzētais nemaz nenoliedz šādus faktus.

3. **Iztiesāšana.** Prezidējošajam tiesnesim ir ekskluzīvas tiesības izlemt pušu lūgumus un pieteikumus. Piemēram, dot aizstāvim tiesības iesniegt pierādījumus procesā. Tiesa var iesaistīties liecību pārbaudes procesā jebkurā laikā(370(2)).

3.1. *Apsūdzētā piedalīšanās tiesas izmeklēšanā.* Tiesa var apsūdzētajam, kurš jau sniedzis liecības, dot atļauju nepiedalīties procesā līdz brīdim, kad tiesa to uzaicina (376. panta pirmā daļa). V. Jasinskis skaidro, ka līdz 2015. gadam, apsūdzētajam bija obligāts pienākums piedalīties tiesas sēdē, bet likumdevējs šo normu grozīja nosakot, ka “apsūdzētajam ir nevis pienākums, bet tiesības piedalīties tiesas sēdē”. Savukārt lietās par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem apsūdzētajam ir pienākums piedalīties tiesas sēdes sākumā un izteikt savu attieksmi par vainu. Pēc tam viņš ar tiesas piekrišanu var atstāt tiesas zāli un tiesa var turpināt skatīt lietu.

3.2. *Tiesas izmeklēšanas plānošana.* V. Jasinskis uzsver, ka, kaut arī procesuāli netiek reglamentēta kārtība, kā puses vienojas par pratināšanas procedūru, praksē tiesneši ‘maigi’ spiež uz pusēm saīsināt pratināšanai nepieciešamo laiku.

3.3. *Tiesas sēdes atlikšana.* Tiesa var pasludināt pārtraukumu, vai atlikt tiesas sēdes līdz 42 dienām, bet, uzsākot jaunu tiesas sēdi pat mainoties tiesas sastāvam, tiesai nav pienākums atkārtoti pārvērtēt visus iepriekšējās tiesas sēdēs iegūtos pierādījumus (404. pants). Līdzīga procedūra ir piemērojama gadījumos, ja lieta atgriezta tiesā pēc atcelta sprieduma apelācijas instancē.

3.4. *Dokumentu pārbaude tiesas procesā.* Profesors V. Jasinskis norāda, ka apsūdzētajam ir izsniegta lietas kopija, tāpēc procesā tiek piemērota ‘juridiska fikcija’, proti, ka visi lietā esošie dokumenti, bez to speciālas pārbaudes uzskatāmi par pārbaudītiem un tiesas izmeklēšana pabeidzama (405. pants). Likuma (394. panta otro daļa) atļauj, ka tiesas zālē var tikt nolasīti svarīgi dokumenti, ja: 1) to lūdz puse, kas nav spējīga tos saprast vai arī to veic tiesa pēc savas pēc iniciatīvas. Tādējādi Polijas process maksimāli ierobežo nepieciešamību lasīt tiesas sēdē lietā esošos dokumentus.

3.6. Debates, pēdējais vārds un spriedums. Kārtība līdzīga Latvijas Kriminālprocesa regulējumam.

4. **Procesuālās sankcijas un izdevumi.** Par neierašanos liecināt var piemērot sodu vienas mēnešalgas apmērā (285. pants). Ja liecinieks atsakās liecināt vai eksperts, tulks atsakās pildīt savus pienākumus, vai persona atsakās izsniegt lietiskos pierādījumus, viņu var aizturēt līdz 30 dienām (287. panta otrā daļa).

Jebkura persona, kura atsakās pildīt procesuālos pienākumus (285. pants) un tādējādi rada papildu izdevumus, ir atbildīga par šiem izdevumiem (289. panta pirmā daļa). Teorētiski šī norma attiecināma uz visiem procesa dalībniekiem, bet, kā norāda profesors V. Jasinskis, tad Polijas tiesu praksē nav bijis gadījumu, kad šī norma būtu piemērota advokātam vai prokuroram. Turklāt šie nav ekvivalenti reālajiem procesa izdevumiem.

II

KRIMINĀLPROCESA LIKUMA ESOŠĀS REDAKCIJĀ IETVERTO PROCESUĀLO PASĀKUMU EFEKTIVITĀTES IZVĒRTĒJUMS LIETAS SAGATAVOŠANAS IZTIESĀŠANAI UN LIETAS IZTIESĀŠANAS STADIJĀ.

Atzinumā uzdotie jautājumi ir saistīti ar iztiesāšanas procesa efektivitāti, tāpēc izklāstā un secinājumos netiks vērtēta pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāte.

1. Kriminālprocesa likuma Devītā sadaļa Lietas sagatavošana iztiesāšanai pirmās instances tiesā.

1. Kriminālprocesa likuma 45. nodaļā, kas reglamentē krimināllietas sagatavošanu iztiesāšanai, ietver šādas tiesas darbības;

1.1. *Tiesas rīcība pēc krimināllietas saņemšanas* (486. pants 01.07.2009. redakcijā). Tiesa pārbauda: 1) piekritību; 2) vai krimināllietai ir pievienots apsūdzības raksts; 3) vai apsūdzētajam ir izsniegta apsūdzības kopija; 4) vai apsūdzētajam bijusi iespēja iepazīties ar lietas materiāliem. Ja nav izpildīti 2,3,4, kritēriji, lietu atgriež prokuroram.

1.2. *Lietas sagatavošana iztiesāšanai paātrinātā procesa kārtībā* (487. pants 01.09.2018. gada redakcijā) – papildus 486. panta kritērijiem, tiesnesis pārbauda, vai prokurora lēmumā par krimināllietas nodošanu tiesai norādītais iztiesāšanas laiks un vieta ir saskaņota ar tiesu.

1.3. *Krimināllietas iztiesāšanas laiks* (488. pants 01.09.2018. gada redakcijā). Panta pirmā daļa noteic lēmums jāpieņem trīs dienu laikā; otrā daļa noteic, krimināllietas iztiesāšanu tiesa uzsāk, cik vien ātri iespējams; trešā daļa paredz, ja apsūdzētais atrodas apcietinājumā, lietas skatīšana uzsākama četru nedēļu laikā; ceturta daļa noteic, ja apcietināts nepilngadīgais trīs nedēļu laikā; piektā daļa paredz, ka objektīvu apstākļu dēļ, pieņemot motivētu lēmumu, tiesa var noteikt vēlāku iztiesāšanas laiku.

1.4. *Paziņošana par tiesas sēdi izsaukamām personām un aizstāvim* (489. pants 06.07.2020. gada redakcijā). (1) daļas 1 teikums attiecas uz rīkojumu tiesas kancelejai nosūtīt uzaicinājumus. Pirmās daļas otrais teikums paredz, ka tiesnesis paziņo aizstāvim par tiesībām ne vēlāk kā 10 dienas pirms pirmās tiesas sēdes iesniegt uz tiesas sēdi izsaukamo personu sarakstu ar norādi, kāda apstākļa noskaidrošanai tās nepieciešams uzaicināt. Savukārt otrā daļa paredz tiesnesim pienākumu plānot tiesas sēdes norisi un aicināt lieciniekus ekspertus vai citas personas nevis uz tiesas sēdes sākumu, bet laiku, kad plānota konkrēto personu pratināšana. Likums nereglamentē veidu, kā tiesnesim ir jāveic šī laika plānošana, taču arī neierobežo.

1.5. *Izlemjamie jautājumi, sagatavojot krimināllietu iztiesāšanai tiesas sēdē* (491. pants 01.08.2017. gada redakcijā). Minētais pants noteic, ka lietas sagatavošanas stadijā tiesai ir jāizlemj šādi jautājumi: 1) par aizstāvja uzaicināšanu; 2) tulka uzaicināšanu; 3) par atklātu vai slēgtu tiesas sēdi; 4) vai lieta skatāma ar vai bez pierādījuma pārbaudes; 5) par mantas konfiskācijas nodrošināšanu, ja ir iesniegts šāds pieteikums; 6) par arhīva lietas materiālu vai pirmdokumentu pievienošanu pēc pieteiktā lūguma; 7) citus jautājumus par kurām puses iesniegušas lūgumus; 8) tehnisko līdzekļu izmantošanu tiesas sēdē. Kodekss nereglamentē rīcības sēdes formu un kārtību kādā ir izvērtējami pieteiktie pušu lūgumi.

2. Salīdzinot iepriekšminēto regulējumu ar citām valstīm, varētu teikt, ka Kriminālprocesa likums atbalsta Tiesas sagatavošanas stadijas konservatīvo modeli, ko savā regulējumā no pētījumā apskatītām valstīm paredz Čehija Bulgārija, Rumānija, Lietuva, Polija. Savukārt pārējās valstis tiesai sagatavojot lietu uzdot tiesai veikt komunikāciju ar pusēm. Savukārt Zviedrija, Malta, Īrija, Somija, Igaunija, Slovēnija, Vācija, Nīderlande paredz, ka, tiesnesim, sagatavojot lietu iztiesāšanai, ir jāveic visi nepieciešamie pasākumi, lai sagatavojot lietu iztiesāšanai, lai nodrošinātu gludu ātru procesa norisi.

Piemēram, Igaunijas Kriminālprocesa likums, kas paredz pilnu sacīkstes procesa nodrošināšanu tiesas izmeklēšanas stadijā, paredz ļoti plašu jautājumu loku, kas tiesai ir jāizlemj lietas sagatavošanas stadijā. Turklāt, lai nodrošinātu tiesas procesa normālu norisi, tiesnešiem ir pilnīga rīcības brīvība veikt šim nolūkam visus nepieciešamos pasākumus. Tiesai nav visos gadījumos jāriko obligāta rīcības sēde, taču tiesa var pēc savas iniciatīvas vai, lai izņemtu pušu iesniegtos lūgumus vai izņemtu par aizstāvības akta neatbilstību prasībām un lemt par sēdes noturēšanu. Šādā gadījumā paziņojums ir nosūtāms abām pusēm un prokuroram un advokātam ierašanās ir obligāta (259. pants). Likums arī nosaka, kādas sēdes var notikt izmantojot informācijas tehnoloģiju radītās iespējas. Līdz ar to autors uzskata, ka Latvijas kriminālprocesa eksperti un likumdevējs nav vēl pienācīgi novērtējis šīs stadijas nozīmi, lai nodrošinātu lietas ātru, nepārtrauktu tiesas procesa norisi.

2. Kriminālprocesa likuma 46. nodaļa Iztiesāšana

1. *Vispārīgie noteikumi* Lietas iztiesāšanas vispārīgie noteikumi, sēdes atklāšana, ieradušos personu pārbaude, liecinieku izraidīšana no tiesas zāles, lūgumu izņemšana, apsūdzības uzturēšana, apsūdzētā attieksme pret apsūdzību ir samērā līdzīgi gan izmeklēšanas, gan arī sacīkstes procesā. Atšķirības sākas pierādījumu pārbaudes kārtības noteikšanā.

2. *Pierādījumu pārbaudes kārtība* (500. pants 01.08.2017. gada redakcijā). Panta pirmā daļa noteic, ka pierādījumu pārbaudi tiesa uzsāk, noklausoties cietušā liecību, prokurora pieteiktos lieciniekus, kā arī pārbauda citus prokurora iesniegtos pierādījumus; panta trešā daļa paredz, ka tiesa pēc pušu lūguma var noteikt arī citu pierādījumu pārbaudes kārtību; piektā daļa noteic, ja krimināllieta, saņemta no apelācijas vai kasācijas, tās iztiesāšana uzsākama no jauna, taču liecības, kuras sniegušas uz tiesu aicināmās personas, atkārtoti pārbaudāmas pēc puses vai to pārstāvja lūguma. Līdzīgu regulējumu paredz arī Lietuvas (276. panta piektā daļa). Līdzīgu regulējumu paredz arī Polijas Kriminālprocesa likums (404. pants).

3. *Apsūdzētā nopratināšana un viņa neierašanās sekas*. Minētajā procesuālās darbības satura veikti divi būtiski grozījumi:

3.1. *Apsūdzētā nopratināšana*. Kriminālprocesa likuma 64. pants “Aizdomās turētā pienākumi” (11.06.2020 redakcijā) tika papildināts ar 1-1. punktu, ka *apsūdzētajam ir pienākums sniegt patiesas liecības, ja viņš izmanto tiesības liecināt*. Kā norādīts Likuma Anotācijā, tad “šāda pienākuma noteikšana nemaina KPL 60.2 panta pirmās daļas 8. punktā noteikto - personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību arī turpmāk, ir garantētas tiesības klusēt, sniegt liecību vai atteikties liecināt. Taču, ja procesa virzītājs konstatēs, ka persona sniegusi apzināti nepatiesas liecības un persona par to būs brīdināta, šāda rīcība varēs tikt atzīta par jaunu *Krimināllikuma 48. pantā*

paredzēto atbildību pastiprinošo apstākli. Līdzīgu regulējumu attiecībā uz apsūdzētā pienākumu vai nu izmantot tiesības klusēt vai arī izvēloties liecināt sniegt patiesas liecības paredz lielākā daļa no pētījumā izmantotajiem kodeksiem. Turklāt pozitīvi ir arī tas, ka šis pienākums ir saistīts ar atbildību pastiprinošo apstākli, ko tiesa ņem vērā pie soda noteikšanas.

3.2. *Krimināllietas izskatīšana bez apsūdzētā klātbūtnes.* Kriminālprocesa likuma 464. panta trešā daļa 2020. gada 11. jūnija redakcijā nosaka: “*Krimināllietu ar vairākiem apsūdzētajiem var iztiesāt bez kāda apsūdzētā piedalīšanās, ja tiesas sēdē izskata apsūdzību daļā, kas celta pret citiem apsūdzētajiem, ja šā apsūdzētā piedalīšanās tiesas sēdē nav nepieciešama un viņš ir paziņojis tiesai par savu nevēlēšanos piedalīties attiecīgajā tiesas sēdē*”. Likumprojekta anotācijā skaidrots, ka šobrīd biežs lietu atlikšanas iemesls lietās, kur ir vairāki apsūdzētie, ka uz tiesas sēdi nav ieradies kāds no apsūdzētajiem. Grozījumi dos apsūdzētajam ar tiesas atļauju tiesības nepiedalīties tiesas sēdes, kur netiek skatīta pret viņu celtā apsūdzība. Grozījumi neapšaubāmi pozitīvi ietekmēs tiesas procesa norisi.

4. *Liecību nolasīšana vai atskaņošana* (501. pants 23.03.2016.gada redakcija). Kriminālprocesa likums paredz, ka kriminālprocesā agrāk sniegtu liecību var nolasīt vai atskaņot: 1) ja starp liecībām ir pretrunas; 2) liecinieks aizmirsis kādus apstākļus; 3) liecības sniedzējs nevar piedalīties tiesā objektīvu apstākļu dēļ; 4) liecinieks izvairās no ierašanās tiesā, vai liecināt; 5) liecību ir sniegusi persona, kurai bija tiesības neliecināt.

Šādu pirmstiesas izmeklēšanā iegūtu liecību pārbaude ir tieši raksturīga izmeklēšanas procesā, piemēram, Nīderlandes Kriminālprocesa likuma 272. pants nosaka, ka šo personu pratināšanas procesā tiesa var izmantot viņu policija sniegtās liecības. Līdzīgu kārtību paredz Francijas Kriminālprocesa IV grāmatas VIII nodaļa (306-316. pants), Nīderlandes Kriminālprocesa likuma 272. pants, Čehijas Kriminālprocesa likuma 211. pants; Bulgārijas Kriminālprocesa likuma 281. pants, Rumānijas Kriminālprocesa likuma 381(6). pants; Slovēnijas Kriminālprocesa likuma 335. pants. Šādu pierādījumu pārbaudes formu pieļauj arī valstis, kuras šķēršpratināšanu ir atzinušas tiesas izmeklēšanas galveno principu, piemēram, Lietuvas Kriminālprocesa likuma 276. pants un Vācijas Kriminālprocesa likuma 251. pants un citi.

Taču Kriminālprocesa likums neparedz deponētās apsūdzētā, liecinieka, eksperta, pieaicinātās personas liecību institūtu, kuru valstis izmanto, lai iegūtu liecības pirmstiesas izmeklēšanā, vai arī tiesā., ja pastāv šaubas, ka apsūdzētais var mainīt savu attieksmi pret apsūdzību vai arī liecinieks dažādu faktoru ietekmē var mainīt savu liecību, vai atteikties liecināt, kā arī ja pastāv pamats uzskatīt, ka minēto personu nopratināšana tiesas sēdē nebūs iespējama(sk. Kopsavilkuma Secinājumu par izmeklēšanas procesu 1.7 .punktu).

5. *Iztiesāšanas atlikšana* Likuma 477. panta pirmā daļa noteic, ja lietu nav iespējams iztiesāt sakarā ar to, ka uz tiesas sēdi nav ieradies kāda uz to izsauktā persona, tiesa pieņem lēmumu par iztiesāšanas atlikšanu uz noteiktu laiku. Panta trešā daļa noteic, ka tiesa, atsākot iztiesāšanu pēc tās atlikšanas, var neatkārtot iepriekš veiktās procesuālās darbības. Minētais pants neparedz tiesai noteikt maksimālos lietas termiņus lietas izskatīšanai, taču nepieļauj arī atlikt lietu uz nenoteiktu laiku.

6. *Lietā esošo materiālu nolasīšana.* Kriminālprocesa likuma 449. panta (11.06.2020. gada redakcijā) (3) daļa nosaka:., “*Rakstveida pierādījumus un citus dokumentus, kas attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, tiesas sēdē nolasā, vai atskaņo pilnībā, vai*

daļēji, ja persona, kura īsteno aizstāvību, prokurors, cietušais vai viņa pārstāvis un kriminālprocesā aizskartais mantas īpašnieks, kura mantai uzlikts arests, pieteicis šādu lūgumu. Lēmumā par krimināllietas nodošanu tiesai norādītos rakstveida pierādījumus un dokumentus pārbauda tiesas sēdē tikai tad, ja persona, kura īsteno aizstāvību, prokurors, cietušais vai viņa pārstāvis un kriminālprocesā aizskartais mantas īpašnieks, kura mantai uzlikts arests, pieteicis šādu lūgumu, bet tiesas sēdē tos nenolasa vai neatskaņo.” 2020. gada 11.06. grozījums pievieno normai pēdējo palīgteikumu [bet tiesas sēdē tos nenolasa vai neatskaņo].

Minētie grozījumi, protams, padara šīs normas piemērošanu efektīvāku. Taču, autors uzskata, ka joprojām paliek jautājums, kā šī norma ir *attiecināma uz lietas arhīva materiāliem*, kuri nav bijuši pievienoti apsūdzības rakstam, bet kuri pievienoti lietas materiāliem pēc pušu lūguma. Tas, ka lietā pievienoto materiālu nolasīšana ir problēma, un, ka tā ir speciāli regulējama, apstiprina atzinuma 1. daļā iegūtā informācija. Visas pētījumā iekļautās valstis paredz krimināllietu iztiesāšanas mutiskumu un tiešumu, kā iztiesāšanas pamatprincipus. Tomēr katra valsts šo jautājumu risina atbilstoši savai kriminālprocesuālajai tradīcijai. (sk. Kopsavilkuma Secinājumi par izmeklēšanas procesu 3.4. punktu).

7. *Procesuālās sankcijas*. Kriminālprocesa likuma 16. nodaļa. 288. pants noteic, ka procesuālās sankcijas ir piespiedu līdzekļi, kurus procesa virzītājs vai izmeklēšanas tiesnesis var piemērot personai, kura nepilda likumā paredzētos procesuālos pienākumus, traucē procesuālās darbības veikšanu vai izrāda necieņu tiesai. Professore Ārija Meikališa⁶⁹ norāda, ka procesuālo sankciju var piemērot par necieņu pret tiesu, kas izpaudusies pienākumu nepildīšanas vai norises traucēšanā. Savukārt, ja necienīga uzvedība neatbilst šiem kritērijiem, var tikt rosināts jautājums personas saukšanu pie administratīvās atbildības.

7.1. *Sankciju veidi*. Kriminālprocesa likuma 290. pants paredz šādas sankcijas brīdinājums, piespiedu nauda un izraidīšana no sēžu zāles. Savukārt panta otrā daļa noteic, ka prokuroram un advokātam var piemērot tikai brīdinājumu, informējot par pārkāpumu Zvērināto advokātu padomi vai Ģenerālprokuratūru. Piespiedu naudu piemēro, tiesa vai izmeklēšanas tiesnesis pamatojoties uz procesa virzītāja sastādīto protokolu.

Privātā sarakstē ar LU Juridiskās fakultātes docētāju Gunāru. Kūtri, kurš ir arī Kriminālprocesa pastāvīgas darba grupas loceklis, noskaidroju, ka vidējās procesuālās sankcijas ko procesa virzītājs piemēro pret procesa dalībniekiem apmērs ir 20-200 eiro. Salīdzinājumā ar citām valstīm sankciju apmērs, ko tiesa var piemērot pret vainojamām personām kriminālprocesā, ir ļoti maigas, turklāt no salīdzinošā pētījuma var secināt, tad termins “necieņa pret tiesu”, Latvijas kriminālprocesa kontekstā tiek tulkots ļoti šauri un attiecināts tikai uz konkrētu tiesas procesu.

7.2. *Atbildība par necieņu pret tiesu*. Likumā “Par tiesu varu”⁷⁰ 12. pantā necieņa pret tiesu nav tikai definēta kā nepakļaušanās un izvairīšanās no ierašanās tiesā, bet tās var būt “arī citas darbības, ar kurām izrādīta necieņa pret tiesu”. Tā arī paplašinātā kontekstā šo pamatu vērtē Igaunija, Somija, Zviedrija, Lietuva, Rumānija, Slovēnija un citas valstis (sk. Kopsavilkuma Secinājumu par izmeklēšanas procesu daļas 3.5. punktu).

⁶⁹ Kriminālprocesa likuma komentāri A daļa. Kristīnes Stradas -Rozenbergas zinātniskā redakcijā. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2019, 792. lpp.

⁷⁰ Likums par tiesu varu. Pieņemts 01.01.1992. Publicēts: Diena 9,15.01,1993.

Atbildība par necieņu pret tiesu bija paredzēta Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 201- 39. pantā, paredzot naudas sodu līdz 350 eiro vai administratīvo arestu uz 15 diennaktīm. Likums ir zaudējis spēku ar 2020.gada 1. janvāri un šobrīd administratīvā atbildība par necieņu pret tiesu, kā tāda, ne likumā “Par tiesu varu”, ne “Administratīvo sodu likumā par pārkāpumiem, pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā”⁷¹ nav atrodamā. Var prezumēt, ka likumdevējs tiesu ir pielīdzinājis likuma 4. pantā noteiktajai atbildībai par “Amatpersonas likumīgo prasību nepildīšanu un darbības traucēšanu”. Par šo pārkāpumu paredzēts naudas sods līdz simt četrdesmit soda vienībām.

Iepriekšminētais noteikti nestiprinās tiesas varas autoritāti, jo sodam ir jābūt tādām, lai piedraudējums ar to, iedarbotos uz personu preventīvi atturot to no pārkāpuma. Latvijā šīs procesuālās sankcijas ir ļoti zemas un ne vienmēr spēj pildīt savu funkciju – preventīvi ar tiesas sankcijas piedraudējumu, disciplinēt procesa dalībniekus, tostarp arī advokātus, kuru uzvedības un attieksme, nereti rada nepamatotu lietas izskatīšanas novilcināšanu. Tāpēc Somija, Lietuva, Igaunija, Vācija, Rumānija, Slovēnija savos likumos paredz par neattaisnotu neierašanos uz tiesas sēdi piemērot procesuālās sankcijas arī pret aizstāvību. Turklāt Lietuvas un Igaunijas Kriminālprocesa likums paredz arī advokātu un prokuroru izraidīšanu no tiesas zāles, ja tie ar savu darbību atkārtoti pēc tiesas brīdinājuma, vērsas pret tiesas cieņu.

8. *Debates.* Reglamentējot tiesas debašu procesu, likumdevējs 2020. gada 11. jūnijā pieņēma būtiskus Kriminālprocesa likuma 505. panta trešās daļas, 506. panta sestās daļas un 507 panta pirmās daļas un 508. panta trešās daļas grozījumus, kas pastiprina tiesneša kā procesa “saimnieka” ekskluzīvās tiesības procesa pārvaldībā un ierobežo pušu iespējas nevajadzīgi paildzināt procesa norisi. Minētie grozījumi, kas paredz debašu laika noteikšanu, aizliegumu atkārtotu argumentu izmantošanā, replikas ilguma noteikšanu pusēm, tādu argumentu, kas izrāda necieņu tiesai vai lietas dalībniekiem, kā arī iesniegt debašu saturu rakstveidā un pēdējā vārda ilguma noteikšanu, ja ar tā saturu apsūdzētais pārkāpj iepriekšminētos kritērijus, noteikti ir vērtējami pozitīvi.

9. *Procesuālie izdevumi* ir uzskaitīti Kriminālprocesa likuma 367. pantā. Tie ietver, citastarp, atlīdzības, kas tiek izmaksātas uz procesu aicinātām personām - ceļa izdevumus, vidējo samaksu, naksmītni u.c.; summas kas izlietas lietisko pierādījumu glabāšanai, transportēšanai un iznīcināšanai; izdevumi, kas saistīti ar alkoholisko, psihotropo, narkotisko un citu apreibinošu vienu konstatēšanai veiktajām pārbaudēm; valsts nozīmēta aizstāvja atlīdzības un citi izdevumi, kas radušies procesā. Likums nosaka, ka atlīdzības, kas tiek izmaksātas uz tiesu aicinātām personām sedz valsts.

Gunārs Kūtris⁷² komentējot Kriminālprocesuālā likuma 367. pantu, norāda, ka procesuālos izdevumus var saprast plašāk un šaurāk. Plašākā izpratnē ar tiem saprot, kas valstij radušies noziedzīga nodarījuma izmeklēšanas gaitā, tostarp arī personas izdevumi realizējot savas tiesības procesā. Tomēr kā no rāda G. Kūtris, tad valsts lielāko daļu uzdevumu nerēķina kā kriminālprocesa izdevumus, bet gan kā piešķirto budžeta finansējumu tiesībaizsargājošo iestāžu, prokuratūras un tiesas uzturēšanai un

---

⁷¹ Administratīvo sodu likums par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā. Pieņemts 07.05.2020 Publicēts: Latvijas Vēstnesis 96,20.05.2020.

⁷² Turpat Kriminālprocesa likuma komentāri 10006.lpp.

darbības nodrošināšanai. Arī Konceptuālajā ziņojumā par ekonomisko tiesu izveidi⁷³ 4.p. norādīts, ka kopīgais finansējums būs nepieciešams tikai 10 tiesnešu un 27. tiesas darbinieku algām un aprīkojumam. Konsultējoties ar Tiesu, administrācijas finanšu un budžeta daļas vadītāju Olitu Āboliņu noskaidroju, ka uz šo brīdi valstī nav zināms, cik valstij izmaksā viena tiesas sēdes diena rajona vai apgabala tiesā, jo, to visu aptverot tiesām, piešķirtais budžeta asignējums. Tomēr viņa atzina, kā šādus aprēķinus var izdarīt un arī atbalstīja domu, ka procesuālās izmaksu jēdziens ir jāpadara konkrētāks.

10. *Procesuālo izdevumu piedziņa*. Likumdevējs ir 367. pantā ekskluzīvi noteicis, kādus tiesas izdevumus sedz valsts. Savukārt pārējo izdevumu piedziņu tiesa var piedzīt no notiesātās personas. Protams, tiesa ievērojot personas mantisko stāvokli, ģimenes apstākļus un citus faktorus, var arī pilnīgi vai daļēji atbrīvot notiesātos no samaksas. G. Kūtris norāda, ka kriminālprocesa laikā procesuālo izdevumu segšana ir valsts pienākums un to nevar uzlikt procesā iesaistītai personai. Tam principā var piekrist, jo šādu principu ievēro vairākums pētījumā iesaistīto valstu, taču tikai tad, ja apsūdzētais un procesā iesaistās personas ir rīkojušās godprātīgi, nav ar savu rīcību (tīšu vai netīšu) kavējušas procesuālo darbību norisi. (sk. Kopsavilkuma I daļas 2. nodaļas 4.punktu). Piemēram, Slovēnijas Kriminālprocesa likuma 94. pants noteic, ka, ja procesuālās izmaksas ir radušās procesa dalībnieka vainas dēļ, personai tās jāatlīdzina neatkarīgi no lietas iznākuma. Turklāt vairākas valstis (Slovēnija, Igaunija, Somija, Vācija, Rumānija) paredz, ka izmaksas, kas radušās par apzinātu procesa vilcināšanu, ir piedzenamas no vainojamās personas, tai skaitā arī no aizstāvja vai solidāri piedzenamas no aizstāvja un notiesātā.

Piedziņu par izdevumiem, kas saistīti ar izmeklēšanas darbību, vai tiesu sēžu atlikšanu reglamentē Kriminālprocesa likuma 368-1. pants un 368-2. pants(01.07.2012. gada redakcijā). Komentējot šos pantus, G. Kūtris⁷⁴ atzīst, ka bez tradicionāliem izdevumiem, kas saistīti ar personu atkārtotu uzaicināšanu, izdevumiem par tulka pakalpojumiem, nevar izslēgt arī citu procesuālu izdevumu iekļaušanu, piemēram, varētu domāt par procesa virzītāja attiecīgo darba stundu vidējas izmaksu iekļaušanu šajos izdevumos. 2020. gada 11. jūnija grozījumi saistībā ar procesuālo izdevumu atlīdzību neparedz papildus pienākumus procesa dalībniekiem par procesuālo izdevumu piedziņu, bet likuma 368. pants ir papildināts ar devīto daļu nosakot, ka procesuālo izdevumi, kas lielāki par vienu Latvijas Republikā noteikto minimālo darba algu atlīdzināšana var tikt atlikta vai sadalīta pa termiņiem.

Ievērojot iepriekšminēto, ir pamats uzskatīt, ka Latvijā līdz šim brīdim ir pievērsta nepietiekama uzmanība procesuālo izmaksu noteikšanas un piedziņas jomā, īpaši izvērtējot par procesa izdevumu faktisko izmaksu noteikšanu un piedziņu gadījumā, ja procesa dalībnieki un uzaicinātās personas neierodas tiesā bez attaisnojošiem iemesliem vai ar citu savu rīcību nepamatoti rada kriminālprocesa gaitas novilcināšanu.

---

⁷³ Par konceptuālo ziņojumu "Par ekonomisko lietu tiesas izveidi". Pieņemts 22.09.2019.Publicēts: Latvijas Vēstnesis, 173, 26.08.2019.

⁷⁴ Turpat, 1017.llp.